1. İslam Öncesi Mekke

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah'ın elçisi ve son peygamberi Hz. Muhammed (sav), eski dünya olarak bilinen Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının ortasında yer alan Arabistan yarımadasının batısındaki Hicaz bölgesinde Mekke şehrinde dünyaya gelmiştir. Bu sebeple ana hatlarıyla Mekke tarihi ve bu arada Kâbe ve Kureyş'ten bahsetmek faydalı görülmektedir.

Mekke'nin bilinen tarihi Hz. İbrahim (as) dönemine kadar inmekte, daha önceki tarihi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hz. İbrahim (as) Allah'ın emriyle, henüz çok küçük yaşta olan oğlu Hz. İsmail'i ve annesi Hacer'i Mekke'ye getirip bıraktıktan sonra Filistin'e dönmek üzere ayrıldı. Kur'ân-ı Kerîm'de "ekin bitmeyen bir vadi" olarak nitelenen (İbrahim 14/37) Mekke vadisi, çöl karakterli bir araziye sahip olup iklimi sıcak ve kuraktır. Bu sebeple anne-oğul bir süre sonra susuzluk problemi ile karşılaştılar. Dinî rivayetlere göre su bulmak için Safa ve Merve tepeleri arasında koşturan Hacer'in, çaresiz kalıp oğlunun hayatından ümit kestiği bir sırada Yüce Allah'ın emriyle çocuğun bulunduğu yerden bir su kaynağı fışkırdı. Zemzem adını alan ve suyu bol olan kaynak sebebiyle burası kervanların konak yeri oldu. Bir süre sonra Yemen'den gelen Cürhümlüler, Mekke çevresine yerleştiler. İsmail onlardan Arapça öğrendi ve bu kabileden bir kızla evlendi.

Filistin'de yaşayan Hz. İbrahim zaman zaman Hacer ile İsmail'i ziyarete gelmekteydi. Hz. İbrahim Mekke'yi üçüncü ziyaretinde Allah'ın emri doğrultusunda oğlu İsmail ile birlikte Kâbe'yi inşa etmeye başladı. Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı ayetlerden (el-Bakara 2/127; Âl-i İmrân 3/96; el-Hacc 22/26) hareketle Kâbe'nin Hz. İbrahim (as)'den önce de var olduğu ancak yıkılıp uzun zaman içinde yerinin kaybolduğu ve Hz. İbrahim tarafından bulunarak yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır.(1) Kurân'da Hz. İbrahim (as)'den önce kimin tarafından inşa edildiği hususunda herhangi bir bilgi yer almamakla birlikte bazı kaynaklarda Hz. Âdem (as) yahut oğlu Şît (as) tarafından yapıldığı kaydedilmektedir. Hz. İbrahim (as) Kâbe'nin inşâsını tamamlayınca Cebrail gelip kendisine hac ibadetinin nasıl yapılacağını öğretti. O da insanları hac ibadetine davet edip oğlu ile birlikte görevini tamamladıktan sonra İsmail'i burada bırakarak Filistin'e döndü.

Mekke ve Kâbe'nin idaresi Hz. İsmail (as)'den bir nesil sonra Cürhümlüler'in eline geçti. Önceleri Hz. İsmail (as)'in tebliğ ettiği dini benimsemiş olan Cürhümlüler zamanla sapıklığa düştüler, çeşitli ahlâksızlıklar yanında Kâbe'ye takdim edilen hediyeleri çaldıkları gibi hac maksadıyla şehre gelenlere de kötü davranmaya başladılar. Bir süre sonra Güney Arabistan'dan göç ederek Mekke civarına gelen Huzâa kabilesi Cürhümlüler'le yaptıkları savaşta onları mağlup ederek şehirden çıkardı. Cürhümlüler Hacer-ül Esved'i yerinden söküp bir yere gömdükten ve Zemzem kuyusunu kapatıp yerini belirsiz hale getirdikten sonra tekrar ilk yurtları olan Yemen'e gittiler. İsmailoğulları ise sayılarının azlığı sebebiyle savaşta taraf olmadı ve Benî Huzâa ile anlaşarak şehirde kalmaya devam etti. Huzaalılar zamanında

kabilenin ileri gelenlerinden Amr b. Luhay, Mekke ve Kâbe idaresini eline alınca tevhid geleneğini bozup şehirde putperestliğin başlamasına sebep oldu.

V. Yüzyılın ilk yarısında Hz. Peygamber'in beşinci kuşaktan dedesi Kusay b. Kilâb liderliğindeki Kureyş kabilesi, Huzâalılar'a karşı mücadele ederek Mekke yönetimini ele geçirdi. Böylece büyük şeref ve saygınlık ifade eden Kâbe hizmetleri de Kureyş'e geçmiş oldu. Kusay Mekke civarında dağınık halde yaşayan Kureyş kollarını birleştirerek Kâbe çevresinde yerleştirdi. Ayrıca gerekli düzenlemeler yaparak Mekke idaresi (Dârünnedve idaresi), başkumandanlık (kıyâde), sancaktarlık (livâ), Kâbe'nin bakımı, kapısının ve anahtarlarının muhafazası (hicâbe veya sidâne), hacılara su temini (sikâye) ve hacıları ağırlama (rifâde) hizmetlerini elinde topladı. Onun yaptırdığı Dârünnedve önemli meselelerin görüşülüp karara bağlandığı ve çeşitli törenlerin düzenlendiği bir toplantı yeri olarak İslâm dönemine kadar devam etti.

Kusay'dan sonra Mekke idaresi ve Kâbe hizmetleri onun çocukları ve torunları tarafından sürdürüldü. Kusay'ın torunu ve Hz. Peygamber'in üçüncü kuşaktan dedesi Hâşim b. Abdümenâf gerek Mekke'ye gelen hacıların gerekse Kureyş kabilesinin yiyecek ve su ihtiyacını karşılamak için çalıştı. Cömertliği ile tanınan Hâşim ile kardeşleri Muttalib, Abdüşems ve Nevfel, Bizans, Yemen, Habeşistan ve İran devletleri nezdinde ticaret antlaşmaları yaptılar. Ayrıca ticaret güzergâhı üzerindeki kabilelerle saldırmazlık antlaşmaları imzaladılar. Böylece Mekke ticareti milletlerarası bir mahiyet kazandı. Kureyşliler gerek antlaşmalar gerekse Kâbe hizmetlerini yürütmenin vermiş olduğu itibar sayesinde emniyet içerisinde kışın Yemen'e ve Habeşistan'a, yazın Suriye ve Anadolu'ya kadar ticari amaçlı yolculuklar yapmaya başladılar. Hâşim ticaret için Suriye'ye giderken bir süre kaldığı Yesrib'de (Medine) Neccâroğulları'ndan Amr b. Zeyd'in kızı Selma ile evlendi. Bu evlilikten Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib (Şeybe) dünyaya geldi. Hâşim seyahati sırasında Filistin'deki Gazze'de öldü ve oraya defnedildi. Abdülmuttalib sekiz yaşına kadar Medine'de kaldıktan sonra amcası Muttalib tarafından Mekke'ye getirildi. Abdülmuttalib'i amcası yetiştirdi ve ölümüne yakın bir zamanda kabile reisliği görevini ona devretti. Abdülmuttalib gördüğü bir rüya üzerine Cürhümlülerin Mekke'yi terkederken kapattıkları Zemzem kuyusunun yerini bularak yeniden açtı. Hacılara yiyecek ve su temini görevlerini üstlendi.

İslam öncesinde Mekke coğrafi konumu yanında dinî ve ticari bir merkez olmasından dolayı Bizans, İran (Sâsânî) ve Habeşistan gibi dönemin devletlerinin dikkatini çekmiştir. Habeş Krallığı'nın müstakil Yemen valisi Ebrehe Arapların Kâbe'yi ziyaretlerini engellemek üzere San'a'da bir kilise yaptırmış ancak amacına ulaşamayınca Kâbe'yi yıkmaya karar vermiş, şehri zaptederek dinî merkez olma özelliğini ortadan kaldırmayı ve Mekkelilerin ticari faaliyetlerine son vermeyi planlamıştı. Ebrehe ordusuyla birlikte Mekke yakınlarına kadar gelip konakladı. Bu sırada Kureyş'in Hâşimoğulları kolunun reisi olan, Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib; Ebrehe ile görüştü ve Allah'ın evi (Beytullah) olarak bilinen Kâbe'yi, sahibinin mutlaka koruyacağını ona hatırlattı. Kâbe'yi yıkmaya kararlı olan Ebrehe hücum emri verdi ancak ordusunun önünde bulunan fil, Kâbe'ye doğru asla hareket etmediği gibi ordusu da Fîl sûresinde belirtildiğine göre (105/1-5) Allah tarafından gönderilen kuş sürülerinin attığı

küçücük taşlarla helâk oldu. Bu olaya "Fil Vak'ası", meydana geldiği yıla da "Fil Yılı" adı verilmiştir. Ebrehe'nin girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması Araplar'ın Kâbe'ye ve hac ibadetine daha önce görülmemiş derecede değer vermeye başlamalarına yol açtı; Mekke ve Kureyş'in itibarı arttı.

Mekke Hicaz bölgesinin üç önemli şehrinin başında geliyordu (diğer ikisi Yesrib [Medine] ve Tâif). Güneyde Yemen'e, kuzeyde Akdeniz'e, doğuda Basra körfezine, batıda Kızıldeniz limanı Cidde'ye ve Afrika istikametine giden yolların kesişme noktasında bulunan Mekke ekonomik açıdan çok elverişli bir mevkide yer almaktaydı. Öte yandan Kâbe dolayısıyla şehir, Arabistan'ın dinî merkeziydi. Yılın belirli aylarında Arabistan'ın her tarafından Kâbe'yi ziyarete gelen insanlar şehrin ticarî faaliyetlerine canlılık kazandırır, panayırlar kurulur ve şiir yarışmaları yapılırdı. Coğrafi şartlar yüzünden tarıma elverişli olmayan Mekke'de ekonomik hayatın temelini ticaret oluşturmaktaydı.

Mekke'de Arabistan yarımadasının genelinde olduğu gibi putperestlik hâkimdi. Kâbe ve çevresinde sayıları 360'a ulaşan putların en büyüğü Hübel olup bu, Kureyş'in en önemli putu idi. Bunların dışında evlerin çoğunda da put vardı. Araplar; gökleri ve yeri yaratan, idare eden en yüce tanrı olarak Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte kendilerini Allah'a yaklaştıracağı ve O'nun katında şefaatçi olacağı düşüncesiyle putlara tapıyorlardı. Böylece sadece Allah'a kulluğu öngören tevhid inancından saparak Allah'a ortak koşmak suretiyle şirke düşmüş oluyorlardı. Öte yandan Mekke'de sayıları az olmakla birlikte Hz. İbrahim'den gelen tevhid inancına sahip Hanîfler de bulunuyordu.

2. Hz. Peygamberin Soyu

Hz. Peygamber'in soyu yirmi birinci kuşaktan atası olan Adnân vasıtasıyla Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'e dayanmaktadır. Bu sebeple Hz. Peygamber'in soyunun da mensup olduğu Kuzey Araplarına İsmâilîler veya Adnânîler gibi isimler de verilmektedir (Araplar'ın diğer ana kolu, anayurdu Güney Arabistan olan Kahtânîler'dir).

Hz. Peygamber'in Adnân'a kadar soy kütüğü kesin olarak bilinmekte olup şöyledir: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib (Şeybe) b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr (Kureyş) b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân. Bu tabloya göre Hz. Peygamber, Araplar'ın, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in soyundan gelen Adnânîler kolundan, Kureyş kabilesinin Hâşimoğulları sülâlesine mensup Abdullah b. Abdülmuttalib'in oğludur.

3. Hz. Muhammed'in (sav) Doğumu

Hz. Peygamber Arap yarımadasının batısındaki Hicaz bölgesinde yer alan Mekke şehrinde dünyaya geldi. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bunun sebebi o sırada Araplar arasında belirli bir takvimin kullanılmamasıdır. Genel kabul gören kanaate göre Fil Vak'ası'ndan 50-55 gün sonra Rebîülevvel ayında Pazartesi günü dünyaya gelmiştir. Farklı hesaplamalara göre Hz. Peygamber'in doğum tarihi 20 Nisan (9 Rebîülevvel) 571 veya 17

Haziran (12 Rebîülevvel) 569 Pazartesi şeklinde belirlenmektedir. Bu tarihlerden birincisi Mısırlı astronomi âlimi Mahmut Paşa el-Felekî'ye (ö. 1302/1885), ikincisi ise çağımızın meşhur İslam âlimi Muhammed Hamidullah'a (ö. 2002) aittir.

Hz. Muhammed (sav)'in babası, Kureyş'in Benî Hâşim kolundan Abdullah b. Abdülmuttalib, annesi ise Kureyş kabilesinin Benî Zühre koluna mensup Vehb b. Abdümenâf'ın kızı Âmine'dir. Hz. Peygamber onların evliliklerinden dünyaya gelen tek çocuklarıdır.

Hz. Peygamber'in babası Abdullah, akranları arasında çok beğenilen yakışıklı bir gençti. Yüzünde diğer gençlerde bulunmayan bir güzellik ve parlaklık vardı. Bunun Hz. Peygamber'e ait "nübüvvet nuru" (peygamberlik nuru, Nûr-i Muhammedî) olduğu kabul edilir. Rivayete göre Abdullah'ın babası (Hz. Peygamber'in dedesi) Abdülmuttalib Zemzem Kuyusu'nu yeniden ortaya çıkarıp onardığı sırada Kureyş'in bazı ileri gelenleri onu alaya alıp küçük düşürmek istemişlerdi. O sırada Hâris'ten başka oğlu olmayan Abdülmuttalib onlara karşı savunmasız bir durumda olduğundan, on oğlu olursa birini kurban edeceğine dair adakta bulunmuştu. Bir süre sonra duası gerçekleşip on oğlu dünyaya geldiğinde gördüğü bir rüyada kendisine adağı hatırlatılmış, o da oğullarından hangisini kurban edeceğini belirlemek için kuraya başvurmuştu. Kura o sırada en küçük oğlu olan Abdullah'a çıkınca onu kurban etmeye karar vermiş ancak buna başta kızları olmak üzere pek çok kimse karşı çıkmıştı. Adağını yerine getirebilmek için bir çözüm arayan Abdülmuttalib kendisine yapılan bir tavsiye doğrultusunda Abdullah ile o günkü örfe göre diyet olarak kabul edilen on deve arasında kura çektirmiş, fakat kura yine Abdullah'a çıkmıştı. Abdülmuttalib deve sayısını onar onar artırarak kuraya devam etmiş, sayı yüze ulaşınca kuranın develere çıkması üzerine 100 deve kurban etmişti. Böylece çok sevdiği oğlu Abdullah'ı da kurtarmıştı. Bundan dolayı Hz. Peygamber, hem babası Abdullah'ın hem de büyük atası Hz. İbrahim (as)'in oğlu Hz. İsmail (as)'in kurban edilmekten kurtulmuş olduğunu kastederek "Ben iki kurbanlığın oğluyum" demiştir.

Abdullah gençlik çağına ulaştığında kendisine gelen birçok evlilik teklifini kabul etmemiş, nihayet babasının teşebbüsüyle Vehb'in kızı Âmine ile evlenmiştir. Abdullah'ın bu sırada on sekiz yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Abdullah ticaret için gittiği Suriye'den dönerken Yesrib'e (Medine) uğramış ve orada babasının dayıları olan Adî b. Neccâr oğullarını ziyaret etmişti. Ancak bu sırada hastalanıp akrabalarının yanında bir ay kadar hasta yattıktan sonra vefat etmiş ve Medine'de defnedilmiştir. Abdülmuttalib Abdullah'ın hastalığını haber alınca büyük oğlu Hâris'i Yesrib'e göndermiş ancak Hâris şehre ulaşmadan kardeşi vefat etmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber yetim olarak dünyaya gelmiştir. İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu, oğlunun peygamberliğine yetişemeyen Abdullah'ın ahirette azap görmeyip kurtuluşa ereceği kanaatindedir.

Hz. Peygamber'in annesi Âmine Kureyş kızları arasında iyi bir yere sahipti. Babası Vehb de Zühre oğullarının ileri gelenlerinden biriydi. Abdülmuttalib, oğlu Abdullah'ı yanına alarak Âmine'yi babasından veya diğer bir rivayete göre amcası Vüheyb'den istemiş, olumlu cevap verilmesi üzerine evlilik gerçekleşmiştir. Zamanın âdetleri doğrultusunda evliliğin ilk üç günü Âmine'nin evinde geçmiştir. Bu evlilikten sonra Abdullah'ın alnındaki peygamberlik nûrunun

Âmine'ye intikal ettiği kabul edilir. İslâm kaynaklarında Hz. Muhammed (sav)'in ana rahmine intikalinden doğumuna kadar geçen zaman içinde bazı olağanüstü olayların meydana geldiğine dair rivayetler yer almaktadır. Rivayete göre Âmine Hz. Peygamber'e hamile olduğu sırada bir rüya görmüş, rüyada kendisine önemli bir kişiye hamile olduğuna işaret edilerek doğacak çocuğa Muhammed veya Ahmed adını vermesi söylenmiştir. Âmine'nin doğum sancısı çekmediği de bu rivayetler arasındadır. Yine meşhur rivayete göre Hz. Peygamber sünnetli olarak doğmuştu. Ayrıca melekler tarafından yıkanmış ve sırtına peygamberlik mührü vurulmuştu. Dede Abdülmuttalib torununun dünyaya geldiği müjdesini alınca onun şerefine bir ziyafet vermiş, ziyafette ona Muhammed adını koymuş, Allah'ın ve insanların onu hayırla anması için bu ismi verdiğini söylemiştir.

4. Hz. Muhammed'in (sav) Çocukluğu ve Gençliği

Hz. Muhammed (sav) doğumunun ardından bir süre annesi Âmine'nin yanında kalmış, daha sonra âdet olduğu üzere sütanneye verilmiştir.

Çocukların sütanneye verilmesinde temel sebep çocukların şehir yerine daha sağlıklı olan çöl havasında büyümelerini sağlamak, ayrıca konuşma çağında fasih Arapça öğrenmelerine imkân vermekti. Hz. Peygamber de bu geleneğe uyularak Hevâzin kabilesinin Sa'd b. Bekir koluna mensup Halîme bint Ebû Züeyb'e verildi. Halîme, sütanneliği yaparak geçimini sağlayan diğer bedevi kadınlarla ve kocası ile birlikte bir kıtlık yılında Mekke'ye gitmiş ancak genellikle tercih edildiği üzere zengin bir aile çocuğu bulamamıştı. Hz. Muhammed (sav)'in yetim olduğunu öğrenince de O'nu almakta tereddüt göstermiş, bununla birlikte Mekke'den boş dönmemek için sütanneliği yapmak üzere O'nu yanında götürmeye razı olmuştu. Hz. Muhammed (sav) iki yıl sonra sütannesi Halîme tarafından Mekke'ye getirilmiş ancak Âmine, çöl havasının çocuğuna yaradığını gördüğü, bazı rivayetlere göre ise o sıralarda Mekke'de veba salgını bulunduğu için onun bir müddet daha Halîme'nin yanında kalmasını istemişti. Hz. Muhammed (sav) dört veya beş yaşına kadar sütannesinin yanında kaldıktan sonra Mekke'ye getirilerek annesine teslim edildi. Hz. Peygamber'in sütbabası Hâris b. Abdüluzza, sütkardeşleri de Abdullah, Üneyse ve Şeymâ idi. Rivayete göre Halîme ve Hâris, Muhammed (sav)'i yanlarına aldıktan sonra bolluk ve berekete kavuştular; deve ve koyunları eskisinden çok daha fazla süt vermeye başladı. Ayrıca Hz. Muhammed (sav)'in, sütannesinin yanında bulunduğu dönemde "şakk-ı sadr" adı verilen hadisenin vukû bulduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Buna göre iki melek gelip Hz. Muhammed (sav)'in göğsünü yarmış, kalbini çıkararak kötülüklerden arındırmış, semavi bir suyla yıkadıktan sonra yerine yerleştirmiştir. Bu olaydan haberdar olan Halîme ve Hâris'in baştan beri birçok olağanüstü yönüne şahit oldukları Hz. Muhammed (sav) hakkında olup biteni izah edememekten kaynaklanan bir endişe yaşadıkları ve çocuğu ailesine iade etmenin daha doğru olacağını düşünmeye başladıkları nakledilmektedir.

Hz. Peygamber altı yaşına geldiğinde annesi Âmine O'nu da câriyesi Ümmü Eymen'le birlikte yanına alarak Yesrib'e (Medine) götürdü. Burada hem Abdullah'ın mezarını hem de Abdülmuttalib'in annesi dolayısıyla ailenin dayıları sayılan Benî Neccâr mensuplarını ziyaret

ettiler. Âmine, Yesrib'de bir ay kadar kaldıktan sonra Mekke'ye dönerken Medine'ye yaklaşık 190 km. mesafede bulunan Ebvâ'da hastalandı ve genç yaşta vefat etti. Âmine'nin, ölümünden önce küçük yavrusuna bakarak şöyle söylediği anlatılır: "Her yaşayan ölür. Her yeni eskir. Her çok azalır. Her büyük yok olur. Şüphesiz ben de öleceğim, ama devamlı anılacağım. Çünkü dünyaya oğlumu hayırlı bir gelecek olarak bırakıyorum." Annesinin ölümüyle öksüz kalan Hz. Peygamber, Ümmü Eymen tarafından Mekke'ye getirilip dedesi Abdülmuttalib'e teslim edildi. Hz. Peygamber daha sonra Hicret'in altıncı yılında (milâdî 628) Ebvâ'ya uğrayıp annesinin mezarını ziyaret etmiştir. Kabri eliyle düzelten, Hz. Peygamber bu arada annesinin şefkat ve merhametini hatırlayarak gözyaşı dökmüştür. Onun bu tutumundan etkilenen sahabeler de gözyaşlarını tutamayıp onunla birlikte ağlamışlardır.

Abdülmuttalib çok sevdiği ve genç yaşta kaybettiği oğlu Abdullah'ın değerli hatırası olan Muhammed (sav)'e büyük özen gösteriyordu. Sofraya onunla birlikte oturup yemek yiyor; onu zaman zaman Kâbe duvarının gölgesindeki minderine oturtuyor; Dârünnedve'deki toplantılara başkanlık ederken yanına alıyor; bütün davranışlarıyla O'na baba şefkati ve sevgisinin eksikliğini hissettirmemeye çalışıyordu. Yaşı seksenin üzerinde olan Abdülmuttalib o sırada sekiz yaşındaki torunu Muhammed (sav)'in bakım ve himayesini amcası Ebû Tâlib'e verdikten kısa bir süre sonra vefat etti.

Ebû Tâlib Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın anne-baba bir kardeşi idi. Ebû Tâlib, yeğenini çocuklarından fazla sevdi, O'nun uğurlu olduğuna inandı ve iyi yetişmesi için gayret sarfetti. Çıktığı bazı seyahatlerde onu da yanına alırdı.

Nitekim Hz. Muhammed (sav)'in dokuz (veya on iki) yaşında bulunduğu sırada amcası ticaret amacıyla Suriye'ye gitmeye karar verdiğinde O da amcasıyla birlikte gitmek istedi. Yeğeninin bu konudaki ısrarını gören Ebû Tâlib O'nu da yanına aldı. Kervan Suriye topraklarındaki Busrâ'da konakladı. Burada bir manastırda yaşayan Bahîra adlı rahip kafileyi yemeğe davet etti. Bahîra Ebû Tâlib'e, Muhammed (sav)'in İncil'de gönderileceği vaad edilen peygamber olduğunu söyledikten sonra başına gelebilecek bazı tehlikelere dikkat çekmiş ve onu iyi korumasını tavsiye etmiştir. Ebû Tâlib bunun üzerine seyahatini yarıda kesip Mekke'ye döndü.

Hz. Muhammed (sav)'in on yaşlarındayken, kalabalık bir aileye sahip bulunan amcası Ebû Tâlib'e yardımcı olmak amacıyla bir süre çobanlık yaptığı bilinmektedir. Peygamberliği döneminde O, bu hatırasına atıfla "Hiçbir peygamber yoktur ki koyun gütmüş olmasın" buyurmuştur. Etrafında bulunan sahabelerin "Siz de mi koyun güttünüz yâ Rasûlallah?" şeklindeki sorusu üzerine "Evet. Ben de Mekkelilerin koyunlarını güttüm" cevabını vermiştir.

Ebû Tâlib'in hanımı Fâtıma bint Esed Muhammed (sav)'e kendi çocuklarından daha fazla ilgi gösterdi. Hz. Peygamber de büyüdüğünde yengesinin iyiliklerini hiçbir zaman unutmadı. Onu Medine'deki evinde ziyaret eder, zaman zaman orada öğle uykusuna yatardı. Yengesi vefat ettiğinde çok üzülmüş, gömleğini ona kefen yapmış, cenaze namazını da kendisi kıldırmıştır. Ölümünden duyduğu üzüntüyü etrafındakilere anlatırken şöyle diyerek vefa duygusunu

göstermiştir: “Ben onun himayesine muhtaç öksüz bir çocuktum. O kendi çocukları aç olduğu halde beni doyururdu. Kendi çocuklarını bırakır benim saçlarımı tarardı. O benim annem gibiydi.” Ebû Tâlib, peygamberliğinden sonra da yeğeninin yanında yer aldı ve onun İslam’ı kabul etmesi için yaptığı ısrarlı tekliflerini cevapsız bırakmakla birlikte kendisini korumak için elinden geleni yapmaya çalıştı.

Cahiliye dönemi'nde Arap kabileleri arasında çeşitli sebeplerle sık sık savaşların çıktığı bilinmektedir. Öyle ki, kan dökmenin yasak olduğu haram aylarda (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Receb) bile savaşların yapıldığı olurdu. Haram aylarda cereyan ettiği için bu savaşlara Ficâr savaşı adı verilirdi. Hz. Peygamber de gençliğinde böyle bir savaşa katılmak durumunda kalmıştı. O'nun müttefik Kureyş-Kinâne ve Kays-Aylân kabileleri arasında çıkan şiddetli savaşa amcalarıyla birlikte katıldığı ancak fiilen savaşmayıp amcalarına ait eşyaları koruduğu, ayrıca gelen okları da kalkanla karşılayıp toplamak suretiyle amcalarına verdiği bu konudaki farklı rivayetler içinde tercih edilen bir görüştür. Bu sırada yaşının on dört, on beş, on yedi veya yirmi olduğu zikredilmektedir.

Hz. Muhammed (sav) yirmi yaşında olduğu sırada Hilfü’l-fudûl adı verilen antlaşma için yapılan toplantıya katıldı. Toplantı Mekke’ye hac ve ticaret için gelen zayıf ve güçsüz kimselere yapılan haksızlıklar, ayrıca sık sık ortaya çıkan kabileler arası savaşlar karşısında Hz. Peygamber’in amcası Zübeyr b. Abdülmuttalib’in girişimiyle Mekke’nin en zengin, yaşlı ve nüfuzlu kabile reisi durumundaki Abdullah b. Cüd‘ân et-Teymî’nin başkanlığında yapıldı. “Erdemli insanların yemini” anlamına gelen bu hareket içinde yer alanlar, yerli veya yabancı olsun haksızlığa uğrayan herkesi koruyacaklarına, hakkı verilinceye kadar tek bir el gibi hareket edeceklerine ve birbirlerine maddî yardımda bulunacaklarına yemin etmişlerdi. Rasûl-i Ekrem peygamberliğinden sonra da bu ittifaktan övgüyle bahsetmiş ve şöyle demiştir: “Ben Abdullah b. Cüd‘ân’ın evinde yapılan bir antlaşmaya katılmıştım ki bunu güzel ve kızıl develere değişmem. Bugün de böyle bir antlaşmaya çağrılsam tereddüt etmeden giderim.” Belâzürî’nin rivayetine göre İslam döneminde Erâş kabilesine mensup birinden mal satın alan Ebû Cehil parasını ödemedi. Ebû Cehil’in Hz. Peygamber’e düşmanlığını bilen bir müşrik alay etmek amacıyla mağdur tâcire o sırada Kâbe’de bulunan Hz. Peygamber’i göstererek ona başvurduğu takdirde parasını alıp kendisine verebileceğini söyledi. Bunun üzerine tâcir Hz. Peygamber’in yanına gitti ve olayı anlatıp yardım istedi. Hz. Peygamber onunla birlikte Ebû Cehil’in evine kadar gitti ve herhangi bir güçlükle karşılaşmadan parayı aldı.

Hz. Muhammed (sav) Mekke’deki birçok Kureyşli gibi ticaret ile meşgul olmuştur. Kumaş ve tahıl ticaretiyle uğraşan Ebû Tâlib’e yardım etmek suretiyle ticaret hayatına başlayan Hz. Muhammed (sav) amcasının yaşlandığı yıllarda kendisi ticarete devam etti. Bu dönemde Hz. Muhammed (sav)’in çeşitli yerlere ticaret amacıyla seyahat ettiği bilinmektedir. Ergenlik çağında Hubâşe panayırına, bir veya iki defa Yemen’e, ayrıca Doğu Arabistan’daki Muşakkar ve Debâ panayırlarına, hatta Habeşistan’a gittiği tesbit edilmektedir. Bu seyahatler sebebiyle bir taraftan ticari hayatın gereklerini öğrenirken diğer taraftan Arabistan’ın muhtelif yerlerinde yaşayan insanları yakından tanıma, onların dil ve lehçelerini, dinî, siyasi ve sosyal

durumlarını öğrenme imkânını elde ediyordu. Kaynakların ittifakıyla Cahiliye döneminin yaygın kötülüklerinin hiçbirine bulaşmaksızın temiz bir hayat yaşayan ve yirmi beş yaşlarına gelen Hz. Muhammed (sav) çevresinde iffeti, mertliği, merhameti ve hak severliğinin yanısıra ticaret hayatında da doğruluğu ve güvenilirliği sebebiyle "Muhammedü'l-emîn" veya sadece "el-emîn" unvanıyla bilinmekteydi. Mekkeli tacirlerden Kays b. Sâib, Hz. Muhammed (sav)'le birçok ticari iş yaptığını ve ondan daha iyi bir ortağa rastlamadığını belirterek şöyle demiştir: "O ticari bir yolculuğa çıkacağı zaman kendisine bazı işleri havale ettiğim olurdu. Seyahatten döndüğünde benim tamamen memnun kalacağım bir şekilde hesap görmeden kendi evine çekilip gitmezdi. Buna karşılık ben seyahate çıktığımda bana bir iş havale ederse dönüşümde herkes bana kendi işleri ile ilgili hususları sorup dururken O, bana sadece sağlık ve afiyette olup olmadığımı sorardı."

5. Hz. Muhammed'in (sav) Hz. Hatice İle Evlenmesi

Hz. Hatice (r.anha) Kureyş'in ileri gelenlerinden Huveylid b. Esed'in kızı olup soyu dedelerinden Kusay'da Hz. Muhammed (sav)'in nesebi ile birleşir. Hz. Peygamber'den önce iki defa evlilik yapmış olan Hz. Hatice (r.anha) soylu, güzel ve zengin bir hanımdı. İkinci kocasının ölümünden sonra Kureyş'in ileri gelenlerinden evlilik teklifleri almakla birlikte hiçbirine olumlu cevap vermemekteydi. Güvenilir bulduğu kimselerle ticaret yaparak hayatını sürdüren Hz. Hatice (r.anha), bu sıralarda bir tavsiye üzerine çevresinde üstün ahlak sahibi ve güvenilir bir genç olarak tanınan Hz. Muhammed (sav)'le ortaklık antlaşması yaptı ve O'nun, kölesi Meysere ile birlikte ticaret için Suriye'ye gitmesini istedi. Hz. Muhammed (sav)'in bu yolculuğu ticari açıdan oldukça başarılı geçti. Bu sonuçtan memnun kalan Hz. Hatice (r.anha), Hz. Muhammed (sav)'in dürüst ve doğru sözlü olduğunu gördü. Meysere'nin Hz. Muhammed (sav)'in ahlakı ve davranışları hakkında hayranlık uyandıran övgü dolu sözleri de dinleyen Hz. Hatice (r.anha), Hz. Muhammed (sav)'e daha çok güven duydu ve O'na karşı takdir hisleri gün geçtikçe arttı. Rivayete göre bir süre sonra da bizzat kendisi veya Nefîse bint Ümeyye (Münye) adlı bir kadın aracılığıyla Hz. Muhammed (sav)'e evlilik teklifinde bulundu. Beklemediği bir durumla karşılaşan Hz. Muhammed (sav) biraz düşündükten sonra teklifi kabul etti. Ebû Tâlib ve diğer amcaları, babası vefat etmiş olduğu için Hatice'yi amcası Amr b. Esed'den istediler. Cevabın olumlu olması üzerine de evlilik gerçekleşti. Hz. Muhammed (sav) Ebû Tâlib'in evinden Hz. Hatice (r.anha)'nin evine taşındı; böylece mutlu yuva kurulmuş oldu. Bu sırada Hz. Peygamber'in yirmi beş, Hz. Hatice (r.anha)'nin de kırk yaşında olduğu kaydedilmektedir. Hatice'nin daha küçük yaşlarda olduğuna dair rivayetler de vardır. Hz. Peygamber ve Hz. Hatice (r.anha)'nin bu evliliğinden Kâsım, Zeynep, Rukıyye, Ümmü Külsûm, Fâtıma, Abdullah (Tayyib) ve Tâhir adlı çocukları dünyaya geldi. Abdullah ve Tâhir peygamberlikten önce vefat etti. Bazan Tayyib ve Tâhir iki ayrı çocuk olarak zikredilmekle birlikte bunların Abdullah'ın lakabı olduğu da kaydedilmektedir. Hz. Peygamber'in en küçük kızı Fâtıma dışındaki çocukları kendisinden önce vefat etmiş, Hz. Fâtıma ise babasının vefatından sonra altı ay kadar daha yaşamıştır. Hz. Peygamber, ilk oğlu Kâsım dolayısıyla "Ebü'l-Kâsım" künyesini almıştır. Hz. Hatice (r.anha) ile evliliği sırasında Hz. Peygamber'in ailesine iki kişi daha katılmıştır. Bunlardan biri Hz. Hatice (r.anha)'nin kendisine hediye ettiği

ve O'nun da hürriyetine kavuşturup evlatlık edindiği Zeyd b. Hârise'dir. Diğeri ise Mekke'de ortaya çıkan kıtlık yüzünden maddi sıkıntı ile karşılaşan amcası Ebû Tâlib'e destek olmak üzere yanına aldığı ve o sıralarda beş yaşında olduğu rivayet edilen Ali b. Ebû Tâlib'dir. Hz. Peygamber daha sonra kızı Fâtıma'yı Hz. Ali ile evlendirmiş ve soyu bu evlilikten doğan, çok sevdiği torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile devam etmiştir.

Hz. Hatice (r.anha) yirmi beş yıla yakın bir süre evli kaldığı Hz. Peygamber'e her zaman maddi ve manevi açıdan destek oldu. Hz. Peygamber'e ilk inanan kimse Hz. Hatice (r.anha) olup en sıkıntılı zamanlarda onun yanında yer aldı. Hz. Peygamber'in ilk eşi ve İbrahim dışındaki çocuklarının annesidir. Hz. Peygamber onun iyiliklerini ve vefasını hiçbir zaman unutmadı. Bilindiği gibi Hz. Peygamber onun sağlığında başka bir kadınla evlenmemiş, onun vefatından bir süre sonra da çeşitli sebeplere dayalı olarak evlilikler yapmıştır. Hz. Hatice (r.anha)'yi her zaman hayırla yâd eden Hz. Peygamber bir defasında şöyle demiştir: "Allah bana ondan daha hayırlısını vermemiştir: Herkes benim peygamberliğimi inkâr ederken, o bana inandı. Herkes beni yalanlarken o tasdik etti. İnsanlar mallarını esirgerken o malıyla bana destek oldu. Allah bana ondan çocuklar nasib etti."

6. Kâbe Hakemliği

Hz. Muhammed (sav) otuz beş yaşlarında iken gerçekleştirilen Kâbe tamiri sırasında Kureyşliler arasında yaptığı hakemlik önemli bir mahiyet taşımaktadır. Miladi 605 yılında Kureyşliler, yangın ve sel baskınlarından zarar gördüğü için Kâbe'yi yeniden inşa etmek istediler. O sırada bir Bizans gemisinin Cidde yakınlarındaki Şu'aybe limanında karaya oturduğu haberi Mekke'ye ulaştı. Rivayete göre gemi Habeşistan'daki bir kilise tamirinde kullanılmak üzere mermer, kereste ve demir yüklü olup Bizans İmparatorunun emriyle Mısır'dan gönderilmişti. Velîd b. Mugîre ve arkadaşları Şu'aybe'ye giderek geminin kerestelerini satın aldıkları gibi gemide bulunan marangoz ve inşaat ustası Bâkûm er-Rûmî'yi de Kâbe'nin tamiri için Mekke'ye davet ettiler. Hz. Peygamber'in de amcası Abbas'la birlikte taş taşıyıp yardımcı olduğu tamir sırasında Kâbe yeniden inşa edildi, ancak Hacer-ül Esved'in yerine yerleştirilmesi hususunda anlaşmazlık çıktı. Bu şerefli görevi hiçbir kabile başkasına bırakmak istemedi, hatta bu yüzden savaşmayı bile göze alanlar oldu. Nihayet Kureyş'in ileri gelenlerinden Ebû Ümeyye b. Mugîre, "Benî Şeybe kapısından Kâbe'ye ilk giren kimsenin vereceği karara uyulmasını" teklif etti; Kureyşliler bu teklifi benimseyip beklemeye başladılar. Kapıdan Hz. Muhammed (sav)'in girdiği görülünce orada bulunanlar "İşte el-emîn, işte Muhammed geldi!" diyerek memnuniyetlerini ifade ettiler. Hz. Muhammed (sav) bir örtü getirterek Hacer-ül Esved'i onun üzerine koydu, bütün kabile reislerinin iştirakiyle örtüyü kaldırdı, konulacağı hizaya gelince de taşı kendi elleriyle alıp yerine yerleştirdi. Böylece Kureyşliler arasında çıkmak üzere olan bir çatışmanın da önüne geçilmiş oldu.

7. İlk Vahyin Gelişi

Hz. Muhammed (sav)'in Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilişi kırk yaşında olmuştur. Kâbe'nin tamiri ve Hacer-ül Esved'in yerine konulmasından sonra O'nun, Allah

hakkında düşünmeye, O'na nasıl iman ve ibadet edileceğini araştırmaya daha fazla yöneldiği fark edilmekteydi. Mekkelilerin ve diğer birçok Arap kabilesinin putlarına hiç ilgi göstermeyen Hz. Muhammed (sav) aklı ve hisleriyle putlara tapmanın faydasızlığı sonucuna ulaşmıştı. Belki de tek tanrı inancına dayalı Hz. İbrahim (as)'in dini üzere olmaya çalışan az sayıdaki Hanîfler gibi düşünüyordu. Ancak neyi ve nasıl yapacağını bilememenin ıstırabını yaşarken inzivaya çekilmekten hoşlanmaya başladı ve risaletinin birkaç yıl öncesinden itibaren her Ramazan ayında, dedesi Abdülmuttalib ve diğer bazı Kureyşlilerin yaptığı gibi, Hira dağındaki mağarada münzevi bir hayat yaşamaya başladı. Yiyeceği tükenince şehre iniyor, fakirlere yardımda bulunuyor, Kâbe'yi tavaf ediyor ve evden yiyecek alarak tekrar mağaraya dönüyordu. Zaman zaman Hz. Hatice (r.anha)'yi de yanına alıyordu. Hz. Âişe (r.anha)'nin rivayetine göre Rasûlullah (sav) bu dönemde bir ara "sâdık (doğru) rüyalar" görmeye başlamış, altı ay devam eden bu süreçte gördüğü rüyalar aynen çıkmıştır. Kaynaklarda ayrıca Hz. Peygamber'in bu dönemde kendisini "Esselâmü aleyke yâ Rasûlallâh (Sana selâm olsun ey Allah'ın elçisi)" şeklinde selamlayan sesler duyduğu, etrafına dönüp bakınca kimseyi göremediği için merak içerisinde kaldığı, bu seslerin ağaçlar ve kayalıklardan geldiğine dair rivayetler de yer almaktadır. Buraya kadar anlatılan ve bir kısmı olağanüstü nitelik taşıyan hususlardan hareketle bu dönemin vahye hazırlık süreci olduğunu söylemek mümkündür.

Hz. Muhammed (sav)'in Hira'da bulunduğu 610 yılı Ramazan ayının son on günü içinde muhtemelen yirmi yedinci gece, bazı rivayetlere göre Pazartesi günü sabaha karşı Cebrail gelerek ona Allah tarafından peygamber olarak görevlendirildiğini haber verdi. Bu ilk vahyi Hz. Peygamber şöyle anlatmaktadır. O gece Cebrâil bana gelerek "Oku!" (İkra') dedi. Ben okuma bilmediğimi söyledim. Bunun üzerine melek beni aldı; dayanabileceğim son noktaya kadar sıktı. Ardından beni bırakıp tekrar "Oku!" dedi. Cevaben yine "Ben okuma bilmem" deyince tekrar son noktaya kadar sıktı ve "Oku!" dedi. Ben "Ne okuyayım?" diye cevap verince melek beni üçüncü defa takatim kesilinceye kadar sıktı ve bıraktıktan sonra şu ayetleri okudu: "Yaratan Rabbının adıyla oku. O insanı bir embriyodan yarattı. Oku! Senin Rabbin en büyük kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğreten, insana bilmediklerini belleten odur." (el-Alak 96/1-5) Bu olay üzerine heyecanlanıp korkuya kapılan Hz. Muhammed (sav), Hira'dan ayrılarak evine gitti, yatağa girerek eşi Hz. Hatice (r.anha)'den üstünü örtmesini istedi ve uyandıktan sonra başından geçenleri anlattı. Hz. Hatice (r.anha) "Allah hiçbir zaman seni utandırıp üzmeyecektir. Çünkü sen akrabanı gözetir, doğruyu söyler, âcizlerin elinden tutarsın; yoksullara yardım eder, misafirleri ağırlarsın; haksızlığa uğrayanların yanında yer alırsın" demek suretiyle samimi duygularını dile getirip teselli etti ve kendisine inandığını belirtti. Ardından Hz. Peygamber'i, kendi amcasının oğlu olan Varaka b. Nevfel'e götürdü. Kitâb-ı Mukaddes'i bilen yaşlı bir Hıristiyan olan Varaka, onu dinledikten sonra kendisine gelen meleğin bütün peygamberlere vahiy getiren melek olduğunu söyledi. Ardından da şunları ekledi: "Sana yalancı diyecekler; kötü davranacaklar. Sana savaş açıp bu şehirden çıkaracaklar. Ben o günlere ulaşırsam Allah için sana yardımcı olacağım." Varaka sözlerini bitirdikten sonra ona doğru eğildi ve alnından öptü. Hz. Peygamber, hem Hz. Hatice'nin desteği hem de Varaka'nın bu açıklamalarından epeyce rahatlamış olarak evine döndü.

8. Vahyin Kesilmesi

İlk vahyin ardından bir süre vahiy kesintiye uğradı. İlk vahyin ağırlığı ve zorluğu henüz tam ortadan kalkmamışken vahyin kesilmesi Hz. Peygamber'i endişeye sevk etti. Sık sık Hira mağarasına gidiyor ve Cebrail'in gelmesini gözlüyordu fakat günler geçtiği halde melek gelmiyordu. Hz. Peygamber bu dönemde Rabbinin kendisini terk ettiği zannına kapılarak endişeli günler geçirdi. Kaynaklarda "fetretü'l-vahy" adı verilen bu devrenin müddeti hakkında birkaç aydan başlayıp üç yıla kadar varan süreler zikredilmiştir. Ancak üç yıl rivayetinin aşağıda işaret edilecek olan üç yıllık gizli davetle karıştırıldığı, vahyin kesinti süresinin üç yıldan çok daha az olduğunu söylemek mümkündür.

Rasûlullah (sav) bir gün Hira mağarasından dönerken Cebrail'i tekrar gördü, yine korku ve heyecanla evine gidip yatağına yattı. Cebrâil evinde karşısına çıkarak Müddessir suresinin ilk ayetlerini okudu. (74/1-5) Bu ayetlerde artık ilahî mesajları insanlara ulaştırma zamanının geldiği belirtilmekte, bu görevi ifâ ederken her şeyden önce yüce Rabbine güvenmesi istenmekte, ayrıca maddi ve manevi kirlerden uzak durması talimatı verilmekteydi.

Cebrail'in bu sıralarda Hz. Peygamber'e abdest ve namazı öğrettiği, O'nun da Cebrâil'den öğrendiği şekliyle Hz. Hatice (r.anha)'ye öğretip evlerinde birlikte namaz kıldıkları rivayet edilmektedir.

9. İlk Müslümanlar

Hz. Peygamber o andan itibaren çevresindeki insanları İslâm dinine davet etmeye başladı. Bu davet üç yıl kadar gizlice sürdü. **Hz. Hatice**'nin ardından yakın dostu **Ebû Bekir, Ali b. Ebû Tâlib ve Zeyd b. Hârise, kızları Zeyneb, Rukıyye ve Ümmü Külsûm müslüman oldu. Bunlardan başka, gizli davet sırasında, Hz. Ebû Bekir'in yakın dostları olan Osman b. Affân, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebû Vakkas, Osman b. Maz'ûn, Saîd b. Zeyd, Ayyâş b. Ebû Rebîa ve hanımı Esmâ bint Selâme, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Erkam b. Ebü'l-Erkam, Ebû Seleme, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Ubeyde b. Hâris** gibi şahsiyetler de Hz. Peygamber'e gelip İslam'ı kabul ettiler. Bu dönemde Rasûl-i Ekrem (sav) evinde, ıssız dağ eteklerinde, öğle tenhalığı sırasında *Harem*'de namaz kılıyor, bazen de ibadetlerini Müslümanlarla birlikte yapabiliyordu. Bu arada nazil olan Kur'ân ayetlerini onlara okuyor, tek tanrıya iman ve itaati esas alan tevhid inancı, insanların dünyada yaptıklarının hesabını verecekleri ahiret günü ve iyi ahlak üzerine sohbetlerine devam ediyordu. Müşriklerin toplu halde bulundukları yer ve zamanlarda bir arada olmamaya ve cemaatle ibadet etmemeye özen gösteriyordu. Gizlilik devresinde Hz. Peygamber ile Müslümanlar, genç yaşta İslamiyet'i benimseyen Erkam b. Ebü'l-Erkam'ın Safâ tepesinin eteklerindeki evinde bir araya geliyorlardı. Hac ve umre amacıyla Mekke'ye gelenlerle rahatça görüşülebilecek bir yer olması yanında, Müslümanların dayanışma içinde bulunmalarını ve Rasûl-i Ekrem (sav)'le bir arada olmalarını sağlayan bu evdeki faaliyetler, Ömer b. Hattâb'ın Müslüman olmasına kadar devam etti. *Dârülerkam*, kaynaklarda sahabelerin İslamiyet'i

benimseyişlerini tarihlendirmek için kullanılmış, İslam'ın yayılıp gönüllere yerleşmesi hususunda oynadığı rolle İslam tarihindeki yerini almıştır.

10. Açık Davetin Başlaması

Mekke'de nübüvvetin 4. yılından itibaren İslam daveti açıktan yapılmaya başlandı. Hz. Peygamber'in ilk ve en önemli muhatabı Kureyşliler oldu. Putlarını Kâbe'nin içine ve çevresine yerleştiren Kureyşliler Hz. İbrahim (as) ve İsmail (as)'den beri devam eden hac ve umre ibadetlerini de idare ediyor ve bundan dolayı diğer kabileler arasında bir imtiyaz ve itibara sahip bulunuyorlardı. Onlar Kâbe'yi ziyarete gelenlerden azami derecede faydalanmak amacıyla çeşitli kabilelerin putlarını da Kâbe ve çevresine dikmişlerdi. Aile fertlerini ve güvendiği yakın dostlarını İslamiyet'e davet etmeye devam eden Hz. Peygamber'i zor günler bekliyordu. Çünkü vahyedilen gerçekleri müşriklerden çekinmeden açıkça tebliğ etmesi kendisinden istenmiş (el-Hicr 15/94) ve en yakınlarından başlamak üzere erişebildiği herkesi uyarması emredilmişti (eş-Şuarâ 26/214). Rasûl-i Ekrem (sav) bu günlerden itibaren Mekke'nin fethine kadar yaklaşık yirmi yıl kadar sürecek olan bu çetin mücadeleye yakın akrabalarını bir ziyafete davet etmekle başladı. Kureyş'in Hâşim ve Muttaliboğulları kollarına mensup yaklaşık kırk beş kişi bu davete katıldı. Ancak yemekten sonra amcası Ebû Leheb, O'nun konuşmasına fırsat vermeden söze başlayıp "Kabilesine senin getirdiğin gibi kötü şey getiren birini görmedim" deyince davetliler dağıldı. Bu olumsuz sonuca çok üzülen Rasûlullah (sav) birkaç gün sonra bir toplantı daha tertip etti. Burada yaptığı konuşmada Allah'ın bir olduğunu, O'nun eşi ve benzerinin bulunmadığını, O'na inanıp güvendiğini belirterek davetlilerine asla yalan söylemeyeceğini açıkladıktan sonra konuşmasına şöyle devam etti: "Ben özellikle size ve bütün insanlara gönderilmiş olan Allah elçisiyim. Allah'a yemin ederim ki uykuya daldığınız gibi öleceksiniz, uykudan uyandığınız gibi de diriltileceksiniz, yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz, iyilikleriniz karşılığında iyilik, kötülükleriniz karşılığında da ceza göreceksiniz. Cennet de cehennem de ebedîdir. İlk uyardığım da sizlersiniz." Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, O'nun sözlerini güzel bulduğunu ve kendisini destekleyeceğini ancak atalarının dininden ayrılamayacağını bildirdi. Diğer amcası Ebû Leheb ise akrabalarının ona engel olmasını, davetini kabul ettikleri takdirde zillete düşeceklerini, kendisini himaye ederlerse öldürüleceklerini söyledi. Bunun üzerine Ebû Tâlib, sağ olduğu sürece yeğenini himaye edeceğini ilan etti. Ebû Leheb, karısıyla birlikte Rasûl-i Ekrem (sav)'e daima muhalefet etmiş, düşmanlık göstermiş, bilhassa Mekke'ye dışarıdan gelenlerle konuşması esnasında onu takip etmiş, söylediklerini yalanlamış, O'nun bir sihirbaz olduğunu ve kabilesini birbirine düşürdüğünü söylemiştir. Bu sebeple Kur'ân'da adının geçtiği bir sûre nazil olmuş ve karısıyla birlikte cehennemlik olduğu ifade edilmiştir (Tebbet 111/1-5). Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber ve Müslümanlara düşmanlık yapanların sözlerine, fiillerine ve hatta niyetlerine dair açık ifadeler bulunmasına rağmen Ebû Leheb dışında hiçbirinin adı zikredilmemiştir.

Rasûl-i Ekrem (sav) bir gün Safâ tepesine çıkarak bütün Mekkelilere İslamiyet'i tebliğ etmeye karar verdi ve orada toplananlara şöyle seslendi: " Ey Kureyşliler! Size şu dağın arkasında bir

düşman birliği var desem inanır mısınız?" "Evet, senin yalan söylediğine şahit olmadık" cevabını alınca konuşmasına şöyle devam etti: "Öyleyse ben büyük bir azaba duçar olacağınızı size haber veriyorum... Allah bana en yakın akrabamı uyarmamı emretti. 'Allah'tan başka ilah yoktur' demedikçe size ne bu dünyada ne de âhirette bir faydam dokunur ..."

Kureyş ileri gelenleri Rasûlullah (sav)'ın İslam'a davetine önceleri pek karşı çıkmamışlardı. Ancak Hz. Peygamber puta tapıcılığı eleştiren ayetleri okumaya, puta tapanların cehennemlik olduğunu ilan etmeye başlayınca mesajını büyük bir tehlike olarak görmeye, O'na karşı düşmanca tavır almaya, davetini engellemek için ellerinden geleni yapmaya başladılar. Ayrıca onlar, bir tek yaratıcının varlığına dayanan tevhid ilkesinin hâkim olması, dolayısıyla putperestliğin yıkılması halinde Arap kabileleri nezdindeki üstünlüklerinin, ticari imkân ve menfaatlerinin kaybolacağından da endişe ediyorlardı. Diğer taraftan kabile asabiyetinin tabii bir sonucu olarak atalar kültüne sahip bulunan Kureyşliler, atalarından intikal eden geleneklere büyük değer atfediyordu. Onlar için putperestlik mutlaka korunması gereken bir külttü, onlar bu hususu sık sık dile getirerek atalarının inanç ve ibadetlerinden ayrılmayacaklarını söylüyordu. Kureyşliler'in ahlâkî durumları da Son Peygamber'in davetini kolayca kabul edebilecek bir seviyede değildi. Cahiliye zihniyetinin hâkim olduğu Mekke toplumunda içki, kumar, zina, yalan söylemek gibi kötü alışkanlıkların yanında maddi güç ve kabile asabiyetine dayanan üstünlük anlayışının beslediği haksız kazanç, insanları sömürme ve ezme zihniyeti hâkim durumdaydı. Kur'ân-ı Kerîm bu çirkin davranışları eleştiriyor, insanlar arasında üstünlüğün ancak yaratana saygı, yaratılmışlara şefkatle oluşabileceğini bildiriyor (el-Hucurât 49/13), aksi davranış sergileyenlerin ahirette cezaya çarptırılacağını haber veriyordu.

Hz. Peygamber'in gittikçe taraftar topladığını, inanç ve davranışlarını eleştirdiğini gören Kureyşliler O'nu küçümsemeye ve O'na hakaret etmeye başladılar; bir süre sonra da şiddete başvurmaktan çekinmediler. Kaynaklar müşriklerin Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara uyguladıkları acımasız eza, cefa ve işkencelerden ayrıntılı olarak bahsetmektedir. Özellikle Ebû Cehil, Ebû Süfyan, Ebû Leheb, Ümeyye b. Halef, Velîd b. Mugîre, Ukbe b. Ebû Mu'ayt ve Hakem b. Ebü'l-As gibi azılı müşriklerin yaptığı işkenceler insanlık adına utanç vericiydi. Onların yaptıklarından en çok etkilenenler Mekke'ye dışarıdan gelmiş aileler ile köle ve cariyelerdi. Bunlar aç bırakılıyor, kızgın kumlara yatırılıyor, üzerlerine kaya parçaları konularak işkenceye tabi tutuluyordu. Bu işkencelerin en ağırını Yâsir ailesi yaşadı. Kaybolan kardeşini aramak için Mekke'ye gelen Yâsir burada Benî Mahzûm kabilesinden Ebû Huzeyfe'nin himayesine girmiş ve onun Sümeyye adlı cariyesiyle evlenmişti. Bu evlilikten meşhur sahabî Ammâr b. Yâsir dünyaya geldi. Yâsir, Sümeyye ve Ammâr, ilk Müslümanlardan olup müşriklerin işkencelerine sabırla karşılık verdiler. Sonunda Sümeyye, Ebû Cehil'in acımasız işkenceleri altında can vererek İslam tarihinde ilk şehid unvanını kazandı. Yâsir de aynı gün işkence ile şehid edildi. Sağ kalan Ammâr, müşriklerin ağır işkencelerine tahammülü kalmadığı bir sırada Lât ve Uzza lehinde, Hz. Peygamber'in de aleyhinde konuşmak zorunda kaldı. Müşriklerin elinden kurtulur kurtulmaz Hz. Peygamber'in yanına giderek durumu

anlattı. Ammâr'ın büyük bir sıkıntı yaşadığını gören Rasûlullah (sav) ona bu sözleri söylerken neler hissettiğini sordu. Ammâr da iman dolu kalbinde her hangi bir değişiklik olmadığını söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber imanını koruduğu sürece zor durumda kaldığı için böyle davranmasında bir sakınca bulunmadığını belirterek aynı durumda kalırsa yine aynı şekilde davranmasını tavsiye etti. (Ayrıca bk. Nahl sûresi 16/106) Bilâl-i Habeşî, Suheyb-i Rûmî, Habbâb b. Eret ve Ebû Fükeyhe gibi köleler ile Zinnîre, Ümmü Übeys, Nehdiye ve Lübeyne gibi cariyeler de inançları uğruna büyük sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar. Köleler içerisinde İslam'ı kabul eden ilk kişi olan Bilâl-i Habeşî, özellikle efendisi Ümeyye b. Halef tarafından ağır işkencelere tâbi tutuldu. Boynuna ip takılıp çocukların eline verilmek suretiyle Mekke sokaklarında dolaştırıldı. Ümeyye b. Halef onu öğle vakti sıcak kumların üzerine yatırıp göğsüne kızgın ve büyük taşlar koyar, tek Allah'a imandan vazgeçmesini, Lât ve Uzzâ putlarına iman etmesini isterdi. Bütün bunlara karşı Bilâl ise zor nefes alır bir vaziyette "ahad!" "ahad!" (Allah birdir) diyerek imanındaki kararlılığı vurgulardı. Diğer taraftan varlıklı Müslümanlar da çeşitli eza ve cefalara maruz bırakıldılar. Mesela, Hz. Osman'a amcası Hakem b. Ebü'l-As tarafından baskı yapıldı ve malî harcamalarına kısıtlama konularak dinden döndürülmek istendi. Sa'd b. Ebû Vakkas, annesinin direnişi ile yüz yüze geldi. Hatta bu sebeple, Allah'ı inkâra zorlayan anne-babalara itaat etmek gerekmediğine dair ayet nazil oldu (Lokman sûresi 31/15). Ebû Ubeyde b. Cerrah Müslüman olduktan sonra babasının büyük düşmanlıkları ile karşılaştı. Abdullah b. Mes'ûd Kâbe avlusunda Allah'ın ayetlerini açıkça okuduğu için bayılıncaya kadar dövüldü. Mus'ab b. Umeyr zengin bir ailenin refah içinde yetişmiş bir oğlu iken Müslüman olduğu için ailesinin şiddetli tepkisi ile karşılaşmış, hiçbir maddi ihtiyacı karşılanmadığı gibi elbiseleri bile elinden alınmıştı. Gifâr kabilesinden Ebû Zer, Müslüman olduğunu açıkladığında müşrikler tarafından üç kere bayıltılıncaya kadar dövüldü. Mekke'de itibar sahibi olan Hz. Ebû Bekir, açıkta namaz kılması ve duyulacak şekilde Kur'ân okunması yasaklandığı için, evinin bahçesine kalın duvarlarla örülü bir mescid yaptırarak ibadetlerini orada yapmaya başlamıştı. Bunların ötesinde bizzat Hz. Peygamber'in geçtiği yollara pislikler ve dikenler atılmış, evi taşlanmış, hatta namaz kılarken üzerine deve işkembesi atılarak secdede boğulmak istenmişti. Bilhassa amcası Ebû Leheb ile Ebû Süfyân'ın kızkardeşi olan karısı Ümmü Cemîl, Hz. Peygamber'e çok sıkıntı verdiler. Ümmü Cemîl, Hz. Peygamber'in kızları ile evli olan iki oğluna baskı yaparak boşanmalarını sağlamıştı. Bunun üzerine Ebû Leheb hakkında aşağıdaki sûre nazil olmuştur: "Ebû Leheb'in elleri kurusun! Kurudu da! Malı ve kazancı kendine fayda vermedi. Alevli bir ateşe yaslanacaktır o! Karısı da boynunda ip olduğu halde odun taşıyarak ateşe girecektir." (Tebbet sûresi 111/1-5)

Müşriklerin baskı ve tehditleri, eza, cefa ve işkenceleri Müslümanları dinlerinden çevirmek şöyle dursun, onların imanlarını daha da kuvvetlendirmekteydi. Allah yolunda Müslümanların katlandıkları sıkıntılar, mücadele azimlerini artırmakta ve imanın ne kadar kıymetli bir hazine olduğunu göstermekteydi. İnsanın zihnine ve gönlüne hitap eden Kur'ân'ın etkileyiciliği karşısında ne yapacaklarını şaşıran Kureyşliler aleyhte birtakım sözler yaymaya başladılar. Hz. Muhammed (sav)'in kâhin, mecnun veya şair olduğunu, getirdiği Kur'ân'ı bir Hıristiyandan öğrendiğini ve bu kitabın bir büyü veya eskilerin masalı olduğunu ileri sürdüler.

Fakat Hz. Peygamber'e indirilen ayetler ve ilahî beyanlarla sürekli olarak müşriklerin bu gerçek dışı iddiaları çürütüldü.

Kureyşliler, Hz. Muhammed (sav)'in İslam'a davet faaliyetlerine engel olması amacıyla amcası Ebû Tâlib ile ayrı ayrı zamanlarda üç defa görüştüler. Ebû Tâlib birinci müracaatı yatıştırıcı ve gönül alıcı bazı sözlerle savuşturdu. İkincisinde Kureyşliler tehdit edici ifadeler kullanınca Rasûlullah (sav)'ı çağırdı ve kabilesine karşı daha fazla direnemeyeceğini söyledi. Amcasının kendisini artık himaye etmeyeceğini düşünen Hz. Peygamber, "Bu işten vazgeçmem için güneşi sağ elime ayı da sol elime verseler hiçbir şey değişmez, Allah bu dini üstün kılıncaya kadar çalışacağım veya bu uğurda öleceğim" şeklinde kararlı bir cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Tâlib yeğenini, "Git istediğini söyle, Allah'a andolsun ki seni asla onlara teslim etmeyeceğim" sözleriyle teselli etti. Kureyşliler üçüncü defa başvurularında Ebû Tâlib'e şöyle bir teklif sundular: "Yeğenini bize teslim et, onun yerine Velîd b. Mugîre'nin oğlu Umâre'yi sana evlât olarak verelim." Ebû Tâlib bu teklifi şiddetle reddetti. Bu arada bazı Kureyşliler bizzat Hz. Peygamber'le görüşüp O'nu davasından vazgeçirmeye çalıştılar. Meselâ Utbe b. Rebîa Hz. Peygamber'e gelerek "... Şayet maksadın zengin olmaksa sana mal mülk verelim. Makam ve itibar peşindeysen seni başımıza yönetici yapalım" dedi. Hatta daha da ileriye giderek "Eğer ruhsal bir rahatsızlık sonucu böyle davranıyorsan seni tedavi ettirelim" şeklinde teklifte bulundu. Utbe sözlerini bitirdikten sonra Hz. Peygamber Fussılet sûresinin ilk âyetlerini okuyarak (Fussılet 41/1-6) Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamber olduğunu söyledi. Utbe âyetlerden ve Hz. Peygamber'in sözlerinden etkilenmekle birlikte Müslümanlığı kabul etmedi.

Hamza b. Abdul Muttalib ve Ömer b. Hattab'ın Müslüman Oluşu

Mekke dönemindeki tebliğ faaliyetleri sırasında iki kişinin Müslüman olmasının ayrı bir önemi vardır. Onlardan biri Hz. Peygamber'in amcası Hamza diğeri de Ömer b. Hattâb'dır. Nübüvvetin 6. (616) yılında, Ebû Cehil ve adamlarının Rasûlullah (sav)'a hakaret ettiğine şahit olan bir cariye, gördüklerini, av dönüşü Kâbe'yi tavaf etmeye gelen Hamza'ya anlattı. Öfkeye kapılan Hamza elindeki yay ile orada bulunan Ebû Cehil'in başına vurdu, ardından "İşte ben de Muhammed'in dinini benimsiyorum, cesareti olan varsa gelsin dövüşelim" diyerek Müslümanlığını ilan etti. O sırada Dârülerkam'da bulunan Hz. Peygamber amcasının Müslüman oluşuna çok sevindi. Tebliğ faaliyetlerini yürütürken Müslümanların karşılaştığı zorlukları hafifletmek için büyük gayretler gösteren Hz. Peygamber, aynı zamanda İslam'ın zaferi için bazı güç ve nüfuz sahibi şahsiyetlere hidayet nasip etmesi için Rabbine niyazda bulunuyordu. Bu şahsiyetlerden biri de Ömer'di. İbn İshak'ın naklettiğine göre Ömer bir gün Hz. Muhammed (sav)'i öldürmek üzere evinden çıkmış, yolda kız kardeşi Fâtıma'nın da İslamiyet'i benimsediğini öğrenince önce onun evine gitmiş, Tâhâ suresinin ilk ayetlerini okuduklarını duyunca eniştesini ve kız kardeşini dövmüştü. Fâtıma'nın kararlılığını ve kanlar içinde kaldığını görünce pişmanlık duyarak okudukları sayfaları istemiş, Tâhâ ve Abese suresinin ilk ayetlerinin etkisi altında kalarak Dârülerkam'da bulunan Rasûl-i Ekrem (sav)'in huzuruna çıkıp Müslüman olmuştu. Ömer'in Müslüman oluşuna tekbir getirerek karşılık

veren Hz. Peygamber'in yanısıra orada bulunanlar da tekbir getirdi ve hep beraber Dârülerkam'dan çıkıp Kâbe'ye gittiler.

11. Habeşistan'a Hicret

Yukarıda kısaca bahsedildiği gibi İslâmiyet Mekke'de yavaş yavaş yayılırken müşriklerin müslümanlara karşı tavırları da sertleşmiş, onların sözlü tepkilerine fiilî müdahaleleri de eklenmişti. Ashabının mâruz kaldığı zulüm ve işkencelere son derecede üzülen fakat engellemeye gücü yetmeyen Rasûlullah, müslümanlara, dinlerini yaşayabilecekleri ve can güvenliğine sahip olabilecekleri bir yer olarak Habeşistan'a gitmeyi tavsiye etti. Habeşistan'ın hıristiyan kralı Ashame en-Necâşî hakimiyeti altında yaşayanlara iyi davranan adaletli bir hükümdardı. Bu duruma işaretle Hz. Peygamber ashabına şöyle buyurdu: "Şayet isterseniz Habeşistan'a gidin. Zira orada ülkesinde hiç kimseye zulmedilmeyen bir hükümdar iş başındadır. Orası bir doğruluk ve dürüstlük ülkesidir. Allah bir kolaylık verinceye kadar orada kalın." Bu tavsiye üzerine on bir erkek ile dört kadından oluşan müslüman kafilesi, 615 yılında Şuaybe Limanı'ndan Habeşistan'a hareket etti. Kafilede Hz. Osman ve eşi Rasûlullah'ın kızı Rukıyye, Zübeyr b. Avvâm, Mus'ab b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf, Ebû Seleme ve eşi Ümmü Seleme gibi İslâm tarihi açısından önemli isimler yer almaktaydı. İslâm'da ilk hicret olarak önem taşıyan bu gelişme Rasûlullah'ın, peygamberliğinin ilk yıllarında Afrika ile temasa geçmesini de sağlamış oluyordu. Bir yıl sonra Mekke'ye dönen Hz. Osman'ın anlattıklarından müslümanların orada iyi karşılanmış oldukları anlaşıldı. Bu sebeple ikinci bir büyük kafile Ca'fer b. Ebû Tâlib başkanlığında Habeşistan'a hicret etmiştir. Sonuçta buraya göç edenlerin sayısı 108'e ulaşmıştır. Müslümanların sayısının gittikçe artması üzerine Kureyşliler, hicret edenlerin iadesi talebiyle Habeşistan'a bir heyet gönderdiler. Necâşî her iki tarafı da dinlemek için müslümanların temsilcilerini de huzuruna çağırdı. Habeş muhacirleri adına Necâşî ile Ca'fer b. Ebû Tâlib konuştu. Onun sözleri İslâm'ın ilk muhataplarında meydana getirdiği değişimi göstermesi bakımından önem taşımaktadır. O şöyle dedi: "Ey hükümdar! Biz Câhiliye zihniyetine sahip bir kavimdik; putlara tapar, ölü hayvan eti yer, fuhuş yapardık. Akrabalık bağlarına riayet etmez, komşularımıza kötülük ederdik. Güçlü olanlarımız zayıflarımızı ezerdi. Allah aramızdan doğruluk ve iffetini bildiğimiz, güven duyduğumuz peygamberi gönderdi. O bizden putlara değil, sadece Allah'a tapmamızı, emanete riayet etmemizi, akraba ve komşuları gözetmemizi, doğru davranıp yalan, iftira, kan davası ve yetim malı yemekten uzak durmamızı istedi. Biz de ona iman ettik". Tarafları dinleyen Ashame iade isteğini reddetti.

Müslümanlar Habeşistan'da bir süre kaldılar. Habeş muhacirlerinden otuz üç kişi aşağıda bahsedilecek olan Şi'bü Ebû Tâlib'deki boykotun sona ermesinden sonra (620) Mekke'ye döndü. Geriye kalan Habeş muhacirlerinin bir kısmı hicretten sonra, son kafile ise hicretin 7. (628) yılında kendi isteğiyle Medine'ye dönmüştür. Bu arada Kureyşliler, Bedir Gazvesi'nden sonra yeni bir heyet göndererek müslümanların iade edilmesini istemişlerse de Ashame bu taleplerini de daha önce olduğu gibi reddetmiştir.

12. Kureyş'in Boykotu

Kureyşliler, Hamza ile Ömer'in İslamiyet'i benimseyişi ile güç kazanan Rasûl-i Ekrem'i etkisiz hale getirmeye karar verdiler; bu amaca ulaşıncaya kadar Haşimoğulları ve Muttaliboğulları'yla mevcut olan akrabalığa ve hukuka riayet etmeyeceklerini söyleyip bu iki zümreyi düşman ilan ettiler; kendileriyle konuşmamaya, kız alıp vermemeye ve alışveriş yapmamaya karar verdiler; boykotun şartlarını bir kağıda yazıp Kâbe'nin duvarına astılar. Bu sosyal boykot karşısında Ebû Talib, yeğenini ve mensuplarını emniyet altına almak amacıyla Şi'bü Ebû Talib'de (Ebû Talib mahallesinde) topladı. Hz. Peygamber tebliğ faaliyetlerini sürdürdüğü Daru'l-Erkam'dan oraya taşındı. Müşrikler safında yer almayı tercih eden Ebû Leheb ve oğulları hariç, Müslüman olsun olmasın bütün Haşimîler ve Muttaliboğulları oraya taşınıp üç yıla yakın bir süre (616-619) boykot altında yaşamak zorunda kaldılar. Hz. Hatice ile Ebû Talib bu sıkıntılı günlerde bütün servetlerini tükettiler. Ticari faaliyetlerde bulunmak, hac mevsimi ve haram aylar dışında dışarı çıkıp alışveriş yapmak mümkün olmuyordu. Müşrikler alışveriş yapılabildiği günlerde de zorluk çıkarıyor, fiyatları artırıyordu. Sonunda aralarında Ebû Talib'in kız kardeşinin oğlu Züheyr b. Ümeyye ve Hişam b. Amr gibilerinin bulunduğu bazı insaflı kimseler Kureyş'in ileri gelenlerinden Mut'im b. Adî ve Zem'a b. Esved ile konuşup desteklerini aldıktan sonra Ebû Talib mahallesine gittiler ve mahsur olanları oradan çıkartıp boykota son verdiler.

13. Hüzün Yılı

Peygamberliğin 10. yılında, Hz. Peygamber'i her zaman desteklemiş olan amcası Ebû Tâlib ve kendisiyle yirmi beş yıl mutlu bir hayat sürdüğü hanımı Hz. Hatice (10 Ramazan/19 Nisan 620) üç gün arayla vefat ettiler. Onların ölümü Rasûl-i Ekrem'i ve müslümanları son derece üzdü. Bu sebeple bu yıla senetü'l-hüzn (âmü'l-hüzn, üzüntü yılı) adı verilmiştir. Ebû Tâlib'in vefatı üzerine Hâşimoğulları'nın başkanı olan Ebû Leheb, kız kardeşlerinin ısrarları sonucu, peygamberliğini kabul etmediği Rasûl-i Ekrem'in himayesini üzerine almaya rıza gösterdi. Ancak bir müddet sonra, Ukbe b. Ebû Muayt ile Ebû Cehil'in tahrikleriyle bu kararından vazgeçti. Bundan dolayı Hz. Peygamber Tâif dönüşünde bir başka Kureyşli müşrikin himayesi sayesinde Mekke'ye girebilecektir.

14. Taiflileri İslam'a Davet

Gelişen olaylar çizgisinde Kureyşliler'in Hz. Peygamber'e karşı sergiledikleri sert davranışlar artış gösteriyordu. Esasen İslâmiyet'i tebliğ açısından Kureyşliler'e yapabilecek bir şey de kalmamıştı. Peygamberliğin 10. yılından hicrete kadar geçen süre içinde Rasûl-i Ekrem, başka insanlara ulaşıp davetine devam etmek üzere gözünü Mekke dışına çevirdi. Yanına Zeyd b. Hârise'yi alarak Sakîf kabilesinin yaşadığı Tâif'e gitti. Kabilenin ileri gelenlerinden Amr b. Umeyr'in üç oğlunu, Abdüyâlîl, Mes'ûd ve Habîb'i, ayrıca kabilenin diğer bazı önemli kişilerini İslâmiyet'e davet etti. Kureyşliler'le akrabalık ve ticarî bağlantıları bulunan Sakîfliler'den hiçbiri onun çağrısını benimsemediği gibi Hz. Peygamber'in hiç olmazsa davetini gizli tutmalarını istemesine de itibar etmedi. Ayrıca onu ve Zeyd b. Hârise'yi şehrin ayak takımına

taşlattılar. Atılan taşlarla ayakları kanayan Rasûlullah'ı korumaya çalışan Zeyd'in de başı yaralandı. Tâifliler'in maddî ve mânevî eziyeti Hz. Peygamber'in Kureyşli Utbe b. Rebîa ve kardeşi Şeybe'nin bağına girmesine kadar devam etti. Bu zor anlarında Rasûlullah Rabbine sığınıp teslimiyetini ifade etmiş, onun rızâsını ve yardımını talep etmiştir. Bu arada bağ sahiplerinin kölesi Addas Hz. Peygamber'e bir tabak üzüm getirdi. Hz. Peygamber'in üzümü yemeye başlarken "Bismillâh" demesi Addâs'ın dikkatini çekince konuşmaya başladılar. Addâs Ninovalı bir hıristiyan olduğunu ifade edince Hz. Peygamber Ninova'nın Hz. Yûnus'un memleketi olduğunu söyledi. Addas, bunu nerden bildiğini sordu. Rasûlullah: "O benim kardeşim ve Allah'ın bir elçisidir. Ben de Allah'ın elçisiyim" deyince konuşmalardan etkilenen Addâs orada müslümanlığı kabul etti.

Hz. Peygamber bir süre dinlendikten sonra Mekke'ye dönmek üzere Tâif'ten ayrıldı. Onun Mekke'ye yeniden girebilmesi için himayesine gireceği bir Kureyşli bulması gerekiyordu. Bunun için Hira dağında beklerken başvurduğu pek çok kimse talebini yerine getirmedi. Nihayet Kureyş'in kollarından Nevfeloğulları'nın reisi Mut'im b. Adî'nin himayesine girerek Mekke'ye girebildi. Çeşitli hadis rivayetlerinde kaydedildiğine göre Hz. Âişe sonraları, hayatında Uhud Gazvesi'nden daha zor bir gün yaşayıp yaşamadığını Rasûlullah'a sormuş, o da Tâif dönüşünü hatırlatarak sözlerine şöyle devam etmişti: O zaman şaşkınlığımın hafiflediği bir sırada başımı yukarı kaldırdım, beni gölgelendiren bir bulutun içinde Cebrâil'i gördüm. Cebrâil, istediğim takdirde Mekkeliler'i helâk edecek meleğin emrime verildiğini söyledi, melek de yanıma geldi. Bense, "Hayır, istemem; ben, Allah'ın bu müşriklerin soyundan yalnız Allah'a kulluk eden, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayan kimseler meydana getirmesini arzu ederim" diye cevap verdim.

15. İsra ve Miraç

Yüce Allah son peygambere, kendisini destekleyen yakınlarının vefatı ve Tâifliler'in eziyetlerinin ardından, mânevî âlemlere seyahat etme mazhariyetini lutfetti. Bir gece Hz. Peygamber Cebrâil eşliğinde Mekke'deki Mescid-i Harâm'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya götürüldü; oradan da yine Cebrail ile birlikte Sidretü'l-müntehâ adı verilen yüce makama yükseltildi. Bundan sonra Hz. Peygamber zaman ve mekân sözkonusu olmaksızın Yüce Allah'ın huzuruna çıkartıldı. Bu mucize ile İslâm'ın, on yıldan beri mahsur kaldığı Mekke şehrinden çıkıp uzak mekânlara ve ülkelere yayılacağının işareti verilmekteydi. Çünkü Rasûl-i Ekrem bu mânevî seyahatinde, kendi döneminde ve bugün mensupları bulunan veya bulunmayan diğer semavî dinlerin peygamberlerine imamlık yaparak namaz kıldırmıştı. "İsrâ ve mi'rac" diye isimlendirilen seyahatin Mescid i Harâm'dan Mescid i Aksâ'ya kadar olan birinci kısmı (isrâ) bu adla nâzil olan on yedinci sûrenin ilk âyeti, mi'rac ise Necm sûresinin ilk âyetleri (53/1-18), ayrıca birçok hadis rivayetiyle sabittir. Mi'rac hadisesinin hicretten bir yıl önce Receb ayının 27. gecesi gerçekleştiği kabul edilmektedir.

Mi'rac, Hz. Peygamber'in maneviyatını yükseltmiş, mü'minlerin imanını kuvvetlendirmiş, müşriklerin ise düşmanlıklarını arttırmıştır. Hz. Peygamber bu olayı Mekkeliler'e anlattığı zaman onlar gerçek dışı bulup inkar etmişler, Hz. Peygamber'e Kudüs ve Mekke'ye dönmekte

olan bir kervanın yeri hakkında sorular sorup doğru cevap almalarına rağmen inkârlarını sürdürmüşlerdir. Müşrikler alaylı bir şekilde olayı Hz. Ebû Bekir'e de anlatıp onu zor durumda bırakmak istemişlerse de o: "Bu söylediklerinizi Muhammed mi anlatıyor? O söylüyorsa doğrudur" diyerek tasdik etmiş ve böylece "Sıddîk" lakabını almıştır. Bu gece beş vakit namaz farz kılınmış, Bakara sûresinin son âyetleri (el-Bakara 2/285-286) indirilmiş, Allah'a ortak koşmayanların affedileceği müjdesi verilmiştir. Bu gece ile ilgili olan İsrâ sûresinde emredilen şu prensipler İslâm'ın bazı hususlardaki temel yaklaşımını göstermesi bakımından önemlidir:

1. Allah'tan başkasına kulluk etmemek,
2. Ana-babaya iyi davranmak,
3. Akrabaya,yoksula, yolda kalmışa hakkını vermek,
4. Cimri olmamak ve israf etmemek,
5. Yoksulluk endişesi ile çocukları öldürmemek,
6. Fuhuş ve zinaya yaklaşmamak,
7. Cana kıymamak,
8. Yetim malına el uzatmamak,
9. Verilen sözü yerine getirmek (ahde vefa),
10. Ölçü ve tartıda doğruluğa dikkat etmek,
11. Hakkında bilgi sahibi olunmayan bir konunun peşine düşmemek
12. Yeryüzünde gurur ve kibirle yürümemek, büyüklük taslamamak (el-İsrâ 17/22-29).

16. Akabe Biatları

Hz. Peygamber hac ve umre için dışarıdan Mekke'ye ve ticaret için panayırlara gelenlere İslâm davetini ulaştırmak amacıyla risâletinin ilk yıllarından itibaren gayret gösteriyordu. Bunlar arasında en verimli olanı Yesrib (Medine) halkıyla kurduğu temaslardı. Peygamberliğin 11. yılı (620) hac mevsiminde Yesrib'den gelen altı kişilik bir grupla Mina'nın tenha bir yeri olan Akabe'de karşılaştı, kendilerine İslâmiyet'i tebliğ etti. Hazrec kabilesine mensup bu kişiler Müslümanlığı benimsediler. İçlerinden Es'ad b. Zürâre Yesrib'e dönüp yeni dini hem kendi kabilesine hem de Evsliler'e anlatıp bir yıl sonra yeniden Akabe'de Hz. Peygamber'le buluşma sözü verdi. İslâm dinine büyük hizmetler ifa eden ensar zümresinin çekirdeğini oluşturan bu altı Yesribli'nin faaliyetleri sonucunda birçok kişi müslüman oldu. Ertesi yıl (peygamberliğin 12. yılı Zilhicce /Temmuz 621) onu Hazrecli, ikisi Evsli olmak üzere on iki kişi Resûlullah'la gizlice Akabe'de buluştular. Yesribliler, "Hiçbir şekilde Allah'a ortak koşmayacaklarına, hırsızlık ve zina yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, birbirlerine iftira etmeyeceklerine, Rasûlullah'ın emirlerine uyacaklarına" söz verip kendisine biat ettiler. Bu biat "Birinci Akabe Biatı" adıyla anılmaktadır. Hz. Peygamber Yesrib halkına Kur'an'ı ve İslâm'ı öğretmesi, henüz müslüman olmayanları dine davet etmesi ve namaz kıldırması için Mus'ab b. Umeyr'i onlarla birlikte gönderdi. Es'ad b. Zürâre'nin evinde misafir olan Mus'ab'ın bir yıl içindeki faaliyetleri, Evs kabilesinin reisleri Sa'd b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr da dahil olmak üzere Yesrib ileri gelenlerinin müslüman olmasını ve şehrin hicret yurdu haline gelmesini sağladı. Nitekim peygamberliğin 13. yılının (622) hac mevsiminde, ikisi

kadın yetmiş beş Yesribli müslüman, henüz müslüman olmamışların da bulunduğu hac kafilesiyle birlikte Mekke'ye geldi. Hacdan sonra yine Akabe'de, Hz. Peygamber'le gizlice buluştu. Hz. Peygamber henüz müslüman olmayan amcası Abbas'la oraya gelmişti. Yesribliler'in kendisini şehirlerine davet etmeleri üzerine, Rasûl-i Ekrem önce Kur'ân-ı Kerîm'den bazı âyetler okudu, kendilerini İslâm'a kuvvetli bir şekilde bağlanmaları gerektiği hususunda teşvik edici sözler söyledi. Sonra İkinci Akabe Biatı'nın şartlarını sıraladı: Hicret ettiği takdirde kendisini ve Mekkeli bütün müslümanları kendi canlarını, çocuklarını, kadınlarını ve mallarını korudukları gibi koruyacaklarına, iyi günlerde de sıkıntılı zamanlarda da kendisine itaat edeceklerine, bollukta da darlıkta da malî yardımda bulunacaklarına, iyiliği emredip kötülüğe engel olacaklarına, kimseden korkup çekinmeden hak üzere bulunacaklarına dair söz verip biat etmelerini söyledi. Yesribliler'in hepsi şartları kabul edip biatta bulundu. Rasûlullah, kendisiyle irtibat sağlayabilmeleri için aralarından on iki temsilci (nakîb) seçmelerini istedi. Onlar da dokuzu Hazrecli, üçü Evsli olmak üzere nakîblerini seçtiler. Hz. Peygamber Hazrec'ten Neccâroğulları'nın temsilcisi Es'ad b. Zürâre'yi aynı zamanda diğer onbir temsilcinin de başkanı tayin etti. İkinci Akabe Biatı savaşla ilgili hususları da kapsadığı için "bey'atül-harb" (savaş biatı) diye de anılmıştır. Aslında Yesrib, Kureyşliler'in aleyhine gelişmelerin olmasını sağlayacak stratejik bir mevkide bulunuyordu; kuzeyden Suriye, Filistin ve Irak'a gidecek kervanlar bu şehir civarından geçmek mecburiyetindeydi. Diğer taraftan Evs ve Hazrec kabileleri arasında 120 yıl kadar süren savaşların sonuncusu olan Buâs'ta çok kayıp verilmişti. Yeni din sayesinde aralarındaki düşmanlığın sona ermesi ümit ediliyordu. Nitekim Hz. Âişe "Buâs, Allah'ın resûlü için hazırladığı bir gündü" değerlendirmesini yapmıştır.

17. Medine'ye Hicret

Rasûlullah İkinci Akabe Biatı'ndan sonra ashabına Yesrib'e hicret için izin verdi. Bunun üzerine ilk defa Âmir b. Rebîa ile hanımı Leylâ bint Hasme buraya göç ettiler; daha sonra da diğer sahâbîler kafileler halinde Mekke'den ayrılmaya başladılar. Bu arada işaret etmek gerekir ki, daha önce Mekke'den Medine'ye gitmiş birkaç sahabî bulunmaktaydı. Bunlar Akabe biatlarından önce Medine'ye hicret eden Ebû Seleme el-Mahzûmî ve hanımı Ümmü Seleme ile Birinci Akabe Biatı'ndan sonra Hz. Peygamber tarafından Medine'ye İslâm'ı tebliğ için gönderilen Mus'ab b. Umeyr ve Abdullah b. Ümmü Mektûm idi.

Genel olarak hicret gizlice yapılmaktaydı. Çünkü Kureyşli müşrikler müslümanların Mekke'den ayrılmalarına dahi müsaade etmek istemiyor, çeşitli zorluklar çıkartıp ellerinden geldiğince hicreti engellemeye çalışıyor, hatta bazı müslümanları hapsediyorlardı. Meselâ, Ebû Seleme ile hanımı Ümmü Seleme Habeşistan'dan Mekke'ye döndükten sonra çocukları Seleme'yi de yanlarına alarak Medine'ye hicret için yola çıktıklarında Ümmü Seleme'nin ailesi onun gitmesine izin vermedi. Bu sebeple Ebû Seleme hanımı ve çocuğunu Mekke'de bırakarak Medine'ye yalnız gitmek zorunda kaldı. Öte yandan Ebû Seleme'nin ailesi de Ümmü Seleme'nin ailesinin yaptıklarına karşılık olarak Seleme'yi annesinin elinden aldılar. Hem kocasından hem de oğlundan ayrı kalmanın verdiği derin üzüntüyle Ümmü Seleme bir

yıl boyunca göz yaşı döktü. Sonunda akrabaları insafa gelerek Medine'ye gitmesine izin verdiler. Ebû Seleme'nin ailesi de Seleme'yi annesine teslim etti. Ümmü Seleme çocuğunu yanına alarak Medine'ye gitmek üzere tek başına Mekke'den ayrıldı. Yolda karşılaştığı Osman b. Talha'nın refakatinde Kubâ'ya ulaştı ve Ebû Seleme ile buluştu. Hişâm b. Âs, hicret için hazırlık yapmış, ancak babası Âs b. Vâil başta olmak üzere müşrikler tarafından zincire vurulup hapsedilmişti. Ayyâş b. Ebû Rebî'a hicret için yola çıkıp Kubâ'ya kadar gelmiş, ancak burada kendisine yetişen ana-bir kardeşleri Ebû Cehil ve Hâris b. Hişâm yaşlı annesinin onun ayrılığı yüzünden perişan hale geldiğini ileri sürüp Mekke'ye dönmesini sağlamışlar ve burada hapsetmişlerdi. Hişâm b. Âs ve Ayyâş b. Ebû Rebî'a hicretin 7. yılında (milâdî 629) müşriklerin elinden kurtulup Medine'ye gidebilmiştir. Suheyb b. Sinân er-Rûmî'nin hicret edeceğinden haberdar olan Mekkeliler ona olan borçlarını ödemedikleri gibi mal varlığına da el koymuşlar, Suheyb o güne kadar elde ettiği bütün kazancını Mekkeliler'e bırakmak suretiyle ancak hicret edebilmiştir. Bu noktada Hz. Ömer'in hicreti ise farklı bir mahiyet arzeder. O, Kâbe'yi tavaf edip iki rekat namaz kıldıktan sonra müşriklere açıkça meydan okuyarak yola çıkmıştır.

Hicret izninden sonra kısa denilebilecek bir sürede ashabın büyük bir kısmı Yesrib'e göç etmiş; geride Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekir ve aileleri, Hz. Ali ve annesi, ayrıca hicret etmeye gücü yetmeyenler ile gidişleri engellenmiş olanlar kalmıştı. Bu arada Hz. Ebû Bekir Rasûlullah'a müracaat ederek hicret için izin istiyor, o da her defasında "Acele etme! Umulur ki, Yüce Allah sana bir yol arkadaşı ihsan eder" cevabını veriyordu.

Müslümanların inançları uğruna görülmemiş bir fedakârlık anlayışı içinde evlerinden, mal ve mülklerinden vazgeçip Yesrib'e hicret ettiklerini gören Kureyş müşrikleri, Hz. Muhammed'in de bir gün oraya giderek ashabıyla birlikte kendilerine karşı tehlike ve tehdit oluşturacağından endişe duymaya başladılar. Gelişmeler karşısında nasıl bir yol takip edeceklerini belirlemek üzere Dârünnedve'de toplandılar. Hz. Peygamber'in mensup olduğu Hâşimoğullarından kimsenin alınmadığı toplantıda Hz. Muhammed (sav)'in sürgüne gönderilmesi veya hapsedilmesi gibi görüşler ileri sürüldü. Sonunda Ebû Cehil'in teklifiyle onu öldürmeyi, Hâşimoğulları'nın kan davası gütmesini önlemek için de bu işin bir kişi tarafından değil, bütün kabilelerden birer kişinin katılacağı bir topluluk tarafından yerine getirilmesini kararlaştırdılar. Bu suikast kararını vahiy yoluyla öğrenen Hz. Peygamber, hemen harekete geçip Hz. Ebû Bekir'in evine gitti ve onunla birlikte hicret hazırlığına başladı. Kendilerine kılavuzluk yapmak üzere Abdullah b. Uraykıt ile anlaştılar. Abdullah b. Uraykıt müşrik olmakla birlikte güvenilir ve mert bir kişiydi. Hz. Ebû Bekir hicret için önceden hazırladığı iki deveyi kılavuza verdi ve üç gün sonra Sevr dağının eteğinde buluşmak üzere onunla sözleşti. Hz. Peygamber, evinden ayrıldığını müşriklere fark ettirmemek ve kendisine bırakılan emanetleri sahiplerine vermek üzere Hz. Ali'yi görevlendirdi. Gece yarısı yola çıkan Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir Mekke'nin güney-batısında bulunan Sevr dağındaki bir mağaraya vardılar ve burada gizlendiler. Burada kaldıkları üç gün boyunca Hz. Ebû Bekir'in oğlu geceleri gelip şehirdeki gelişmeleri onlara haber veriyordu. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in koyunlarının çobanlığını yapan Âmir b. Füheyre de sürüsünü mağaraya doğru sürerek süt ve yiyecek getirmiş, daha sonra da onlarla birlikte hicret etmiştir.

Kureyş müşrikleri Hz. Peygamber'in evinde onun yerine Hz. Ali ile karşılaşınca şaşkına döndüler. Hz. Ali'ye nerede olduğunu sordularsa da cevap alamayınca onu dövüp bir süre tutukladıktan sonra serbest bıraktılar. Ardından Hz. Ebû Bekir'in evine gidip kızı Esma'dan bilgi almaya çalıştılar. Esmâ'dan istediği bilgiyi alamayan Ebû Cehil onu tartaklamaktan çekinmedi. Hz. Peygamber'i Mekke'de bulamayan ve şehirden ayrıldığını anlayan müşrikler bütün çevreyi taramaya, etrafa haberciler göndermeye başladılar. Bir ara Sevr mağarasının önüne kadar geldiler. Ancak Yüce Allah'ın emriyle mağaranın girişi bir örümcek ağıyla kaplanmış olduğundan içeride kimsenin bulunmadığı kanaatine vararak geri döndüler. Müşrikler mağaranın önünde iken, fark edilecekleri korkusuna kapılan Hz. Ebû Bekir'i Rasûlullah Kur'an'da ifade edildiği üzere: "Korkma! Elbette Allah bizimledir" (et-Tevbe 9/40) buyurarak teskin etti. Mağarada geçirilen üç günün sonunda daha önce kararlaştırıldığı şekilde kılavuz Abdullah b. Uraykıt, develerle birlikte Sevr'e geldi. Sevr'den Yesrib'e doğru sahil istikametinde yola çıkıldı. Bir tehlikeye maruz kalmamak için kafile, bilinen işlek ve mutat yollar yerine farklı bir güzergâhı, zaman zaman sarp dağ geçitlerini veya çölün ortasını tercih etti. Hz. Muhammed (sav)'i bulmak için çeşitli yollara başvuran Kureyşliler onu yakalayana 100 deve ödül vaad ettilerse de hiçbir sonuç elde edemediler. Kureyşliler'in koyduğu ödülü kazanabilmek için Hz. Peygamber'i aramaya koyulan ve iz sürmekte maharetli olan Sürâka b. Mâlik kafileye ulaştı; ancak bir mucize eseri devesinin ayakları kuma gömüldü. Sürâka kurtulmaya çalıştıkça takipten vaz geçti. Benzer bir tehlike Eslem kabilesinin topraklarından geçerken yaşandı. Kabile reisi Büreyde b. Husayb kafilenin önünü kesti; ancak Rasûlullah ile yapılan kısa sohbetten sonra, kendisi ve kabilesi müslüman oldu. Büreyde, kendi topraklarından ayrılıncaya kadar kafileye eşlik etti. Hicret yoluyla kervan yolunun kesiştiği Cuhfe adlı mevkiye gelince, Rasûlullah Mekke yolunu hatırladı ve şehre duyduğu özlemle hüzünlendi. Bunun üzerine, uğradığı zulümden dolayı hicrete mecbur bırakıldığı Mekke'ye, düşmanlarına üstünlük sağlayıp tekrar döndürüleceğini müjdelen âyet nâzil oldu (el-Kasas, 28/85). Hicret esnasında bazı güzel olaylar da yaşandı. Meselâ, kafile Kudeyd'de yiyecek bir şeyler almak üzere Ümmü Ma'bed Âtike bint Hâlid'in bulunduğu çadıra uğradı. Burada Hz. Peygamber, sürüye katılamayacak kadar zayıf, sütten kesilmiş bir keçiyi besmele çekerek sağmaya başladı. Keçi oradakilere yetip artacak kadar süt verdi. Ümmü Ma'bed daha sonra çadıra dönen kocasına olayı anlatıp onun isteği üzerine Hz. Peygamberi edebî bir dille tavsif etti. Onun ifadeleri hilye edebiyatına konu olmuş ve günümüze kadar gelmiştir.

Yesrib'de bulunan müslümanlar Rasûl-i Ekrem'in Mekke'den ayrıldığını öğrenmiş, gecikmesinden dolayı da endişelenmişlerdi. Her sabah Mekke yolu üzerindeki Harre mevkiine çıkıp sıcağın şiddetlendiği vakte kadar yolunu gözlüyorlardı. Yine 8 Rebîülevvel (20 Eylül 622) pazartesi günü de böyle yapmış ve evlerine dönmüşlerdi ki, üç katlı bir evin damında bulunan bir yahudi kızı yaklaşmakta olan kafileyi görünce, bunun beklenen misafir olduğunu anladı ve bağırarak durumu ilân etti. Bunun üzerine müslümanlar Rasûl-i Ekrem'i karşılamak için Harre'ye koştular. Hz. Peygamber, Yesrib'e bir saatlik mesafede bulunan Kubâ'da Külsûm b. Hidm'in evine misafir oldu. Birkaç gün bu kasabada kaldı ve burada bir mescid yaptırdı. Bu arada Hz. Peygamber'in kendisine bıraktığı emanetleri sahiplerine iade edip yine onun emri doğrultusunda Mekke'den ayrılan Hz. Ali, gündüz gizlenip gece yol almak suretiyle Kubâ'ya

geldi ve burada Hz. Peygamber'le buluştu. Hz. Ali ile birlikte annesi Fâtıma bint Esed, Hz. Peygamber'in hanımı Sevde bint Zem'a, kızları Hz. Fâtıma ve Ümmü Külsûm ve Hz. Ebû Bekir'in ailesinin de Kubâ'ya geldiği rivâyet edilmektedir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebû Bekir'in ailelerinin daha sonra Medine'den gönderilen Zeyd b. Hârise ve Ebû Râfi'in refakatinde hicret ettikleri de kaydedilmektedir. Hz. Peygamber yanındakilerle birlikte 12 Rebîülevvel 1 (24 Eylül 622) Cuma günü Kubâ'dan Yesrib'e hareket etti. Cuma namazı vakti girince Rânûnâ vadisinde Sâlim b. Avf kabilesine uğradı; ilk Cuma hutbesini okudu ve namazını kıldırdı. Rasûlullah bu hutbesinde Allah'a hamd ü senâdan sonra insanların âhirette mutlaka hesaba çekileceğinden, herkesin emri altındakilerden sorumlu tutulacağından, öldükten sonra insana dünyada yaptığı iyi davranışlardan başka bir şeyin fayda etmeyeceğinden bahsetti ve büyük-küçük demeden iyilik yarışına girerek âhiret için hazırlıklı olmalarını tavsiye etti. Namazdan sonra Yesrib'e hareket eden Hz. Peygamber şehir halkı tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. Medine'de görülmemiş bir şenlik ve bayram havası yaşanıyordu. Yolun iki tarafında sıralanan yediden yetmişe herkes, kadınlar ve çocuklar büyük bir sevinç içerisinde Allah'ın yüce elçisini karşılıyordu. Bu sırada defler çalınıyor ve "Veda tepelerinden ay doğdu üzerimize/Allah'a davet sürdükçe şükretmek vacip bize/Ey gönderilen kutlu elçi/Sana itaat etmek düşer hepimize/Aramıza hoş geldin, şeref verdin şehrimize" şeklindeki mısralarla duygular dile getiriliyordu. Hemen herkes Rasûlullah'ın kendi evlerine misafir olmasını istiyor, davette bulunup ısrar ediyordu. Rasûlullah Kasvâ adlı devesinin üzerinde halkı selamlayıp kendilerine teşekkür ederken, devesinin çöktüğü yere en yakın eve misafir olacağını söyleyerek şehre girdi ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (Hâlid b. Zeyd) evine misafir oldu. Böylece çile ve ıstırap dolu Mekke dönemi sona ermiş, İslâm tarihinde yeni bir dönem başlamış oldu. Yesrib de artık Peygamber şehri anlamında Medînetü'r-Resûl veya el-Medînetü'l-münevvere adıyla anılmaya başladı.

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in Mekke'den çıkışı, Kubâ'ya varışı ve Medine'ye girişi hakkında farklı tarihler verilmektedir. Bu konudaki rivayetlerin incelenmesi sonucunda Mekkeliler'in 26 Safer (9 Eylül 622) Perşembe günü Hz. Peygamber'e suikast kararı aldıkları, durumu öğrenen Resûl-i Ekrem'in o gece şehirden ayrılarak Sevr mağarasına gittiği, 27-29 Safer (10-12 Eylül 622) günlerini mağarada geçirdiği, 1 Rebîulevvel (13 Eylül 622) Pazartesi günü mağaradan yola çıktığı, 8 Rebîulevvel (20 Eylül 622) Pazartesi günü Kubâ'ye vardığı ve 12 Rebîulevvel (24 Eylül 622) Cuma günü Medine'ye girdiği anlaşılmaktadır.

18. Hz. Muhammed (sav)'in Medine'de İlk Faaliyetleri

Hicret, Hz. Peygamber'in risâlet görevini daha iyi şartlarda yerine getirmesini ve İslâmiyet'in yayılmasını sağlayan çok önemli bir olaydır. Son peygamberin en büyük hedefi, Kur'an âyetlerini tebliğ etmek, dini yaşayarak öğretmek, dinin gelecek nesillere değiştirilmeden intikalini sağlayacak müminlerin sayısını arttırmaktı. O bu amaçla bazı düzenlemeler yapmaya ve tedbirler almaya karar verdi. Müslümanları Allah'ın rızasını kazanmış iyi birer kul olmaya teşvik ederek aralarında gönül birliği ve sosyal dayanışmayı sağlamaya yönelik faaliyetler yaptı; emir ve tavsiyelerde bulundu. Bu bağlamda selamlaşmanın yayılmasını, fakirlerin

gözetilmesini, akraba ziyaretlerinin ihmal edilmemesini, geceleri insanların uykuda olduğu sırada namaza kalkılmasını istedi ve böyle yapanları cennetle müjdeledi.

Her şeyden önce müslüman toplumun merkezi olacak bir camiye ihtiyaç vardı. Mekke döneminde müslümanların bir araya gelip ibadet etme ve Rasûlullah'ı dinleme imkânları çok kısıtlıydı. Medine'de özellikle Birinci Akabe Biatı'ndan sonra müslümanların sayısı artınca Es'ad b. Zürâre, daha sonra Mescid-i Nebevî'nin inşa edileceği arazideki hurma kurutma yerinin etrafını çevirerek kıblesi Kudüs'e doğru olan bir mescid yaptırmıştı. O sıralarda Mekke'deki müslümanlar henüz cuma namazı kılamazken, Medineliler burada cemaatle namaz kılıyorlardı. Rasûl-i Ekrem Medine'ye girişinde devesinin çöktüğü ilk yere mescid yaptırmaya karar verdi ve bu amaçla Sehl ve Süheyl adlı iki yetim çocuğa ait araziyi satın aldı. Yedi ay kadar süren Mescid i Nebevî'nin inşaatı sırasında Rasûlullah, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde misafir kaldı ve burada Medineli müslüman erkeklerden, bir başka evde de kadınlardan biat aldı. Bizzat Hz. Peygamber tarafından yaptırılan iki mescidden biri olan (diğeri Kubâ) Mescid-i Nebevî üç kapılı olup kıblesi Kudüs'e yönelikti. Hicretten on altı veya on yedi ay sonra nâzil olan âyetler (el-Bakara, 149-150) doğrultusunda kıble Kâbe'ye çevrilinceye kadar namazlar Kudüs'e doğru kılınmıştır.

Mescid-i Nebevî her şeyden önce bir ibadet yeri idi. Ancak Asr-ı saâdet'te, başta eğitim ve öğretim olmak üzere Rasûlullah'ın hemen bütün faaliyetlerinin merkezi yine burası olmuştur. Siyasî ve askerî gelişmelerin konuşulup çeşitli kararların alındığı, yaralıların tedavi edildiği, savaş esirlerinin veya suçluların göz altında tutulduğu, ganimetlerin saklandığı, müslüman olan kabile heyetlerinin, elçi ve misafirlerin kabul edilip ağırlandığı, adlî davaların görüldüğü, nikâhların ilânı veya çeşitli gösteri ve merasimlerin yapıldığı yer yine Mescid-i Nebevî idi. Rasûlullah, peygamberlik vazifesinin bütün gereklerini mescidi ile bitişiğindeki evinde yerine getiriyor, yeni nâzil olan Kur'an âyetlerini burada tebliğ edip öğretiyordu. Bu arada kimsesiz müslümanlarla ilim tahsil etmek isteyen sahâbîlerin barınması için Mescid-i Nebevî'nin arka kısmında Suffe adı verilen, üzeri hurma dallarıyla örtülü bir gölgelik yapıldı. Burada barınan ve eğitim-öğretim görenlere ehl-i suffe veya ashâb-ı suffe denilmiştir. Rasûlullah, Medine dışına gönderilecek irşad veya diplomasi heyetleri oluştururken ehl i Suffe'den faydalanıyordu.

Hz. Peygamber hicretten hemen sonra muhacirleri, Evs veya Hazrec kabilesinden birer müslümanla kardeş ilân etti. "Muâhât" adı verilen bu düzenlemeyle, İslâm toplumunun bütünleşmesi, bütün mal varlıklarını Mekke'de bırakıp gelen muhacirlerin maddî ve mânevî ihtiyaçlarının karşılanması yolunda büyük bir imkân sağlanmış oldu. Medineli müslümanlar Akabe biatlarında Rasûl-i Ekrem'e verdikleri söz doğrultusunda muhacirleri öz kardeşleri gibi kabul edip ellerindeki imkânları ve bir süre evlerini onlarla paylaştılar. Medineliler mülkiyet hakları ile birlikte muhacirlerle hurmalıklarını ve diğer mal varlıklarını paylaşmak istemişlerse de onlar bu asil davranışa teşekkürle karşılık vererek kabul etmemişlerdir. Sonuçta Hz. Peygamber, mülkiyeti Medinelilerde kalmak üzere muhacirlerin emekleri karşılığında ürüne ortak olabileceklerini bildirmiş, böylece birlikte çalışıp elde edilen kazanç paylaşılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Medîneli müslümanlarla muhâcirîn arasındaki bu dayanışma "İman edip hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihad edenler ile bunları barındırıp yardım elini uzatanlar, işte onlar birbirlerinin gerçek dostlarıdır" (el-Enfâl 8/72) ifadesiyle açıkça övülmüştür. Muhacirlere yardım eden Medineli müslümanlara Ensâr (yardım edenler) adı verilmiştir. Kardeşlik tesisinden sonra kardeşler arasında bir süre miras hükümleri de geçerli sayılmış (el-Enfâl 8/72), ancak Bedir Gazvesi'nden sonra buna son verilerek miras sadece nesep yönünden yakınlığı olanlara hasredilmiştir (el-Enfâl 8/75). Hz. Peygamber sözü edilen kardeşlik bağını kurmak suretiyle yalnızca zor durumda olan muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, kabile esasına dayalı kardeşlik anlayışı yerine din kardeşliği anlayışının geçmesini de sağlamıştır. Muâhâtın (kardeşlik) miras hukuku dışında kalan yardımlaşma, birbirine destek olma, karşılıklı tavsiyelerde bulunma tarzındaki hükümleri daima yürürlükte kalmış, bu anlamıyla kurum genelleştirilerek bütün mü'minler kardeş ilân edilmiştir (el-Hucurât 49/10).

Medine'ye hicret hareketleri Mekke'nin fethine kadar uzanan süreç içinde devam etti. Rasûlullah, Medine döneminin ilk yıllarında, gerek Mekke'den gerekse Medine çevresinden biat etmek üzere huzuruna gelenlere Medine'ye hicret etmelerini şart koşuyordu. Ayrıca Medine'ye hicret edenlerin daha sonra oradan ayrılmalarını da hoş karşılamıyor, hicretin kararlı ve semereli olması için Allah'a dua ediyordu. Rasûlullah son peygamber olmanın sorumluluğuyla, tebliğ ettiği dinin büyük bir cemaat tarafından yaşanarak öğrenilmesi, sonraki nesillere en doğru bir şekilde aktarılması, kıyamete kadar değişmeden ve bozulmadan korunması için gerekli şartları hazırlamak istiyordu. Nitekim onun bu gayretleri meyvesini vermiş, Medine'de sayıca artarak güçlenen müslümanlar, düşmanlarına karşı siyasî ve askerî mücadelelerinde başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Nihayet 8 (630) yılında Mekke'nin fethi ile müslümanların zaferi taçlanınca Hz. Peygamber "Fetihten sonra hicret yoktur" (Tirmizî, "Siyer", 33). buyurarak İslâm'ı kabul edenlerin Medine'ye hicret etme zorunluluğunu kaldırmış, ancak çağrılmaları halinde cihada katılmalarını istemiştir.

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettiği dönemde bütün Hicaz bölgesinde olduğu gibi burada da teşkilâtlanmış bir devlet yoktu; her kabile kendi reisinin idaresinde yaşıyordu. Yesrib'de Evs ve Hazrec kabileleri yanı sıra şehre ne zaman geldikleri kesin olarak bilinmeyen Benî Kaynuka', Benî Nadîr ve Benî Kurayza adlı üç yahudi kabilesi de vardı. Evs ile Hazrec'in sürekli çatışma içinde olduğu, yahudilerin bir kısmının Evs'i, diğer kısmının da Hazrec'i tuttuğu bilinmektedir. Bütün şehir halkını içine alan idarî bir yapı mevcut değildi. Rasûl-i Ekrem, muâhât ile müslümanlar arasında birlik ve dayanışmayı sağladıktan sonra yahudi kabileleriyle henüz müslüman olmamış Araplar'ın ve müslümanların şehirde barış ve güven içinde yaşamalarının şekil ve şartlarını müzakere etmek üzere tarafları Enes b. Mâlik'in evinde topladı. Bütün grupları bir şehir devleti şeklinde teşkilâtlanmaya ikna eden Rasûlullah kararlaştırılan hususları yazılı bir metin haline getirdi. Kaynaklarda "kitab", "sahîfe" gibi adlarla anılan, günümüzde bazı ilim adamlarınca "yazılı ilk anayasa" diye nitelendirilen ve metni zamanımıza kadar ulaşan bu anlaşmada şehrin iç huzurunun sağlanması, dıştan gelebilecek tehlikelerin önlenmesi, fertler arasındaki hukukî anlaşmazlıkların çözülmesinde

yargı merciinin belirlenmesi ve bazı ekonomik yükümlülüklerin tesbiti gibi hususlar yer alıyordu. Özellikle Medine'ye yönelik dış tehlikeler karşısında yahudilerden, müslümanlarla işbirliği içinde olmaları ve Kureyşliler'le ittifak kurmamaları istenmiştir. Her grubun savaş masrafları, fidye ve diyet gibi malî hususları kendi imkânlarıyla karşılaması, yargı görevini kendi içinde bağımsız olarak yürütmesi, farklı gruplara mensup kişilerin anlaşmazlıklarında ise son yargı merciinin Hz. Peygamber olması da karar altına alınmıştı. Ayrıca yahudilerle müslümanların din ve vicdan hürriyetine sahip oldukları da açıkça belirtilmiştir. Bu arada Resûl i Ekrem anlaşmada yer alan "Yesrib vadisi bu sahîfede adı geçenler için haremdir" maddesi doğrultusunda Kâ'b b. Mâlik'i Mescid-i Nebevî merkezde olmak üzere Medine'nin sınırlarını tesbitle görevlendirmiştir. Bundan sonraki siyasî ve askerî faaliyetler bu sınırlara göre yürütülmüştür. Hz. Peygamber Medine'de müslümanlar için bir pazar yeri yaptırmış, Bakı' mevkiini de mezarlık olarak belirlemiştir. Böylece o, sonraları İslâm dünyasında klasikleşecek olan, merkezinde cami bulunmak üzere emîr evi, çarşı, mezarlık ve mahallelerden oluşan şehir planının ilk örneğini gerçekleştirmiş oluyordu.

Hicretin 1. (milâdî 622) yılındaki düzenlemelerden biri de müslümanlara namaz vakitlerinin geldiğini haber vermek üzere ezan okunmaya başlanmasıdır. Ezanın hicretin 2. (m. 623) yılında meşrû kılındığı da rivâyet edilmektedir Namaz Mekke döneminde farz kılındığı halde Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretine kadar namaz vakitlerini bildirmek için bir yol düşünülmemişti. Esasen Mekke dönemi şartları da buna müsait değildi. Medine'de ise müslümanlar açıktan ibadet edecek bir ortama kavuşmuş ve sayıları da gün geçtikçe artmaya başlamıştı. Hz. Peygamber müslümanların namaz vaktinin girdiğini anlayıp cemaate yetişmelerine imkân sağlamak için neler yapılabileceği hususunda ashâbıyla istişare etti. Çeşitli görüşlerin ileri sürüldüğü istişare sonucunda kesin bir karara varılamadı. Rivâyete göre bu sıralarda Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe'ye rüyasında ezan öğretilmiş, o da Hz. Peygamber'e gelerek durumu haber vermiştir. Hz. Peygamber Abdullah'tan ezan cümlelerini sesi gür olan Bilâl-i Habeşî'ye öğretmesini istedi, ardından Bilâl-i Habeşî yüksek bir evin üstüne çıkıp ilk olarak sabah ezanını okudu. Daha sonra Mescid-i Nebevî'nin arka tarafına ezan okumak için özel bir yer yapıldı. Böylece ezan, İslâm'ın şiârı ve müslüman varlığının bir sembolü oldu. Günümüze kadar da yeryüzünde günün hemen her vaktinde insanları Allah'a kulluğa davet vasıtası olarak okunmaya devam etmektedir.

19. Bedir Savaşı (Bedir Gazvesi)

İç ve Dış Tehlikeler - Bazı Gazve ve Seriyyeler

Mekke döneminde Hz. Peygamber kendisine ve müslümanlara düşmanlık yapan Kureyşli müşriklere karşılık vermemiş, onlardan intikam alma yoluna gitmemiş, hakaret, işkence ve sıkıntılara mâruz bırakılan müslümanlara sabretmelerini tavsiye etmiştir. Bu dönemde inen âyetler de devamlı olarak sabır tavsiyesinde bulunmuştur. Hicretten sonra Medine'de başlayan yeni dönemin özellikle ilk yıllarının kendisine has ferahlıklarının yanında sıkıntıları da mevcuttu. Mekke müşrikleri müslümanlara Medine'de de rahatlık vermeme hususunda kararlıydı. Medine'deki yerli halkın çoğunluğu samimiyetle müslüman olmuşsa da içlerinde

münafıklar da vardı. Şehrin etrafında yaşayan yahudi kabileleri görünüşte antlaşmaya katılmışlardı, fakat hemen her fırsatta problem çıkarıp ihanete varan davranışlar sergilemeye hazır bulunuyorlardı.

Hicretten kısa bir süre sonra Kureyş ileri gelenlerinden Ebû Süfyân ile Übey b. Halef Medineli müslümanlara gönderdikleri mektupta, Hz. Muhammed (sav)'i güven ve koruma altına alıp ona yardım etmelerinin utanılacak bir şey olduğunu, bu davranışlarından vazgeçmeleri gerektiğini, aksi takdirde aralarında savaş çıkabileceğini bildirdiler. Buna karşılık olmak üzere ensâr adına Ka'b b. Mâlik bir şiirle müşriklerin isteklerini reddetmiştir. Bu arada Kureyşliler Medine'ye karşı bazı ekonomik baskı tedbirleri de almaya başladılar. Diğer taraftan Hz. Peygamber ve ashabının hicret haberi Arabistan yarımadasının hemen her yerine ulaşmıştı. Birçok kabile yeni peygamberin davranış ve tepkilerini takip ediyor, hatta hicret etme imkânı bulamayan veya Müslümanlığını gizleyen kimseler de vuku bulacak gelişmeleri bekliyordu. Bu arada zulme mâruz kalan müminlerin silâhla mukabelede bulunmalarına izin verildiğini beyan eden âyet de nâzil olmuştu: "Kendilerine haksız yere saldırılan kimselere savaşma izni verilmiştir ve şüphesiz Allah onlara yardım ulaştıracak güçtedir. Onlar ki, sadece "bizim Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için yurtlarından çıkarıldılar..." (el-Hac 22/39-40). Hz. Peygamber hicretten yedi ay sonraki (Ramazan 1/Mart 623) dönemden başlamak üzere bir yıla yaklaşan bir süre içinde, Medine'ye sığınmış bulunan müslümanları Kureyşliler'in tehdidinden korumak, onlara müslümanların da bir güç olduğunu göstermek amacıyla bazı askerî operasyonlar gerçekleştirmiştir (Hz. Hamza kumandasında Sîfülbahr Seriyyesi, Ubeyde b. Hâris kumandasında Râbiğ Seriyyesi, Sa'd b. Ebû Vakkâs kumandasında Harrâr Seriyyesi, Ebva [Veddân]Gazvesi, Buvât Gazvesi, Uşeyre Gazvesi). Bu müfrezeler Kureyş kervanlarının güzergâhları civarında dolaşmışsa da herhangi bir baskın düzenlememiş, diğer kabile ve gruplara ait kervanları da rahatsız etmemiştir. Bu askerî hareketlerle birlikte esasen savaş halinde olan Medine ile Mekke, savaş hükümlerinin yürürlükte bulunduğu bir dönemi yaşamaya başlamış ve bu durum Hudeybiye Antlaşması'na kadar devam etmiştir. Hicretten on yedi ay sonra (Receb 2/Ocak 624) Abdullah b. Cahş kumandasında Batn ı Nahle'ye gönderilen seriyye Yemen'den dönen bir Kureyş kervanına, Mekke'nin güneyinde baskın yapmış, bir kişi öldürülmüş, iki kişi esir alınmış ve bazı ganimetler ele geçirilmiştir. Bazı rivayetlerde istihbarat amaçlı olduğu bildirilen bu seriyye ile Hz. Peygamber Kureyşli müşriklere gözdağı vermeyi hedeflemiştir.

Bedir Savaşı (Bedir Gazvesi)

Bedir Gazvesi, daha sonra yapılan Uhud ve Hendek Gazveleri ile birlikte Hz. Peygamber'in Kureyş müşriklerine karşı verdiği tevhîd mücadelesinin en meşhur savaşlarından biridir. Bedir, Medine'nin 160 km. kadar güneybatısında, Kızıldeniz sahiline 30 km. uzaklıkta Medine-Mekke yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan küçük bir kasaba idi. Başta Hz. Peygamber olmak üzere Mekkeli müslümanların, on yıl boyunca zulüm ve işkencelerine mâruz kaldığı, nihayet canlarını kurtarmak için ancak birkaç parça eşyalarını yanlarına alarak kendilerinden kaçtığı Kureyşliler, müslümanlardan kalan malları da servetlerine katarak

yarımadanın güney ve kuzey istikametlerine doğru ticaret kervanları düzenliyordu. Resûl i Ekrem, Ebû Süfyân'ın idaresinde Kureyşliler'den birçok kimsenin katıldığı büyük bir ticaret kervanının Suriye'den dönmekte olduğu haberini aldı. Mekkeliler'den her kesime ait olan 1.000 develik kervanın 50.000 dinar değerinde olduğu kaydedilmektedir. Kureyş kervanına Bedir'de baskın düzenlemeyi planlayan Hz. Peygamber 12 Ramazan 2 (9 Mart 624) tarihinde Medine'den hareket etti. Yerine Abdullah b. Ümmü Mektûm'u vekil olarak bıraktı. İslâm ordusu yetmiş dördü muhâcir, geri kalanı ensârdan olmak üzere 305 kişiden oluşuyordu. Sancaktarlık görevine Mus'ab b. Umeyr, Hz. Ali ve Sa'd b. Muâz tayin edildi. Orduda yetmiş deve ve iki de at bulunuyordu. Müslümanlar bir veya iki gün oruçlu olarak yola devam ettikten sonra Hz. Peygamber'in emri üzerine oruçlarını açtılar.

Öte yandan Ebû Süfyân Hicaz topraklarına girince Hz. Muhammed'in baskın teşebbüsünü öğrendi, yardım istemek üzere Mekke'ye adam gönderdi, kendisi de kervanın pusuya düşmemesi için Bedir'den uzak olan ve daha az kullanılan sahil yolunu takip etti. Kureyşliler, Ebû Süfyan'dan gelen yardım talebi üzerine yoğun bir şekilde hazırlıklara başladılar. Daha sonra kervanın kurtulduğunu öğrenmelerine rağmen, Ebû Cehil kumandasında 1000 kişilik bir kuvvetle Bedir'e doğru hareket ettiler. Müşrik ordusunda 700 deve, 100 de at vardı.

Aslında Rasûlullah ve ashabı Kureyş ordusunun Mekke'den çıkıp Bedir civarına geldiğini henüz bilmiyorlardı; Kur'ân-ı Kerîm'de Bedir karşılaşmasının, iki tarafın beşerî planlarının ötesinde Allah'ın kudret ve iradesiyle gerçekleştiğine işaret edilerek müslüman ordusuyla müşrik ordusunun birbirinden habersiz olduğu, ticaret kervanınınsa ikisinden de uzak bir yerde, sahil yolunda bulunduğu haber verilir (el-Enfâl 8/7, 42).

17 Ramazan 2 (13 Mart 624) Cuma sabahı erken saatlerde her iki ordu Bedir'e doğru yola çıktı. Hz. Peygamber Bedir'deki su kuyularına Kureyşliler'den daha önce ulaştı ve Habbâb b. Eret'in tavsiyesi üzerine düşmanın geliş istikametine göre kendilerine en yakın kuyuyu bırakarak diğerlerini kumla kapattırdı. Fakat daha sonra Hz. Peygamber müşriklerin açık bırakılan kuyudan su almalarına izin vermiştir. Savaştan önce Hz. Peygamber Câhiliye devrinde de elçilik görevini yürüten Adî kabilesinden Hz. Ömer'i Kureyşliler'e göndererek savaş yapılmadan Mekke'ye dönmelerini teklif etti ise de Kureyşliler savaşmakta ısrar ettiler. Eski Arap âdetine göre savaşı kızıştırıp başlatmak üzere her iki taraftan birer kişi meydana çıktı. Mübâreze adı verilen bu meydan okuyuş sırasında Hz. Hamza hasmı Esved b. Abdülesed el-Mahzûmî'yi öldürdü. Bunun üzerine Kureyşlilerden Utbe b. Rebîa, kardeşi Şeybe ve oğlu Velîd, İslâm ordusundan da Ubeyde b. Hâris, Hz. Hamza ve Hz. Ali meydana çıktılar. Hz. Hamza ve Hz. Ali hasımlarını öldürdükten sonra ağır yaralanan Ubeyde'nin yardımına koşup Utbe'yi öldürdüler. Ubeyde b. Hâris savaşta aldığı yaralardan dolayı Bedir dönüşü yolda şehid olmuştur. Mübârezelerden sonra başlayan savaş aynı gün ikindiye doğru müslümanların kesin zaferiyle sonuçlandı. Müşriklerden başta İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in en büyük düşmanı Ebû Cehil olmak üzere yetmiş kişi öldürüldü, yetmiş kişi esir alındı. Müslümanlardan şehid olanların sayısı da on dörttü.

Hz. Peygamber şehidlerin namazını kılarak onları defnettirdi. Kureyş'in ölülerini de gömdürdü. Esirlere karşı iyi davranılmasını emreden Hz. Peygamber onlardan sadece ikisini, Ukbe b. Ebû Muayt ile Nadr b. Hâris'i vaktiyle müslümanlara yaptıkları işkenceye karşılık ölüme mahkum etti, diğer esirlere yapılacak muamele konusunda da ashabın görüşünü aldı. Hz. Ebû Bekir'in teklifini benimseyerek esirleri malî durumlarına göre ödeyecekleri 1000-4000 dirhem fidye karşılığında serbest bıraktı. Bazı esirler karşılıksız, okuma yazma bilenler ise on müslümana okuma yazma öğretmeleri şartıyla serbest bırakıldı. Müşriklerden elde edilen ganimetler bir araya toplanarak savaşa katılanlar arasında eşit şekilde bölüşüldü. Hz. Peygamber ramazan ayının sonu veya şevval başında Medine'ye döndü.

Bedir'de ele geçirilen esirler arasında Hz. Peygamber'in damadı Ebü'l-Âs b. Rebî' de bulunuyordu. Hz. Peygamber'in en büyük kızı Zeyneb ile evli olan Ebü'l-Âs hanımı müslüman olduğu halde kendisi İslâm'ı kabul etmemiş, bununla birlikte müşriklerin Zeyneb'i boşaması yolundaki telkinlerine de olumlu cevap vermemişti. Bedir'de müşrikler safında savaşa katılıp esir düşünce, Mekkeliler esirler için fidyelerini gönderirken hanımı Zeyneb de bir miktar para ile annesi Hz. Hatice'nin düğün hediyesi olarak kendisine vermiş olduğu gerdanlığı göndermişti. Gerdanlığı tanıyan Hz. Peygamber son derece duygulandı; Hz. Hatice'yi ve İslâm'a hizmetlerini bir kez daha hatırlayarak Ebü'l-Âs'ın serbest bırakılması ve gerdanlığın da Hz. Zeyneb'e iade edilmesi hususunda ashabından izin istedi. Serbest bırakılan Ebü'l-Âs Mekke'ye döndü ve Hz. Peygamber'e verdiği söz doğrultusunda hanımı Zeyneb'i Medine'ye gönderdi. Kendisi de daha sonra müslüman olup Medine'ye hicret edince Hz. Peygamber Zeyneb'i ona iade etmiştir (Muharrem 7/ Mayıs 628).

Kur'an'da Bedir'de elde edilen zaferin Allah'ın yardımıyla gerçekleştiği ve müslüman ordusunun meleklerle desteklendiği ifade edilmektedir (el-Enfâl 8/8-12; krş. Âl i İmrân 3/123-127). Bedir Gazvesi, İslâm cemaatine Arap yarımadasında büyük bir itibar kazandırmış ve Hz. Peygamber'e İslâmiyet'i tebliğ için geniş imkânlar açmıştır. Savaşı kaybeden Mekkeliler Ebû Cehil'in yerine başkanlığa Ebû Süfyan'ı getirmişler ve müslümanlardan intikam almak üzere yemin ederek bunun yollarını aramaya başlamışlardır. Bu arada hastalığı sebebiyle Bedir'e katılamayan ve yerine Âs b. Hişâm'ı gönderen Ebû Leheb, Bedir yenilgisi haberini aldıktan sonra daha da fenalaşmış ve ölmüştür. Ebû Süfyân Bedir yenilgisinden iki buçuk ay kadar sonra iki yüz kişilik bir kuvvetle Medine'ye kadar gelip şehrin dış mahallelerine saldırdı. İki müslümanı şehid edip tarlalarını ateşe verdikten sonra kaçtı. Hz. Peygamber iki yüz kişilik bir birlikle kendisini takibe çıktıysa da Ebû Süfyan ve askerleri, beraberinde getirdikleri kavrulmuş un (sevîk) torbalarını ağırlık teşkil etmesin diye yerlere atıp uzaklaşmıştı. Bu sebeple bu takip Sevîk Gazvesi olarak bilinmektedir.

20. Benî Kaynuka' Gazvesi

Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği sırada şehrin yarıya yakın nüfusunu Benî Kaynuka', Benî Nadîr ve Benî Kurayza kabilelerine mensup yahudiler teşkil ediyordu.

Yahudiler'in Arabistan yarımadasına veya daha özelde Medîne'ye ne zamandan itibaren yerleşmeye başladıkları konusunda kesin bilgi yoktur. Arap yarımadasındaki yahudilerin dışarıdan gelmiş olmayıp Yahudiliği kabul etmiş Araplar olduklarına dair görüşler de bulunmaktadır. Bununla birlikte genellikle yarımadaya dışarıdan geldikleri kabul edilmekte ancak ne zaman geldikleri konusunda farklı fikirler ileri sürülmektedir. Bazı rivâyetlere göre Babil kralı Buhtunnasr (m.ö. 605-562) tarafından Kudüs'ün işgal edilmesi ve Süleyman mabedinin yıkılmasından sonra (m.ö. 586) veya daha sonraki çeşitli saldırılarda Filistin'den çıkarılan Yahudiler Arabistan yarımadasının Hicâz, Vâdi'l-kurâ, Hayber, Teymâ, Yesrib ve Eyle gibi çeşitli bölgelerine dağılmışlardı. Bunlardan Yesrib'e gelenler başlangıçta şehrin kenar kısımlarına yerleşmişler, zamanla güçlenerek burada oturan Amâlika ve Cürhümlüler'i dışarı çıkarmışlar ve böylece şehrin hâkimiyetini ellerine geçirmişlerdir.

Milâdî II. Yüzyılda Yemen'de Seylü'l-'arim denilen sel felaketinin yaşanması üzerine bölgeyi terkeden Kahtânîler'in Ezd koluna mensup Hârise b. Sa'lebe b. Amr Muzaykıya, kabilesiyle birlikte Yesrib'in çevresine yerleşmiş ve onun soyundan gelen Evs ve Hazrec kabileleri zamanla Yahudilere karşı üstünlük sağlayarak şehre hâkim olmuşlardı. Evs ve Hazrec'e karşı üstünlüklerini kaybeden Yahudiler, bu iki kabile arasında çıkan anlaşmazlıklarda bazısı Evs'ın bazısı da Hazrec'in yanında yer alarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Meselâ hicretten beş yıl önce (m. 617) meydana gelen Buâs harbinde (Yevmü Buâs) Benû Kurayza ve Benû Nadir yahudileri Evs'lilerle, Benû Kaynukâ da Hazrec'lilerle ittifak kurmuş ve savaş Hazreclilerin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır. Öte yandan Benî Kaynukâ ile diğer Yahudi kabileleri arasında çeşitli anlaşmazlıklar ve çatışmalar da yaşanmaktaydı.

Siyasî alandaki durumun tersine Yahudi kabileleri ekonomik alanda Araplardan daha fazla söz sahibi idiler. Ziraat, ticaret, demircilik, silah yapımı, kumaş dokumacılığı ve kuyumculuk gibi meslekler Yahudilerin elinde idi. Benî Kaynukâ kuyumculuk, Benî Nadîr ziraat, Benî Kurayza da dericilik alanında meşhurdu. Yahudiler panayırlara katılarak zengin olmuşlar, faizle verdikleri borçlarını tahsil edemedikleri durumlarda borçlunun mülk ve arazilerine el koymuşlar ve bu sayede refah içinde yaşamaya başlamışlardı. Ayrıca falcılık ve kehânetle meşgul olup para kazananlar da vardı. Yahudiler Medine'de dinî eğitim ve öğretim yeri olan Beytülmidrâs'a da sahip idiler. Hz. Peygamber'in ve bazı sahabîlerin İslâm'ı tebliğ vs. sebeplerle buraya gittikleri bilinmektedir.

Medîne'nin güneybatı tarafında oturan Benî Kaynukâ Medîne'de çok sayıda bulunan ve utum adı verilen kalelerde yaşamaktaydı. Benî Kaynukâ Medîne'deki yahudi kabîleleri içerisinde cesaret ve savaşçılığıyla meşhur olup geçimini ticaretle, silah imalatı ve özellikle kuyumculukla sağlamakta idiler. Bu sebeple tarım arazileri yoktu. Medîne'de Sûk-u Benî Kaynukâ adı verilen çarşıları bulunmakta, hem yahudiler hem müslümanlar bu çarşıdan alışveriş yapmakta idiler. Bu tür faaliyetleri sebebiyle Benî Kaynukâ diğer yahudi kabîlelerine nazaran daha zengin idi.

Hz. Peygamber'in Medîne'ye hicretten sonra buradaki Arap ve Yahudi kabîleleriyle yaptığı, Medîne vesîkası/sözleşmesi denilen antlaşmaya Benî Kaynukâ yahudileri Hazrec kabîlesinin

müttefiki olarak katılmışlardı. Bu antlaşmada Medîne'ye herhangi bir saldırı söz konusu olduğunda Yahudîler'in de savunmaya birlikte katılmaları, taraflardan birine yapılacak saldırının diğerine de yapılmış sayılarak ortak karşılık verilmesi, ayrıca Yahudiler'in Kureyş'le ve müslümanların diğer düşmanlarıyla herhangi bir ittifak içerisinde yer almamaları öngörülmüştü.

Hz. Peygamber'in Medine'de yahudilere karşı takındığı tavır bazı olumlu sonuçlar vermiş, Benî Kaynukâ'ya mensup âlim şahsiyetlerden Abdullah b. Selâm ailesiyle birlikte müslüman olmuştur. Ancak Yahudiler, genel olarak yakın zamanda gelecek peygambere tâbi olacaklarını ve düşmanlarına üstünlük sağlayacaklarını söyleyerek Evs ve Hazrec mensuplarını tehdit ettikleri halde bekledikleri peygamber yahudilerden gelmediği için Resûl i Ekrem'in risâletini benimsemediler. Ayrıca müslümanları dinlerinden döndürmek için çeşitli faaliyetlere girişiyor, zaman zaman Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'le alay ediyorlardı. Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki eski düşmanlıkları hatırlatarak fitne uyandırmaya çalışıyor ve münafıklara cesaret veriyorlardı. Bir kısmı da İslâmiyet'e girdiklerini söyleyip münafıklar arasına katıldılar. Müslümanların Bedir Gazvesi'nde sayıca az olmalarına rağmen Mekke müşrikleri karşısında başarı elde etmeleri Yahudileri rahatsız etti. Onlar çeşitli davranışlarıyla bu memnuniyetsizliklerini açığa vurdular ve taşkınlık yapmaya başladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber bir gün Benî Kaynukâ çarşısında Yahudiler'i toplayarak onlara kendisinin beklenen hak peygamber olduğunu belirtti ve Kureyş'in başına gelenlerden de ders alarak müslüman olmalarını istedi. Buna karşılık Yahudiler Hz. Peygamber'e harp sanatından anlamayan Kureyş'e karşı kazandığı zaferden dolayı kendisini aldatmamasını, kendileriyle harbe girmesi halinde savaşın ne olduğunu ve kendilerinin ne kadar savaşçı olduklarını göreceğini ifade etmek suretiyle küstahça bir cevap verdiler. Kısa bir süre önce meydana gelen Bedir Gazvesi'ne dikkat çekilmek suretiyle inkâr edenlerin Allah'ın yardımıyla yakın bir zaman içerisinde mağlup edileceklerini belirten âyetlerin (Âl-i İmrân 3/12-13) Benî Kaynukâ'nın bu cevabına karşılık nâzil olduğu rivâyet edilmektedir.

Bu gerginlik devam ederken Benî Kaynukâ çarşısında yaşanan bir olay bardağı taşıran son damla oldu. Alışveriş için Benî Kaynukâ çarşısına giden ensârdan bir müslümanın hanımı uğradığı kuyumcu dükkanında orada bulunan Yahudilerin tacizine maruz kaldı. Kadının etraftan yardım istemesi üzerine müslümanlardan biri yardıma koştu ve kendisini tutamayarak Benî Kaynukâ'lı yahudi kuyumcuyu öldürdü. Kendisi de orada bulunan Yahudiler tarafından öldürüldü. Aynı zamanda daha önce yapılmış olan anlaşmanın artık bir öneminin kalmadığını ve bozulduğunu gösteren bu durum Hz. Peygamber'le birlikte müslümanlara çok ağır geldi. Hz. Peygamber yahudi kabîleler içerisinde ahdini bozan ilk kabîle olan Benî Kaynukâ'nın her an bir ihanet içerisinde bulunabileceğinden endişe etmeye başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in, herhangi bir topluluğun anlaşmaya hiyanet edeceğinden korkması halinde, aynı şekilde karşılık vererek anlaşmayı bozabileceğini belirten âyet nâzil oldu (el-Enfâl 8/58).

Hz. Peygamber hicretten 20 ay sonra Şevval ayının ortasından itibaren kendi yerine Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir el-Ensârî'yi Medîne'de vekil bırakarak Benî Kaynukâ'nın bulunduğu mahalleyi kuşattı. Kendisi Zâtü'l-fudûl adı verilen zırhını giymiş, beyaz sancağı amcası Hamza b. Abdülmuttalib'e vermişti. Zilkade ayının başına kadar on beş gün devam eden kuşatma sırasında herhangi bir çatışma veya ok atma yaşanmamakla birlikte dışarı ile bağlantıları tamamen kesilerek kalelerinde mahsur kalan Benî Kaynukâ yahudileri teslim olmaya mecbur kaldılar ve serbest bırakılmaları isteğine olumsuz cevap veren Hz. Peygamber'in vereceği hükme razı oldular (Zilkâde 2/Nisan 624). Hz. Peygamber'in, esirlerden sayılarının 700 civarında olduğu nakledilen savaşçı erkeklerin öldürülmesine karar vermesi üzerine Hazrec kabîlesi reisi Abdullah b. Übey b. Selûl, Benî Kaynukâ'lıların Hazrec kabilesinin müttefiki olduklarını, kendisine geçmişte özellikle Buâs harbinde çok yararları dokunduğunu belirtti ve affedilmelerini istedi. Abdullah b. Übey'in münafıkların başı olduğunu bilmesine rağmen Rasûlullah onun kendisini rahatsız eden ısrarlı yalvarmaları karşısında öldürme kararından vazgeçti ve malları müslümanlara kalmak üzere Benî Kaynukâ yahudilerinin hepsinin Medîne'den sürgün edilmelerini emretti. Benî Kaynukâ'ya Medîne'den ayrılmaları için üç gün süre tanıyan Hz. Peygamber onların mallarını teslim almak için Muhammed b. Mesleme'yi, Medîne'den uzaklaşıncaya kadar kontrol edip düzen sağlamakla da Ubâde b. Sâmit'i görevlendirdi. Bu arada Benî Kaynukâ'nın isteği üzerine alacaklarını tahsil etmelerine müsaade edildi. Hz. Peygamber Benî Kaynukâ'ya her zaman için çeşitli işlerini görmek amacıyla Medîne'ye gelip üç gün kalabileceklerini de belirtti. Benî Kaynukâ yahudileri çok sayıda silah, silah yapımında ve kuyumculukta kullanılan malzeme bırakarak Ubâde b. Sâmit'in gözetiminde Medîne'den ayrıldılar. Vâdi'l-kurâ'da bir ay kadar kaldıktan sonra da Suriye taraflarına gidip Ezriât'a yerleştiler.

Hz. Peygamber Benî Kaynukâ'dan ele geçirilen ganimetlerden üç adet kılıç, üç mızrak, iki zırh ve iki yay ile ganimetin beşte birini (humus) aldıktan sonra kalan beşte dörtlük kısmını müslümanlar arasında paylaştırdı. Ayrıca Muhammed b. Mesleme ve Sa'd b. Muâz'a da birer zırh hediye etti. İslâm tarihinde humusun ilk defa ne zaman uygulandığı tartışılırken bu uygulamanın ilk defa Benî Kaynukâ gazvesinde ele geçirilen ganîmetlerin taksiminde yapıldığına dair görüşler bulunmakta, ancak daha önce gerçekleşen Abdullah b. Cahş seriyyesi ve Bedir Gazvesi ganimetlerinin taksimi ile ilgili rivâyetler de dikkate alınarak daha öncekilerde mevcut gelenek doğrultusunda humus uygulandığı, ilgili âyetin (el-Enfâl 8/41) nüzûlünden sonraki ilk humus uygulamasının ise Benî Kaynukâ'da olduğu belirtilmektedir.

Münafıklar

Rasûl-i Ekrem'in Medine'de karşılaştığı büyük problemlerden biri de nifak hareketiydi. İslâm'a ve Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğine inanmadıkları halde kendilerini mü'min gösteren bu iki yüzlü zümrenin başını Abdullah b. Übey b. Selûl çekmekteydi. Abdullah b. Übey Hazrecliler'in reisi olup Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki savaşların sonunda Yesrib'in idaresi kendisine verilmek üzere mutabakata varılmışken Hz. Peygamber'in hicretiyle bu gelişme suya düşmüş ve bu sebeple hayatının sonuna kadar ona karşı düşmanlık beslemiştir.

Rasûl-i Ekrem'in Medine'de karşılaştığı büyük problemlerden biri de nifak hareketiydi. İslâm'a ve Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğine inanmadıkları halde kendilerini mü'min gösteren bu iki yüzlü zümrenin başını Abdullah b. Übey b. Selûl çekmekteydi. Abdullah b. Übey Hazrecliler'in reisi olup Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki savaşların sonunda Yesrib'in idaresi kendisine verilmek üzere mutabakata varılmışken Hz. Peygamber'in hicretiyle bu gelişme suya düşmüş ve bu sebeple hayatının sonuna kadar ona karşı düşmanlık beslemiştir. Şehirde yaşayan yahudiler ile Mekke'deki Kureyşli müşrikler de onun bu düşmanlığını tahrik ediyorlardı. Abdullah b. Übey'le birlikte diğer münafıklar, hemşehrilerine muhacirlere hiçbir şekilde destek olmamalarını tavsiye ederek onların şehirden ayrılmalarını sağlamak istiyorlardı. Münâfıklar Medine döneminde yaşanan birçok olayda her zaman fitneden yana olmuş ve müslümanların birliğini zedelemeye çalışmışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'in altmış üçüncü sûresi olan Münâfıkûn sûresi bu zümre ve benzer özellikler taşıyanlar hakkında nâzil olmuştur.

21. Uhud Savaşı (Uhud Gazvesi)

Bedir'de ağır bir yenilgiye uğrayan Kureyşliler, Müslümanlardan intikam almak için reisleri Ebû Süfyân'a savaş hazırlıklarına hemen başlaması hususunda baskı yapıyorlardı. Bedir Gazvesi'ne sebep olan kervanın malları Dârünnedve'de muhafaza ediliyordu ve Müslümanlara karşı kullanılmak üzere Ebû Süfyân'ın emrine verilmişti. İntikam hisleri yanında, Müslümanların, Suriye-Mısır ticaret yolunu kesmeleri ve kervanlarına baskınlar düzenlemeleri de onları endişeye sevkediyordu. Kureyşliler, çevredeki dost ve akraba kabilelerden de yardım alarak topladıkları 3.000 kişilik bir orduyla Bedir Gazvesi'nden bir yıl sonra Medine'ye doğru yürüdüler. Rasûl-i Ekrem, Cahiliye döneminin kin ve nefret duygularıyla Bedir'in intikamını almak isteyen Kureyş ile Medine dışında savaşmak istemiyordu. Ancak Bedir Gazvesi'ne katılmamış bazı gençler ile düşman ordusunun ekili arazi ve bahçelerini tahrip etmesine kızan Ensârdan bazılarının ısrarı üzerine 1.000 kişilik orduyla şehre 5,5 km. uzaklıktaki Uhud'a gitmeye karar verdi. Yolda, münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl 300 kadar adamıyla ordudan ayrılıp şehre geri döndü. Yanında kalan 700 sahabesiyle Uhud dağı eteklerine gelen Rasûlullah, Müslümanların en büyük sancağını Mus'ab b. Umeyr'e, Evs'in sancağını Üseyd b. Hudayr'a, Hazrec kabilesinin sancağını Sa'd b. Hubâb'a teslim etti. Arka tarafı emniyete almak için Ayneyn tepesine Abdullah b. Cübeyr komutasında elli okçu yerleştirdi ve onlara, savaşın seyrine bakmaksızın, kendisinden bir emir gelmedikçe yerlerinden ayrılmamalarını emretti. İki ordu 7 Şevval 3 (23 Mart 625) Cumartesi günü karşılaştı ve Müslümanlar başlangıçta Kureyşlileri püskürtüp geri çekilmeye mecbur bıraktılar. Düşmanın bozulup kaçmaya başladığını gören okçular, kumandanları Abdullah b. Cübeyr'in bütün ısrarlarına rağmen yerlerinden ayrılarak ganimet peşine düştüler. Ayneyn tepesinin stratejik önemini tıpkı Rasûlullah gibi takdir eden Kureyş ordusunun süvari birliği komutanı Hâlid b. Velîd, Müslüman okçuların yerlerinden ayrıldığını görünce, savaşın kaderini değiştirecek bir hamle ile yerinde kalan birkaç okçuyu şehit ederek İslam ordusuna

arkadan saldırdı. Bu hamlenin ardından savaşın seyri bir anda değişti ve başta Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza olmak üzere yetmiş Müslüman şehit oldu. Şehitler arasında Abdullah b. Cahş, Mus'ab b. Umeyr ve Abdullah b. Cübeyr de vardı. Rasûlullah miğferinin halkaları iki şakağına battığı için yüzünden yaralandı, alt dudağı kanadı ve dişi kırıldı. Ayrıca Rasûlullah'ın öldürüldüğüne dair yayılan yalan haberin etkisiyle çatışmalar yavaşladı. Müslümanlar Uhud dağının eteklerine çekilerek Hz. Peygamber'in; müşrikler ise Ebû Süfyân'ın etrafında toplandılar; iki ordu birbirinden ayrıldı ve savaş sona erdi.

Savaşta 37 veya 22-23 kişi kayıp verdikleri rivayet edilen Kureyşliler, Bedir'in intikamını aldıklarını hissettiler; Rasûlullah'ı öldürememişlerdi ama O'nun amcası Hz. Hamza'yı şehit etmişlerdi. Ebû Süfyân'ın karısı Hind bint Utbe, Bedir'de öldürülen babası Utbe, kardeşi Velîd ve amcası Şeybe'nin intikamını almak üzere Hz. Hamza'nın ciğerini alıp çiğnemiş ve Hz. Hamza'ya attığı mızrakla şehit eden Vahşî b. Harb'e vaad ettiği ödülü vermiştir.

Uhud'da şehitlerin cesetlerinin müşrikler tarafından parçalanması, kulak ve burun gibi uzuvlarının kesilmesi (müsle) Müslümanları büyük acıya boğmuş, bazı Müslümanlar da buna karşılık olmak üzere müşrik cesetlerine aynı muameleyi yapmak istemişlerdi. Fakat bu konuda nazil olan Nahl suresinin 126. ayeti ve Hz. Peygamber'in uyarısı üzerine bu düşüncelerinden vazgeçtiler.

Hz. Peygamber Uhud şehitlerini ve Uhud'da yaşananları hayatı boyunca unutmamış, Uhud şehitlerini her yıl ziyaret etmiş, ömrünün son günlerinde de bu ziyaretini tekrarlamıştır. Uhud Gazvesi daha sonraki dönemlerde de Müslümanlar tarafından gerekli derslerin çıkarılması açısından ibretle yâd edilegelmiştir.

Uhud savaşına on civarında kadın sahabe katılmış ve askerlere su dağıtımı, yaralıların tedavisi gibi hizmetlerde bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'in azatlısı Ümmü Eymen, Ümmü Umâre, Hz. Fâtıma, Hz. Âişe ve Ümmü Süleym bunlar arasındadır. Özellikle Ümmü Umâre, Müslümanların zor durumda kaldıkları sırada Hz. Peygamber'in etrafında düşmanla yalınkılıç vuruşmuş, Hz. Fâtıma da Hz. Peygamber'i yaralandığı sırada tedavi etmiştir.

Uhud Gazvesi'yle ilgili olarak şu hususu belirtmek gerekir; şayet Müslümanlar tıpkı Bedir'deki gibi Uhud'da da Kureyşlilere büyük bir darbe indirmiş olsalardı, Rasûlullah'ın esas hedefine ulaşması, Kureyş'i İslam'a kazandırması belki de çok zorlaşacak, Cahiliye zihniyetinin beslediği kin ve intikam duyguları daha canlı bir şekilde bu kabilede yaşamaya devam edecek, mesela Hudeybiye Antlaşması'nın sağladığı imkânlar gerçekleşmemiş olacaktı. (Uhud Gazvesi'yle ilgili olarak bazı ayetler nazil olmuştur bk. Âl-i İmrân 3/120 vd., bilhassa 139-142, 156, 165).

Uhud Gazvesi'nden Medine'ye dönen Hz. Peygamber ertesi gün, Kureyşliler'in geri dönüp Medine'ye baskın düzenleyeceklerine dair bir haber aldı. Bunun üzerine hem muhtemel bir baskını önlemek hem de Müslümanların zayıf düşmediğini göstermek amacıyla Kureyş ordusunu takip etmeye karar verdi. Bu sefere, sadece bir gün önceki Uhud savaşına iştirak etmiş olanların katılmasını istedi.

Hamrâülesed Gazvesi

Uhud Gazvesi'nden Medine'ye dönen Hz. Peygamber ertesi gün, Kureyşliler'in geri dönüp Medine'ye baskın düzenleyeceklerine dair bir haber aldı. Bunun üzerine hem muhtemel bir baskını önlemek hem de Müslümanların zayıf düşmediğini göstermek amacıyla Kureyş ordusunu takip etmeye karar verdi. Bu sefere, sadece bir gün önceki Uhud savaşına iştirak etmiş olanların katılmasını istedi. Uhud gazileri savaştan henüz döndükleri, yorgun ve hatta bir kısmı yaralı oldukları halde bu sefer çağrısına memnuniyetle uydular. Bu arada Uhud'a katılamayan Câbir b. Abdullah, Hz. Peygamber'e gelerek bu sefere iştirak için izin istedi. Câbir'in babası Abdullah b. Amr Uhud'da şehit düşmüştü. Câbir b. Abdullah Uhud'a katılmak istediği halde babasının, yedi (veya dokuz) kız kardeşine bakacak kimseleri olmadığı gerekçesiyle kendisini onların başında bıraktığını ve bu sebeple katılamadığını belirtince Hz. Peygamber ona özel izin verdi. Hz. Peygamber 500 kişilik bir kuvvetle, Medine'ye 8 mil uzaklıktaki Hamrâülesed'e kadar gitti. Durumu öğrenen Kureyşliler, Medine'ye dönmekten vazgeçip Mekke'ye gittiler. Orada beş gün kalan Hz. Peygamber 17 Şevval 3 (2 Nisan 625) tarihinde Medine'ye döndü. Bazan Uhud gazvesi ile birlikte bazan da müstakil bir gazve olarak anlatılan bu seferin, İslam devletinin Uhud'da zedelenen itibarının kurtarılması amacına yönelik olduğu ifade edilmektedir. Bu gazve ile Müslümanlar, Uhud yenilgisiyle sarsılan otoritelerini yeniden pekiştirmiş, başta Kureyş olmak üzere Arap kabilelerine, ayrıca Medine'de bulunan Yahudi ve münafıklara karşı hâlâ güçlü oldukları, kendilerine güvendikleri mesajını vermişlerdir.

22. Reci' Vakası

Uhud Gazvesi'nden birkaç ay sonra Adal ve Kare kabilelerinden bir heyet Medine'ye gelip kabilelerinde İslamiyet'in yayılmaya başladığını belirterek Rasûlullah'tan kendilerine Kur'ân okumayı ve İslamiyet'i öğretecek kimseler göndermesini istediler. Hz. Peygamber'in Âsım b. Sâbit (veya Mersed b. Ebû Mersed) başkanlığında gönderdiği on kişilik heyet Mekke ile Usfân arasında Hüzeyl kabilesinin topraklarında bulunan Recî' suyu yanında konakladı. Bu sırada Hz. Peygamber'den irşad heyeti isteyen ve O'nun gönderdiği heyetle birlikte yol alan kabile temsilcilerinden biri Hz. Peygamber'e düşman olduklarını bildiği Benî Hüzeyl'in kolu Lihyanoğullarına giderek heyetin yerini onlara haber verdi. Hemen harekete geçen Lihyânoğulları'ndan 100 kişilik silahlı bir grup, Müslümanlara baskın düzenledi (Safer 4/Temmuz 625). Âsım b. Sâbit ve Mersed b. Ebû Mersed dahil yedi sahabe şehit edildi. Kalan üç kişiden Abdullah b. Târık yolda öldürüldü; Hubeyb b. Adî ile Zeyd b. Desine ise Mekke'ye götürülerek Bedir'de öldürülen yakınlarının intikamını almak isteyen Kureyşlilere satıldı. Mekkeli müşrikler bir müddet hapiste tuttukları bu iki sahabeyi haram aylar çıktıktan sonra şehir dışındaki Ten'im mevkiine götürdüler. Burada kalabalık bir seyirci gurubunun önünde serbest bırakılmaları karşılığında İslam'dan vazgeçmelerini istediler. Her ikisi de bu zor şartlar altında dahi İslam'a ve Hz. Peygamber'e bağlılıklarını bir kez daha ifade ederek Allah ve Peygamber yolunda ölümden korkmadıklarını gösterdiler. Bunun üzerine müşrikler tarafından işkenceyle şehit edildiler. Hubeyb b. Adî öldürülmeden önce iki rek'at namaz

kılmak için izin istemiş ve ölüm korkusuyla namazı uzattı demesinler diye mümkün olduğu kadar kısa sürede bitirmiştir. Onun bu namazı, İslam tarihi boyunca haksız yere öldürüldüklerine inanan Müslümanların uyguladığı bir gelenek olmuştur.

Recîʻ hadisesi ve sonrasındaki gelişmeler Medine'de büyük bir üzüntüyle karşılandı. Bir savaş sebebi teşkil eden bu saldırı ve katliam dolayısıyla Hz. Peygamber "misillemede bulunmak" amacıyla 20'si atlı 200 kişilik bir kuvvetle Benî Lihyân kabilesi üzerine sefer düzenledi (Rebîülevvel 6/Temmuz-Ağustos 627). Ancak İslam ordusunun gelişini haber alan Lihyânoğulları dağlara çekilmiş olduklarından Hz. Peygamber iki gün onların topraklarında kaldıktan sonra geri döndü.

23. Bi'rimaûne Faciası

Recîʻ Vakʻası'ndan kısa bir süre sonra (Safer 4/Temmuz 625) Âmir b. Saʻsaa kabilesinin reisi Ebû Berâ Âmir b. Mâlik Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'den İslamiyet hakkında bilgi aldı. Kendisi Müslüman olmamasına rağmen kabilesine İslam'ı anlatacak bazı kimselerin gönderilmesini istedi. Bunun üzerine Rasûlullah, can güvenlikleri konusunda kesin söz aldıktan sonra Münzir b. Amr el-Hazrecî başkanlığında Kur'ân'ı iyi bilen, çoğu Ensâr ve Ehl-i Suffe'den 70 (veya 40) kişilik bir grubu bu iş için görevlendirdi. Heyet, Medine-Mekke yolu üzerindeki Bi'rimaûne'ye gelince içlerinden Harâm b. Milhân adlı sahabe Hz. Peygamber'in mektubunu Âmir b. Sa ʻsaa kabilesinin reisine götürmekle görevlendirildi. Bu sırada Âmir b. Mâlik'in öldüğüne dair bir haber üzerine Harâm b. Milhân mektubu Âmir b. Mâlik'in yeğeni Âmir b. Tufeyl'e verdi ve yanındakileri İslam'a davet etti. Öteden beri Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı kin besleyen Âmir b. Tufeyl, elçiyi öldürttüğü gibi Birimaûne'de bulunan İslam heyetine saldırmak üzere kabile mensuplarını kışkırttı. Ancak Âmir b. Mâlik heyettekilerin hayatlarını garanti altına aldığını ilan etmiş olduğu için halk, Âmir b. Tufeyl'in saldırı teklifine olumlu cevap vermedi. Bunun üzerine Âmir b. Tufeyl aralarında dostluk bulunan Benî Süleym kabilesinin bazı kollarına başvurdu. Onun kışkırtmasıyla civardaki kabilelerden toplanan silahlı guruplar hiçbir şeyden habersiz Bi'rimaûne'de beklemekte olan Müslümanlara saldırdılar. Ağır yaralı olduğu için öldüğü sanılıp bırakılan Kaʻb b. Zeyd en-Neccârî ile olay sırasında kafilenin develerini otlatmakta olan Münzir b. Muhammed (veya Hâris b. Sımme) ve Amr b. Ümeyye ed-Damrî hariç hepsini şehit ettiler. Münzir b. Muhammed (veya Hâris b. Sımme), arkadaşlarının başına gelenlere tahammül edemeyerek müşriklere saldırdı ve o da şehit edildi. Esir alınan Amr b. Ümeyye ise Mudar kabilesine mensup olduğunu söyleyince Âmir b. Tufeyl tarafından annesinin bir köle azat etme adağını yerine getirmek için serbest bırakıldı.

Bu çok acı hadiseyi vahiy yoluyla öğrenen ve ashabına haber veren Rasûlullah, hiçbir felaket karşısında hissetmediği derecede elem duymuş ve otuz veya kırk gün süreyle sabah namazında bu faciaya yol açanlara beddua etmiştir. Bi'rimaûne faciasına sebep olan Benî Âmir b. Saʻsaa'nın cezalandırılması amacıyla Hz. Peygamber, Şücâʻ b. Vehb kumandasında yirmi dört kişilik bir kuvveti Rebîülevvel 8 (Temmuz 629) tarihinde onların üzerine gönderdi. Ani bir gece baskınıyla birçok kadınla beraber kabilenin hayvanları da ele geçirildi. Bir süre

sonra Benî Âmir b. Sa‘saa’dan Müslüman olan bir heyet, Hz. Peygamber’in huzuruna geldi ve esir alınan kadınların iade edilmelerini istedi. Şücâ‘ b. Vehb ve arkadaşlarıyla istişare eden Hz. Peygamber kadınların da İslamiyet’i kabul etmeleri üzerine serbest bıraktı.

24. Benî Nadîr Gazvesi

Medine’deki üç Yahudi kabilesinden biri olan ve şehirden yarım günlük mesafede müstahkem kalelerde oturan Nadîroğulları büyük hurmalıklara sahip olup özellikle ziraatle meşgul idiler. Yahudi kabileleri içerisinde Benî Nadîr, diğer kabilelere karşı ayrı bir üstünlük kurmuştu. Bu sebeple öldürme vak‘alarında öldürülen kişi Benî Nadîrden ise tam diyet, Benî Kurayzadan ise yarım diyet ödenmekteydi. İki kabile arasında diyet konusundaki bu dengesizlik daha sonra Benî Kurayzanın müracaatı üzerine Hz. Peygamber tarafından kaldırılmış ve eşit hale getirilmiştir.

Benî Nadîr, Hicret’ten sonra düzenlenen Medine sözleşmesine Evs kabilesinin müttefiki olarak katılmıştı. Başlangıçta Müslümanlara karşı bir tavır içine girmemekle birlikte Bedir Gazvesi’nden sonra ve Benî Kaynukâ’nın şehirden sürülmesiyle açıktan düşmanlık yapmaya başladılar. Özellikle meşhur şairleri Ka‘b. Eşref, güçlü şiir kabiliyeti ve etkili hitabetiyle Hz. Peygamber’i ve ashabını hicvetmekte, ayrıca Mekke’ye kadar giderek Ebû Süfyan ve diğer müşriklerin intikam duygularını harekete geçirip onları Müslümanlara karşı kışkırtmakta, servetini de bu uğurda harcamaktaydı. Onun İslam aleyhine giderek artan bu açık faaliyet ve hakaretlerinden rahatsız olan Hz. Peygamber bu duruma bir son verilmesini ve kendisinin eziyetten kurtarılmasını istedi. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme ile birkaç arkadaşının yaptıkları bir planla Müslümanların kutsal değerlerine açıkça hakaret etmekten çekinmeyen Ka‘b b. Eşref öldürüldü (Rebîülevvel 3/Eylül 624). Benî Nadir Yahudileri, Uhud Savaşı esnasında da müşriklerin karargâhına gidip onları Müslümanlara karşı tahrik ettiler. Bunun yanında zaman zaman Müslümanlarla çatışmak istemiş ve Hz. Peygamber’e suikast teşebbüslerinde bulunmuşlardı. Hz. Peygamber kendilerini uyarıp antlaşmaya riayet etmelerini istemişse de olumlu sonuç alamamıştı.

Bi’rimaûne Faciasından sağ kurtulan Amr b. Ümeyye ed-Damrî Medine’ye dönerken yolda Benî Âmir b. Sa‘saa kabilesinden iki kişiyi, şehit arkadaşlarının intikamını almak için gece uyurlarken öldürmüştü. Ancak Amr bu iki kişinin Müslüman olup Hz. Peygamber’den eman aldıklarını bilmiyordu. Hz. Peygamber himayesine aldığı insanların öldürülmesine son derece üzüldü ve Amr’ın yanlışlıkla katlettiği iki kişinin diyetini ödeyeceğini bildirdi. Rasûl-i Ekrem, Medine sözleşmesi gereği Benî Nadîr’den de diyete ortak olmalarını istemek üzere Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Ali ile birlikte yanlarına gitti. Nadîroğulları kendilerini iyi karşılamakla birlikte oturdukları yerin damından taş yuvarlamak suretiyle onları öldürmeye teşebbüs ettiler. Durumu fark eden Hz. Peygamber, beraberindekilerle birlikte oradan ayrılarak şehre döndü. Benî Nadir Yahudilerinin Kureyş’ten aldıkları teklif üzerine Hz. Peygamber’e başka suikast planları yaptıkları da nakledilmektedir. Benî Nadîr’in bu teşebbüsleriyle Medine antlaşmasını bozmuş olmaları neticesinde Hz. Peygamber haber göndererek on gün içinde şehri terk etmelerini istedi. Nadîroğulları, Medine’yi terk etmek üzere hazırlıklara başlamışken Abdullah

b. Übey kendilerine yardımcı olacağını söyleyerek onları vazgeçirdi. Bunun üzerine Rasûlullah onları muhasara ederek antlaşmaya davet etti (Rebîülevvel 4/Ağustos 625). Önceleri direnmeye karar veren Yahudiler on beş gün süren kuşatmadan sonra götürebilecekleri mallarıyla birlikte kadın ve çocuklarını da yanlarına alarak 600 deve yükü ile kafile halinde Medine'yi terk etmeye razı oldular. Bir kısmı Hayber'e bir kısmı da Suriye'ye gidip Ezriât'a yerleşti.

25. Benî Mustalik (Müreysî'') Gazvesi

Huzâa kabilesinin bir kolu olan Benî Mustalik, Mekke-Medine yolu üzerindeki Kudeyd bölgesinde, Mekke ile Medine arasında önemli bir liman şehri olan Râbiğ civarında ve Usfân ile Râhatüferva'da oturuyorlardı. Genel olarak bakıldığında Huzâa kabilesi İslam'a ve Hz. Peygamber'e karşı müsbet bir tavır takınmış olmakla birlikte Benî Mustalik kolu, Müslümanların savaş halinde bulunduğu Kureyş'in yanında yer almakta ve fırsat buldukça düşmanca tavırlarını ortaya koymaktaydı. Kureyşlilerin bütün müttefiklerini harekete geçirerek Hendek Gazvesi için hazırlık yaptığı sıralarda Mustalikoğulları reisi Hâris b. Ebû Dırâr, kabileye ait Müreysî' suyunun başında karargahını kurup çevredeki kabileleri de kışkırtarak Medine'ye saldırmak üzere asker toplamaya başlamıştı. Hz. Peygamber istihbarat için bölgeye Büreyde b. Husayb el-Eslemî'yi gönderdi. Büreyd, Mustalikoğullarının hazırlıkları hakkındaki haberin doğru olduğunu gördü ve gerekli bilgileri edinerek geri döndü. Rasûl-i Ekrem, 2 Şâban 5 (27 Aralık 626) tarihinde otuzu süvari olmak üzere 700 kişilik bir orduyla sefere çıktı. O'nun büyük bir kuvvetle yaklaştığını öğrenen bazı kabileler, düşman saflarından ayrılıp gittiler. İslam ordusu Müreysî' suyunun yanına gelince kabile mensupları Müslüman olmaya davet edildi. Onların bu davete ok atmak suretiyle karşılık vermesi üzerine başlayan savaş, Müslümanların kesin zaferiyle sonuçlandı. Müşriklerden on kişi öldürüldü; geri kalan 600 veya 700 kişi esir alındı. Arasında 2.000 deve ve 5.000 koyunun da bulunduğu bol miktarda ganimet ele geçirildi. Bu sefer esnasında Müslümanların, düşman sanılarak yanlışlıkla öldürülen Hişâm b. Subâbe el-Kelbî'den başka kayıpları olmadı. Hz. Peygamber zaferden sonra esir ve ganimetleri Müslümanlar arasında paylaştırdı. Önemine binaen Ebû Neml et-Tâî'yi, zafer müjdesini vermesi için Medine'ye gönderdi ve kendisi de 1 Ramazan 5 (24 Ocak 627) tarihinde Medine'ye döndü. Meydana geldiği yere nispetle Müreysî Gazvesi olarak da bilinen Benî Mustalik Gazvesi'nin Hendek Gazvesi'den sonra vuku bulmuş olabileceği de ileri sürülmektedir.

Benî Mustalik'ten alınan esirler arasında kabilenin lideri Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye de bulunmaktaydı. Müslümanlığı kabul etmesi üzerine Hz. Peygamber, Cüveyriye'yi azad etti ve onunla evlendi. Bu evlilik, savaşın doğurduğu düşmanlığı hafifletti. Evlilik dolayısıyla Mustalikoğullarının Hz. Peygamber'in hısımları durumuna geldiğini gören Müslümanlar kendi paylarına düşen bütün esirleri serbest bıraktılar. Müslümanların bu davranışı karşısında Benî Mustalik kabilesinin hemen tamamı Müslüman oldu; kabilenin reisi Hâris b. Ebû Dırâr Hz. Peygamber'in yanına gelerek İslam'ı kabul etti.

Bu savaşa Abdullah b. Übey b. Selûl gibi çok sayıda münafık da katılmıştı. Sefer dönüşü Muhacirler ile Ensâr arasında su kuyusu yüzünden başlayan bir gerginlik yaşanmış, münafıkların da devreye girmesiyle fitne büyümeye yüz tutmuştu. Durumu gören Hz. Peygamber, hemen hareket emri vererek orduyu gece gündüz demeden ertesi gün öğle vaktine kadar durmadan yürüyüşe mecbur etmiş, bu kadar uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra askerler mola yerine varınca hiçbir söz söylemeye ve sohbet yapmaya imkân elde etmeden yorgunluklarını çıkarmak için uyumuşlardı. Böylece bir gün önce ortaya çıkan gerginlik ortadan kalkmış oldu. Münâfikûn suresinin bu olaylar üzerine nazil olduğu rivayet edilmektedir. Münafıklar Medine'ye dönüldükten sonra da boş durmamış ve tarihe "İfk Hadisesi" olarak geçen Hz. Âişe'ye iftira olayında fitnenin başını çekmişlerdir.

26. İfk Hadisesi

Hz. Peygamber, Benî Mustalik gazvesi için Medine'den ayrılırken yanına hanımı Hz. Âişe'yi de almıştı. Gazve dönüşü konakladıkları bir yerde sabaha karşı hareket hazırlıklarına başlandığı sırada ihtiyacını gidermek için ordugâhtan uzaklaşan Âişe geri dönerken ablasından veya annesinden hatıra olan Yemen (Zafâr) akiği gerdanlığını düşürdüğünü fark ederek aramaya koyuldu. Ancak karanlıkta onu bulup el yordamıyla tanelerini toplayıncaya kadar vakit kaybetmiş oldu. Konak yerine gelince kafilenin hareket ettiğini gördü ve yokluğunu anlayınca aramaya çıkacakları inancıyla orada beklemeye başladı. Ordunun artçılarından Safvân b. Muattal es-Sülemî, görevi gereği kamp yerini kontrol edince orada bekleyen Hz. Âişe ile karşılaştı ve onu devesine bindirip orduya yetiştirdi. Fakat kendisi yaya olduğu için, hızlı yürümekle birlikte kafileye ancak kuşluk vakti ulaşabildi. Başlangıçta kimsenin dikkatini çekmeyen bu sıradan olay, münafıkların reisi Abdullah b. Übey ve adamlarının dedikodusu yüzünden huzursuzluklara yol açan önemli bir mesele halini aldı ve dedikodu şehirde kulaktan kulağa yayıldı. Öyle ki, bazı Müslümanlar da bu fitne tuzağına düştüler. Sefer dönüşü rahatsızlandığı için bir ay kadar yatan Hz. Âişe, aleyhindeki konuşmaları sonradan öğrenmiş ve üzüntüsünden tekrar hastalanınca Hz. Peygamber'in kendisine önceki hastalıklarında olduğu kadar ilgi göstermediğini de dikkate alarak O'ndan izin alıp babası Hz. Ebû Bekir'in yanına gitmişti. Hz. Âişe ile birlikte başta Rasûl-i Ekrem ve Hz. Ebû Bekir olmak üzere ailesi çok üzüntülü ve sıkıntılı günler geçirdi. Kendisinden nakledildiğine göre Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in tutum ve davranışlarından O'nun da dedikodulara inandığı izlenimi edinmiş ve kendisini aklamak üzere ne söylese şüphe ile karşılanacağı düşüncesiyle artık oğlu Yûsuf'un başına gelenler karşısında sabreden Hz. Ya'kub gibi (bk. Yûsuf suresi 12/18) Allah'tan yardım dilemekten başka çaresi kalmadığını ifade etmiştir. Bir süre sonra nazil olan ve Nûr suresinin 11. ayetinden itibaren başlayıp devam eden ilahî beyan bu dedikoduların çirkin bir iftiradan (ifk) ibaret olduğunu, bu iftirayı ortaya atanların büyük bir azaba maruz bırakılacağını haber vermiş ve Müslümanların bu tür konularda basiretli davranıp dedikodulara alet olmamaları gerektiğini vurgulamıştır (en-Nûr 24/11-19). Hz. Âişe'nin masum olduğunu ilân edip onu aklayan Nûr suresinin ilgili ayetlerini Hz. Peygamber Mescid-i Nebevî'de Müslümanlara okudu. Ardından bu çirkin iftiraya karışıp yayılmasına katkıda bulunan sahabelerden Hassân b. Sâbit, Mistah b. Üsâse ve Hamne bint Cahş'ı Nûr suresinin 4.

ayetine göre cezaya mahkûm etti. Rivayete göre meşhur şair Hassân b. Sâbit, iftiranın diğer kurbanı Safvan b. Muattal ile aralarında eskiye dayanan bir husûmet bulunduğu için; Mistâh b. Üsâse, akrabası Hz. Ebû Bekir'den sürekli yardım almış olmanın ezikliğiyle; Hamne bint Cahş da Rasûlullah nezdinde Hz. Âişe'nin itibarını düşürüp kız kardeşi Zeyneb'in konumunu güçlendirmek için bu fitneye karışmışlardır. Hz. Âişe kendisini fazlasıyla üzüp günlerce ağlatan iftira hadisesinin sonuç itibariyle hakkında hayırlı olduğunu anlamış ve şahsı vesilesiyle on ayetin birden inmesini ömrünün sonuna kadar hayatının en şerefli hadisesi olarak kabul etmiştir.

27. Hendek Savaşı (Hendek Gazvesi)

Kureyşlilerin Medine'ye karşı son saldırı hareketi olan Hendek Gazvesi, düşmanın hücumundan korunmak için Medine'nin etrafına hendek kazılması sebebiyle bu adla anılmıştır. Bu gazveye, düşman güçleri Kureyş'ten başka Gatafan, Fezâre, Süleym, Kinâne ve Sakîf gibi çeşitli Arap kabileleri ile Medine'den çıkarılan Benî Nadîr ve o sırada Medine'de kalan Benî Kurayza Yahudilerinin ittifakıyla oluştuğu için "Ahzâb" ("gruplar, zümreler") Gazvesi de denilmiştir. Hem siyasi hem de strateji ve taktik bakımından diğer savaşlardan farklılık arzeden bu gazve tek veya belli bir düşmana karşı değil o gün itibariyle Arap yarımadasında bulunan bütün düşman guruplarına karşı yapılan bir savunma savaşı olmuştur. Bu savaş, Müslümanlara düşmanlık eden ve onlara karşı tek başına başarılı olamayacaklarını anlayan Yahudiler ile Kureyş ve diğer Arap kabilelerini bir araya getirmiş olması bakımından da önemlidir.

Daha önce Medine'den çıkarıldıktan sonra Hayber'e yerleşen Benî Nadîr'in Huyey b. Ahtab ve Sellâm b. Ebü'l-Hukayk gibi ileri gelenleri Mekke'ye giderek Kureyş liderleriyle görüştüler ve onları Müslümanlar aleyhine kışkırttılar. Buna hazır olan Mekkeliler kendi müttefikleri olan çevredeki kabilelerin de katılımıyla büyük bir ordu oluşturdular. Durumdan haberdar olan Rasûlullah, ashabıyla yaptığı istişare sonucunda Selmân i Fârisî'nin tavsiyesine uyarak Medine'nin, süvari birliklerinin hücumuna açık bulunan kuzey kısmında hendek kazılmasına karar verdi. Hz. Peygamber'in de bizzat çalıştığı ve Müslümanların özverili gayretleriyle birkaç hafta içinde tamamlanan hendek, Muhammed Hamidullah'ın tespitlerine göre yaklaşık 5,5 km. uzunluğunda olup genişliği 9 m., derinliği ise 4,5 m. kadardı.

Hendek kazımı sona erdiği sırada genel kumandanlığını Ebû Süfyân b. Harb'ın yaptığı, sayıları 10.000'e (veya 12.000) ulaşan düşman kuvvetleri Medine'ye ulaştı ve karargâhını şehrin kuzeyinde Uhud savaşının yapıldığı alanda kurdu. Müşriklerin sancağını Benî Abdüddâr'dan Osman b. Talha taşıyordu. Müslüman askerlerin sayısı ise 3.000 kadardı ve Muhacirlerin sancaktarı Zeyd b. Hârise, Ensârınki ise Sa'd b. Ubâde idi. Düşman askerinin sayıca üstünlüğünü göz önüne alan Hz. Peygamber, kan dökülmesini de istemediği için bir meydan savaşı yapılmasını doğru bulmadı. Kadın ve çocukların kale ve hisarlara yerleştirilmesini emretti, ordunun arkası dağa, ön tarafı da hendeğe bakacak şekilde Sel' dağının eteklerine karargâhını kurdu. Hendeğin derin olmayan zayıf noktaları ile bazı geçiş yerlerine nöbetçiler yerleştirdi. Onun Kureyş'e karşı uyguladığı strateji, Müslümanların gücünü göstermek, ticaret

yolu dolayısıyla onların kendisine muhtaç olduklarını hissettirmek, İslam dininin ve Medine'deki yeni oluşumun varlığını kendilerine benimsetmekti.

Medine çevresine gelen Kureyşliler bir savunma aracı olarak Arabistan'da bilinmeyen hendekle karşılaşınca şaşırıp kaldılar. Kuşatma sırasında hendeğin her iki yanında bulunan taraflar birbirlerine ok ve taş yağdırmaktaydı. İslam ordusu bir yandan düşmanların başka noktalardan şehre sızmasına engel olmaya bir yandan da onları hendek boyunca etkisiz hale getirmeye çalışıyordu. Müşrikler aralarında nöbetleşe hücuma geçiyorlar, bu birliklere Ebû Süfyân, Hübeyre b. Ebû Vehb, İkrime b. Ebû Cehil, Hz. Ömer'in kardeşi Dırâr b. Hattâb, Hâlid b. Velîd ve Amr b. Âs gibi ünlü savaşçılar kumanda ediyordu. Bir gün Hz. Peygamber'in çadırı müşrikler tarafından yoğun biçimde ok yağmuruna tutulmuş ancak ashabın ok ve taşlarla karşılık vermesi üzerine saldırı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bir ara Kureyş süvarilerinden birkaçı hendeğin dar bir yerinden İslam ordusunun bulunduğu tarafa geçtiler. Bunlardan biri Araplar arasında cesaret ve kahramanlığıyla bilinen Amr b. Abdüved idi. Amr b. Abdüved, mübâreze (teke tek mücadele) için bir savaşçı istedi. Karşısına henüz genç yaşta bulunan Hz. Ali çıktı. Rasûl-i Ekrem, Ali'ye kılıcını verdi ve sarığını sardı. Amr, başlangıçta küçümsediği Hz. Ali tarafından bir kılıç darbesiyle yere serildi. Onunla birlikte hendeği geçenlerden Nevfel b. Abdullah hendeğe düşerek öldü; diğerleri de geri çekilmek zorunda kaldılar.

Yirmi gün kadar süren kuşatma sırasında bazı küçük çatışmalar olduysa da müttefik güçler bir sonuç alamadı. Müşrikler kısa sürecek bir savaş için hazırlık yapmış olduğundan hem savaşçıların hem de binek hayvanlarının yiyecek kaynakları tükenmişti. Bu arada Hayber Yahudilerinin gönderdiği yirmi deve yükü yiyecek maddesi ve hayvan yemi Müslümanların eline geçti. Ayrıca hava iyice soğuduğundan Mekkeliler zor durumda kalmış, şiddetli bir fırtınada çadırları alt üst olunca paniğe kapılmışlardı. O sıralarda Şevval ayının sonuna gelinmişti; haram aylardan Zilkade girmek üzereydi ve hac mevsimi başlayacaktı. Bütün bu şartlar altında Ebû Süfyân sonuç alınamayacağını anlayıp Mekke'ye dönmek üzere kuşatmayı kaldırdı (Zilkade 5/Nisan 627).

İslam tarihinde bir dönüm noktası olan Hendek Gazvesi'nde altı Müslüman şehit oldu; buna karşılık sekiz düşman askeri öldürüldü. Müslümanlar, Hendek Gazvesi'nde büyük sıkıntılara maruz kalmış, kalabalık düşman ordusu karşısında endişeye kapılmışlardı. Hiçbir olayda namazını geçirmeyen Hz. Peygamber'in kuşatma sırasında bir gün öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını geceleyin topluca kılmak zorunda kalması O'nun ve ashabının ne kadar zor şartlar altında mücadele verdiklerini açıkça göstermektedir. Bu savaşa adını veren Ahzâb suresinde, Müslümanların müttefik ordular karşısında kapıldıkları korkudan bahsedilerek bunun bir iman sınavı olduğu belirtilmiş, Allah'ın Müslümanları görünmeyen ordularla desteklediği ifade edilmiştir (el-Ahzâb 33/9-12, 25).

Hendek Gazvesi ile müşriklerin Hz. Peygamber'i ve Müslümanları ortadan kaldırmaya yönelik son teşebbüsleri de başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. Düşmanın başarısızlığında Hz.

Peygamber'in Yahudiler ile onların müttefiği olan Arap kabilelerinin arasını açmak üzere uyguladığı siyaset ve diplomasinin yanında derin bir istihbarat çalışması yapmasının da önemli rolü olmuştur. Hz. Peygamber'in savaş sırasında düşman ittifakını bozmak için başvurduğu tedbirlerden biri, Nu'aym b. Mes'ûd'la ilgilidir. Benî Eşca' kabilesinin reisi olan Nu'aym yeni Müslüman olmuş ancak bunu henüz kimse duymamıştı. Nu'aym, Hz. Peygamber'in isteği üzerine ayrı ayrı Benî Kurayza ve Kureyş'e giderek onları birbirleri aleyhine kışkırttı. Böylece düşman saflarında ortaya çıkan ihtilaf, Benî Kurayza Yahudilerinin saf dışı kalmaları sonucunu doğurdu.

Bu savaştan sonra Hz. Peygamber savaş stratejisini gözden geçirdi. Müslümanlara saldırı hazırlığı içinde olan düşman kuvvetlerine onlardan erken davranıp hücum etmenin önemli olduğu görüldü. Bu doğrultuda Benî Kurayza üzerine sefer düzenlendi.

28. Benî Kurayza Gazvesi

Benî Kurayza, Medîne'nin güneydoğu tarafına doğru uzanan ovalık bölgede utum adı verilen kalelerde yaşamaktaydı. Geçimini tarım ve ticaretle sağlayan kabilenin, Benî Nadir'le de akrabalık bağı bulunmaktaydı. Benî Kurayza, Benî Nadir ile birlikte Evs kabilesinin müttefiki olup Medine sözleşmesine de Evs kabilesinin müttefiki olarak katılmışlardı.

Anlaşmalarına sadık kalmadıkları ve Hz. Peygamber'e ihanet ettikleri gerekçesiyle Benî Kaynukâ ve Benî Nadîr'in sürgün edilmesinden sonra Medîne'de Benî Kurayza Yahudileri kalmıştı. Medine sözleşmesine göre Benî Kurayza'nın şehrin savunmasına katılması gerektiği halde Hendek Gazvesi sırasında bu şartı ihlal etmiş ve sürgünden sonra Hayber'e yerleşen Benî Nadîr'in reisi Huyey b. Ahtab'ın etkisiyle onlarla ittifak kurmuştu. Halbuki Hz. Peygamber, kendileriyle anlaşmalı oldukları için Hendek Gazvesi sırasında Benî Kurayza'nın ikamet ettiği tarafa hendek kazdırmamış, ayrıca hendek kazımında kullanılmak üzere kazma, kürek gibi malzemelerin bir kısmı Benî Kurayza'dan temin edilmişti.

Benî Kurayza'nın ihanetine uğrayan Hz. Peygamber, onların Medine'ye ani bir baskın düzenleme ihtimaline karşı gözdağı vermek amacıyla Seleme b. Eslem el-Eşhelî komutasında 200 ve Zeyd b. Hârise komutasında 300 kişiden oluşan birlikler gönderdi. Hendek Gazvesi'nin en kritik anında Benî Kurayza'nın ihanet etmesi Müslümanları zor durumda bırakmıştı. Bu sırada Gatafan kabilesinin ileri gelenlerinden Nu'aym b. Mes'ûd'un Müslüman olup Hz. Peygamber'in isteği doğrultusunda Benî Kurayza ve müttefiklerini birbirine düşürmesi ve Hendek Gazvesi'nin sona ermesiyle tehlike atlatılmış oldu.

Kaynaklarda yer alan rivayetlere göre Hz. Peygamber Hendek Gazvesi'nden sonra evine döndüğünde öğle vakti gelen vahiy üzerine Bilâl-i Habeşî'yi çağırarak ashabına ikindi namazını Benî Kurayza topraklarında kılmalarını duyurmasını emretti. Ardından zırhını giyip silahlarını kuşanarak atına bindi. Sancağı Hz. Ali'ye vererek öncü birliklerle gönderdi. Kendisi de Medine'de Abdullah b. Ümmü Mektûm'u vekil bırakıp etrafında süvari ve piyade birlikleri olduğu halde sefere çıktı (23 Zilkâde 5/15 Nisan 627).

Muhtelif zamanlarda hareket eden birliklerden bir kısmı yolda ilerlerken ikindi namazı vaktinin girmesi üzerine namazın Benî Kurayza topraklarına varmadan kılınıp kılınmayacağı ve bunun Hz. Peygamber'in emrine muhalefet olup olmayacağı hususunda ihtilafa düştüler. İkindi namazını bir kısmı yolda vaktinde kılarken bir kısmı da yatsı namazına doğru Benî Kurayza topraklarına ulaşıp orada kıldı. Durum Hz. Peygamber'e arzedilince onun herhangi bir tarafı tenkit etmediği görüldü ve böylece her iki türlü davranışın da uygun olduğu anlaşıldı.

Hz. Peygamber'den önce Benî Kurayza kaleleri önüne varmış olan Hz. Ali burada Yahudilerin Hz. Peygamber ve hanımları hakkında çok kötü sözler söylediklerini duydu. Bunları duyup üzüleceğini düşündüğü için Hz. Peygamber'den, onların bulunduğu yere yaklaşmamasını istedi. Rasûlullah, Hz. Musa'nın daha ağır durumlarla karşılaştığını hatırlattı ve kendisini görmeleri halinde Benî Kurayza'nın hiçbir şey söyleyemeyeceğini ifade ederek onların kalelerine kadar ilerledi. Hz. Peygamber buradan Yahudi ileri gelenlerine teker teker seslenerek onları Müslüman olmaya davet etti. Olumsuz cevap vermeleri üzerine Allah ve Rasûlünün emrine boyun eğip kalelerinden inmelerini ve teslim olmalarını istedi. Bu teklifi de kabul edilmeyince çatışma başlamış oldu. Benî Kurayza on beş veya yirmi beş gün boyunca kuşatıldı ve bu arada karşılıklı olarak şiddetli ok ve taş atışları yaşandı. Müslümanlar 3000 savaşçı ve 36 süvariden oluşurken Benî Kurayza savaşçıları, reisleri Ka'b b. Esed ve müttefiki Huyey b. Ahtab komutasında 600-700 civarında idiler. Benî Kurayza'dan savaşanların sayısı hususunda 400, 800 ve 900 sayıları da zikredilmektedir. Bu arada münafıklar Benî Kurayza'ya giderek onları Müslümanlara teslim olmamaya çağırıyor, direnmeye devam etmeleri halinde kendilerine yardımda bulunacaklarına söz veriyorlardı. Kuşatma dolayısıyla çaresiz kalan ve münafıkların vaadettiği yardımın gelmediğini gören Yahudiler, Hz. Peygamber'le müzakerelerde bulunmaya karar verdiler. Benî Nadîr'in şartlarını, yani mal ve silahlarını bırakıp birer deve yükü eşya ile Medine'den ayrılmayı önerdiler. İki yıl önce müsamaha gösterip Medine'den ayrılmak üzere serbest bıraktığı Benî Nadîr'in Hendek Gazvesi sırasında kendisine karşı düşman saflarında yer aldığını görmüş olan Hz. Peygamber bu teklifi kabul etmedi ve onların sadece kayıtsız şartsız teslim olabileceklerini söyledi. Benî Kurayza, Hz. Peygamber'den kendilerinin müttefiki olan Evs kabilesine mensup Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir'i bazı konuları görüşmek üzere yanlarına göndermesini istediler. Ebû Lübâbe'den kendilerini bu durumdan kurtarmasını isteyen Yahudiler, görüşme sırasında Hz. Peygamber'in kendilerine ne yapacağını sordular. Ebû Lübâbe, eliyle boğazını işaret ederek öldürüleceklerini ima etti. Ancak kısa bir süre sonra bu şekilde davranmakla Allah'a ve Rasûlüne ihanet ettiğini düşündü ve çok pişman oldu. Mescid-i Nebevî'ye giderek kendisini direğe bağladı ve Allah tarafından affedilip ipleri bizzat Hz. Peygamber tarafından çözülünceye kadar zaruri ihtiyaçlarını karşılama amacı dışında günlerce direğe bağlı kaldı. Tevbesi kabul edilen (el-Enfâl 8/27 veya et-Tevbe 9/102) Ebû Lübâbe bundan dolayı duyduğu sevinçle mallarının tamamını sadaka olarak dağıtmak istemiş ancak Hz. Peygamberin tavsiyesi üzerine üçte birini infak etmiştir.

Muhasara dolayısıyla çaresiz kalan Benî Kurayza, Hz. Peygamber'in vereceği hükme razı olarak kalelerinden indiler ve teslim oldular. Bu arada daha önce Hazrec kabilesinden Abdullah b. Übey b. Selûl'ün, müttefik Benî Kaynukâ Yahudileri için aracı olup onları ölüm cezasından kurtardığını dikkate alarak Evs'liler de Hz. Peygamber'e gelip ondan müttefikleri Benî Kurayza'ya iyi davranılmasını istediler. Bunun üzerine Benî Kurayza hakkında hüküm vermek üzere onların teklifiyle Evs kabilesinden Sa'd b. Mu'âz'ın hakem olarak tayin edilmesi kararlaştırıldı. Hendek Gazvesi sırasında yaralandığı için Medine'de bir çadırda tedavi görmekte olan Sa'd b. Mu'âz, Hz. Peygamber'in bulunduğu yere getirilirken Evsliler ona sürekli müttefik Benî Kurayza lehine hüküm vermesini telkin etmekte idiler. Sa'd kendisinin vereceği hükme razı olacaklarına dair hem Evsliler ve Benî Kurayza'dan hem de Hz. Peygamber'den söz aldıktan sonra kararını açıkladı. Savaşabilecek yaşta bulunan erkekler öldürülecek, kadın ve çocuklar esir alınacak, mallar Müslümanlar arasında taksim edilecekti. Hz. Peygamber Sa'd'ın Allah'ın hükmüyle hükmettiğini belirtti ve isabet ettiğini söyleyerek tasdik etti. Nitekim Sa'd'ın bu kararının Tevrat'a (Tesniye, XX/10-15) uygun olduğu, Kur'ân'da da (el-Mâide 5/33-34) Allah ve Rasûlüne savaş açan ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlara verilecek cezalar arasında böyle bir hükmün bulunduğu görülmektedir.

Benî Kurayza esirleri belirli yerlerde bekletilirken ele geçirilen ganimetler de bir araya toplandı. Benî Kurayza'dan ganimet olarak 1500 kılıç, 300 zırh, 2000 mızrak ve 1500 kalkan ele geçirildiği nakledilmektedir Daha sonra hendekler kazılarak ölüme mahkum edilenlerin cezaları infaz edildi. Kadınlardan sadece, Benî Kurayzalı kocasının isteği üzerine bir değirmen taşı yuvarlayarak sahabelerden Hallâd b. Süveyd'in ölümüne sebebiyet veren Benî Nadîr'e mensup Nübâte isimli kadın öldürülmüştür. Hz. Peygamber'in emri üzerine Benî Kurayza'dan ölüm cezası verilenlerin Tevrat okumalarına müsaade edilmiş, kendilerine yiyecek ve içecek verilip ölüm cezasının serin ortamda uygulanmasına dikkat edilmiştir.

Sayıları 1000 civarında olduğu kaydedilen esir kadın ve çocuklardan bir kısmı serbest bırakıldı. Bir kısmı sahabelere verildi; bir kısmı da satılarak geliri cihad için at ve silah alımında kullanıldı. Bu arada Hz. Peygamber henüz bulüğ çağına ermemiş çocukların annelerinden ayrılmamasını, öksüzlerin de müşriklere veya Yahudilere değil, sadece Müslümanlara satılmasını istedi. Ganimetten humus ayrıldıktan sonra kalan beşte dörtlük kısmı savaşanlara dağıtıldı. Benî Kurayza'ya ait topraklar ve hurmalıklar bölüştürüldü. Ganimet mallarından piyadelere bir hisse, süvarilere de ikişer hisse verildi. Hz. Peygamber, gazveye katılmış olan kadınlara da bazı hediyeler verdi. Değirmen taşıyla şehit edilen Hallâd b. Süveyd ile muhasara sırasında eceliyle ölen Ebû Sinân b. Mıhsan'a birer hisse ayrıldı.

Benî Kurayza Gazvesi'nde kuşatma sırasında birkaç kişi Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber esirler arasında bulunan Reyhâne bint Zeyd b. Amr'la onun Müslümanlığı kabul etmesinden sonra evlenmiştir. Ahzâb suresinin 26-27. ayetlerinin Benî Kurayza Gazvesi'ne işaret ettiği kabul edilmektedir.

29. Hudeybiye Antlaşması

Hz. Peygamber ve Muhacirler, dinlerini korumak ve canlarını kurtarmak amacıyla beş yıl önce terk ettikleri vatanlarını çok özlüyor, çeşitli ayetlerde de vurgulandığı gibi tevhide dayalı ilahi dinin yeryüzündeki mabedi olan Kâbe'yi ziyaret etme arzusuyla yanıp tutuşuyorlardı. Nihayet Rasûl i Ekrem rüyasında Kâbe'yi tavaf ettiğini görünce Mekke-i Mükerreme'ye gitmeye ve umre ziyareti yapmaya karar verdi; ashabına da umre için hazırlanmalarını emretti. Abdullah b. Ümmü Mektûm'u namaz kıldırmak, Nümeyle b. Abdullah el-Leysî'yi de şehri idare etmek üzere vekil bırakıp Zilkade 6 (Mart 628) tarihinde 1400-1500 sahabe ile birlikte Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı. Müslümanlar umreye niyet edip ihramlarını giymiş ve yanlarına yetmiş adet kurbanlık deve almışlardı; barışçı amaç taşıdıkları için de yanlarında savaş teçhizatı olmaksızın yolcu kılıcı bulunduruyorlardı. Hz. Peygamber ve beraberindekiler Mekke'ye 17 km. uzaklıktaki Hudeybiye'de konakladı. Müslümanların geldiğinden haberdar olan Kureyşliler, niyetlerinin savaş değil Kâbe'yi ziyaret olduğunu bildikleri halde kendilerine engel olmak maksadıyla Hâlid b. Velîd'in kumandası altında 200 kişilik bir süvari birliğini bölgeye sevketti. Hz. Peygamber de geliş amacını anlatmak üzere Kureyşliler'e Hırâş b. Ümeyye'yi elçi olarak gönderdi. Ancak elçi çok kötü bir şekilde karşılandı; hatta öldürülmek istendi. Bunun üzerine Hz. Peygamber başta Ebû Süfyân olmak üzere Kureyşliler arasında birçok akrabası bulunan Hz. Osman'ı elçi olarak gönderdi. Mekke'de Ebân b. Saîd b. Âs'ın himayesine giren Osman, amaçlarının savaşmak değil, sadece umre ziyareti yapmak olduğunu belirtti. Kureyşliler Osman'a, Müslümanların Mekke'ye girmelerine izin vermeyeceklerini ancak isterse kendisinin Kâbe'yi tavaf edebileceğini söylediler. Osman "Hz. Peygamber tavaf etmeden ben asla tavaf etmem" diyerek bu teklifi reddedince onu tutukladılar. Bu gelişme, Rasûlullah'a, Osman'ın öldürüldüğü şeklinde ulaştı. Habere son derece üzülen Rasûl-i Ekrem, müşriklerle kanlarının son damlasına kadar savaşacaklarına dair ashabından biat aldı. Bu biata Fetih suresinde belirtildiği üzere (el-Fetih 48/18) Allah'ın razı olduğu biat anlamında Bey'atürrıdvan, "semure" denilen bir çeşit çöl ağacının altında yapıldığı için Bey'atü'ş-şecere, biat eden sahabelere de Ashâbü'ş-şecere (Ağaç altında biat edenler) adı verilmiştir. Kureyşliler, Müslümanların Hz. Muhammed (sav)'e bağlılıklarını ve onun emriyle ölümü göze alacaklarını ortaya koyan kararlılıklarını öğrenince telaşa kapıldılar. Önce Hz. Osman'ı serbest bıraktılar, sonra da Süheyl b. Amr başkanlığında bir heyeti barış yapmak üzere Hz. Peygamber'e gönderdiler. Yapılan müzakerelerden sonra Hz. Ali'nin kaleme aldığı barış antlaşması metni Hz. Peygamber ve Süheyl b. Amr tarafından imzalandı. Antlaşmaya Müslümanlardan Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Muhammed b. Mesleme, müşriklerden de Süheyl b. Amr'a refakat eden Mikrez b. Hafs ile Huveytıb b. Abdüluzza şahitlik ettiler. Kureyş'in birçok isteğinin kabul edildiği söz konusu antlaşmaya göre Müslümanlar o yıl Mekke'ye girmeksizin geri dönecekler, umre için ertesi yıl gelecek ve şehirde üç gün kalabileceklerdi. Mekkeli biri Medine'ye kaçarsa iade edilecek, Medine'den Mekke'ye kaçanlarsa iade edilmeyecekti. Barış on yıl sürecek, taraflardan biri bu ittifaka dahil olmayan herhangi bir kabile ile savaşa girerse diğeri pasif kalacak, her iki taraf da hâkimiyeti altındaki toprakları ticaret kervanlarının geçişi, hac ve umre için emniyet altında tutacaktı. Diğer Arap kabileleri taraflardan istedikleriyle

ittifak yapabilecek, bu şartlara tarafların dışında kendileriyle müttefik olan kabileler de uyacaktı. İlk bakışta Müslümanların aleyhine görünen bu antlaşmaya Hz. Ömer başta olmak üzere sahabeler tepki göstermekle birlikte Rasûlullah anlaşma şartlarını kabul ettiğini söyleyince herkes bağlılığını bildirdi. Hudeybiye'de on iki veya yirmi gün kalan Hz. Peygamber ve ashabı, antlaşmanın imzalanmasından sonra umre niyetiyle geldikleri için kurbanlarını keserek ihramdan çıktılar ve Medine'ye döndüler.

Hz. Peygamber "ahde vefa" gereği antlaşma şartlarına uymaya özen göstermiştir. Mesela, Süheyl b. Amr'ın oğlu Ebû Cendel, Müslümanlığı kabul ettiği için babası tarafından zincire vurulmuştu ve birkaç yıldır hapiste tutuluyordu. Hudeybiye'de müzakereler tamamlanıp yazılı metin imzaya hazır hale getirildiği sırada Mekke'den kaçarak zincirleri sürüye sürüye Hudeybiye'ye geldi ve Müslümanlara sığındı. Süheyl b. Amr'ın iade isteğine karşılık Hz. Peygamber henüz antlaşmanın imzalanmadığını ileri sürdüyse de Suheyl, oğlu iade edilmediği takdirde antlaşmayı imzalamayacağını söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Ebû Cendel'i iade etmek zorunda kaldı. Oğluna işkence etmeyeceğine söz verdiği halde Süheyl'in, Müslümanların gözü önünde Ebû Cendel'i sürükleyerek götürmeye başlaması Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara çok ağır geldi. Bu üzücü olay hafızalarda "Yevmü Ebî Cendel" (Ebû Cendel günü) adıyla acı bir hatıra olarak kaldı. Öte yandan Hz. Peygamber aynı günlerde kendisine sığınan iki kadını antlaşmada sadece erkek mültecilerden söz edildiğini belirterek geri vermemiş ve Kureyş de bunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Hz. Peygamber, Medine'ye döndükten sonra Müslüman olduğu için Mekke'de müşrikler tarafından tutuklu bulunan Ebû Basîr kaçarak Medine'ye geldi ve Müslümanlara sığındı. Kureyşliler iki muhafız göndererek antlaşma gereğince Ebû Basîr'in iadesi talebinde bulundular. Ebû Basîr düşmana teslim edilmemesi için direndiyse de Hz. Peygamber iade etmek zorunda olduğunu belirtti ve Allah'ın kendisine ve onun durumundaki çaresiz Müslümanlara bir çıkış yolu göstereceğini söyleyerek sabır tavsiye etti. Ebû Basîr yolda muhafızlardan kurtulmayı başararak Medine'ye döndü; ancak tekrar Kureyş'e teslim edileceğinden korktuğu için buradan ayrılarak Mekke-Suriye ticaret yolu üzerindeki Îs veya Sîfülbahr mevkiine yerleşti. Başta Ebu Cendel olmak üzere kendisi gibi Mekke'den kaçıp antlaşma uyarınca Medine'ye giremeyen yeni Müslümanlar da ona katıldılar. Zamanla sayıları yetmişe veya üç yüze ulaşan bu Müslümanlar Kureyş'e ait ticaret kervanlarını tehdit etmeye başladılar. Bunun üzerine Kureyş, İslamiyeti kabul ederek Medine'ye sığınan Mekkelilerin iade edilmesi şartının kaldırılmasını istedi. Hz. Peygamber, Ebû Basîr ve arkadaşlarına mektup göndererek Medine'ye gelmelerini emretti. Ancak mektup ulaştığında Ebû Basîr ölüm döşeğindeydi, az sonra da vefat etti. Ebû Cendel ve arkadaşları Ebû Basîr'ı bulundukları yerde defnettiler ve kabrinin yanına bir mescid yaptılar. Daha sonra da Medine'ye gittiler.

Hudeybiye Antlaşması İslam tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder. Hz. Peygamber'in hedefi Hendek Gazvesi'nde Medine'yi muhasara eden düşman ittifakını parçalamaktı. Nitekim bu antlaşma ile Kureyş'in Hayber Yahudileri ve Gatafân kabilesine karşı tarafsızlığı sağlanmış, Hudeybiye dönüşünde Hayber üzerine yürüme imkânı elde edilmiştir. Diğer taraftan Kureyş'in Müslümanlara karşı fiilî düşmanlığı sona ermiş, o güne kadar Müslümanları

tanımayan, onları muhatap saymayan Kureyşli müşrikler bu antlaşma ile Müslümanları kendileriyle denk bir taraf olarak kabul etmiş oldular. Bu sonuç hem müşrik kabilelerin hem de Müslüman olan kabilelerin Hz. Peygamber'le temas kurmalarını kolaylaştırmış, İslam davetinin kendilerine kolayca ulaşmasını sağlamıştır. Nitekim İslamiyet bu tarihten sonra Arap yarımadasında hızla yayıldı; öyle ki Hudeybiye antlaşmasından Mekke'nin fethine kadar geçen iki yıl içinde Müslüman olanların sayısı, önceki on sekiz yıl içinde ulaşılan sayıyı aştı. Ayrıca çevre ülkelerin devlet başkanlarına İslamiyet'e davet mektupları göndermek mümkün hale geldi. Önceleri benimsenmeyen Hudeybiye Antlaşması aslında Hz. Peygamber'in Kur'ân ile de teyid edilen en büyük siyasi zaferi idi. Bu münasebetle nazil olan, Kur'ân ı Kerîm'in 48. suresi "el-Feth" adını almış ve sözü edilen antlaşma "feth-i mübîn" (apaçık bir fetih) ve "nasr-ı azîz" (şanlı bir zafer) diye nitelendirilmiştir (el-Feth 48/1, 3). Rasûl-i Ekrem bir yıl sonra Mekke'ye gelip ashabıyla birlikte umresini kazâ etmiş, bu umreye Umretü'l-kazâ adı verilmiştir.

30. İslam'a Davet Mektupları

Hz. Peygamber Hudeybiye'den döndükten hemen sonra kâtiplerine yazdırdığı altı adet davet mektubunu elçileri aracılığıyla dönemin ileri gelen devlet başkanlarına gönderdi (Muharrem 7/Mayıs 628). Elçilerin, gidecekleri bölgeyi ve insanlarını tanıyan, fizikî ve ahlaki güzelliklere sahip, hitabet ve temsil açısından yetenekli olmalarına özen gösterdi. Rasûlullah diplomatik geleneği dikkate alarak ilk defa "Muhammed Rasûlullah" (Allah'ın elçisi Muhammed) yazılı bir mühür yaptırmış ve mektuplar bununla mühürlenmişti.

Mektuplardan ikisi dönemin iki büyük devleti ve süper gücü sayılan Bizans ve Sâsânî imparatorlarına gönderildi. İslam'ın doğuşu yıllarında Ortadoğu, dönemin bu iki süper gücünün birkaç asırdır devam eden mücadelesine sahne olmaktaydı. Sâsânîler 614 yılında Kudüs'ü zaptederek Hıristiyanlar için son derece önemli olan Kutsal Haç'ı alıp başkent Medâin'e (Ktesiphon) götürmüş, 619'da Mısır'ı işgal ettikten sonra 626'da Anadolu'yu aşıp İstanbul önlerine kadar ilerlemişlerdi. Sâsânîlerle mücadeleye devam eden Bizans, İmparator Herakleios'un Sâsânîler'in ana ordusunu 627 yılı sonunda Ninevâ'da (Ninova) ağır bir yenilgiye uğratmasıyla nihaî zaferi elde eden taraf olmuştu.

Sâsânî Hükümdarı (Kisrâ) II. Hüsrev Pervîz'e Hz. Peygamber'in İslam'a davet mektubu Abdullah b. Huzâfe tarafından götürüldü. Adının Muhammed isminden sonra yazılmış olmasına kızan Kisrâ mektubu yırttı ve San'a'daki valisi Bâzân'dan Hz. Muhammed (s.a.v) hakkında bilgi istedi. Mektubunun yırtıldığını öğrenen Rasûlullah üzülmüş ve bu edep dışı davranışından dolayı kisrânın cezalandırılmasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz etmiştir. Aradan fazla bir zaman geçmeden Yemen valisi Bâzân iki adamını Medine'ye gönderdi. Hz. Peygamber, Hüsrev Pervîz'in, oğlu tarafından öldürüldüğünü vahiy yoluyla öğrenip elçilere bildirdi ve Bâzân'a Müslüman olduğu takdirde valilik görevinde bırakılacağını iletmelerini istedi. Bunun üzerine Bâzân ile birlikte Yemen halkı da Müslüman oldu. Böylece Yemen'in ilk Müslüman valisi Bâzân ile İslamiyet bu bölgede yayılmaya başladı; birçok Arap kabilesi değişik zamanlarda çeşitli heyetler göndererek İslamiyet'i benimsediklerini bildirdi.

Bizans imparatoru Herakleios'a elçi olarak Dihye b. Halife el-Kelbî görevlendirildi. Burada davet mektuplarına örnek olmak üzere yer verilecek olan mektup şöyleydi:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed'den Bizans imparatoru Herakleios'a,

Hidayete uyanlara selâm olsun. İslam'ı kabul et ki kurtuluşa eresin ve Allah da ecrini iki kat versin. Eğer kabul etmezsen sorumluluğun altındaki insanların (Erîsîyyîn) günahını sen çekersin. “Ey Ehl-i Kitap! Sizin ve bizim aramızda müşterek olan söze gelin: Sadece Allah'a kulluk edelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da birimiz diğerini rab edinmesin. Eğer yüz çevirirlerse `şahid olun biz Müslümanız' deyiniz." (Âl-i İmrân 3/64)

İmparator Herakleios yıllar süren savaşlar sonunda Sâsânîler karşısında Ninova'da kazandığı kesin zafer için Allah’a bir şükran ifadesi olarak hac ziyaretinde bulunmak ve İranlılardan geri almayı başardığı kutsal haçı tekrar eski yerine dikmek üzere o sıralarda Kudüs'te bulunuyordu. İmparator, Busra valisi aracılığıyla kendisine gelen Peygamber elçisi Dihye'yi kabul etti. Rivayete göre Hz. Muhammed (sav) hakkında daha detaylı bilgi almak üzere, o sıralarda ticaret için Suriye'ye gitmiş bulunan Ebû Süfyân ve arkadaşlarını huzuruna davet etti ve onlardan Hz. Muhammed (sav)'in soyu, ailesi, çevresi, toplumdaki konumu, kişiliği, getirdiği mesajın niteliği ve temel prensipleri hakkında bilgi aldıktan sonra anlatılanların bir peygamberin özelliklerine uygun olduğunu ifade etti. Elçiyi diplomatik kurallar dahilinde kabul etmekle yetindiği anlaşılan Herakleios, onu hediyelerle uğurladı.

Üçüncü mektup Amr b. Ümeyye ed-Damrî eliyle Habeş Necâşîsi Ashame’ye gönderildi. Daha önce Habeşistan’a hicret etmiş olan Müslümanlara iyi davranmış ve Kureyş’in iade taleplerini reddederek himaye etmiş olan Ashame, Hz. Peygamber’in İslam’a davet mektubuna olumlu cevap vererek Müslümanlığı kabul etti. Hz. Peygamber’e çeşitli hediyeler gönderdi ve onun isteği üzerine Habeşistan’da kalmış olan son Muhacirleri elçiyle birlikte gemiye bindirip Medine’ye uğurladı.

Dördüncü mektup Hâtıb b. Ebû Beltea tarafından Bizans’ın Mısır genel valisi Mukavkıs’a (Cüreyc b. Mînâ) götürüldü. Mukavkıs, Müslüman olmamakla birlikte elçiyi güzel bir şekilde ağırladı. Hz. Peygamber ve İslam hakkında bilgi aldıktan sonra cevabi bir mektup ve değerli hediyelerle uğurladı. Bu hediyeler arasında cariyelerinden Mâriye ile Sîrîn adlı iki kız kardeş, bir hadım köle, 1.000 miskal altın, beyaz bir katır (Düldül), kıymetli elbise ve kumaşlar bulunmaktaydı. Hz. Peygamber Mâriye’yi eş olarak almış ve ondan İbrahim adlı oğlu dünyaya gelmiştir.

Beşinci mektup Şücâ‘ b. Vehb el-Esedî ile Gassânî krallarından Hâris b. Ebû Şemir’e gönderildi. Hâris kendisine böyle bir mektubun gönderilmesine sinirlenerek onu yere attı ve Medine’ye hücum tehdidinde bulundu.

Altıncı mektup Selît b. Amr tarafından Yemâme'de yaşayan Benî Hanîfe kabilesinin reisi olup şair ve hatipliğiyle de tanınan Hevze b. Ali'ye götürüldü. Hevze elçiye iyi davranıp ikramda bulunmakla birlikte Müslümanlığı kabul etmediğini bildiren cevabi bir mektup gönderdi.

Hz. Peygamber, İslamiyet'i tebliğ amacıyla yazdırdığı bu tür mektuplardan Arap yarımadasının muhtelif yerlerinde yaşayan birçok kabile reisine, hatta bazan şahıslara da göndermiştir. Veciz bir ifadeyle yazılan mektuplarda, kişilere unvanlarıyla hitap edilmiş, kendilerini tehdit eden veya küçük düşüren ifadelere yer verilmemiş, muhataplar tek Allah'a ve Muhammed (sav)'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna inanmaya davet edilmiştir. Özellikle kabile reislerine gönderilen mektuplarda, kabilenin Müslüman olması halinde kendi topraklarında bırakılacaklarına, mal ve can güvenliklerinin sağlanacağına, bazı kabilelere toprak, mera veya maden yerleri verileceğine işaret edilmiştir. Müslüman olmayı kabul edenlerin Allah'a ve Rasulüne itaat etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri gerektiği bilhassa zikredilmiştir. Hicretin 9. (m. 630) yılında nazil olan cizye ayetinden (et-Tevbe 9/29) sonra yazılan mektuplarda ise Müslümanların hâkimiyetini tanımakla birlikte İslam'a girmeyi kabul etmeyen Yahudi, Hıristiyan ve Mecûsîlerden cizye alınacağına da yer verilmiştir.

31. Hayber'in Fethi

Hayber, Medine'nin 180 km kadar kuzeyinden itibaren başlayan geniş vadide Medine-Suriye yolu üzerinde yer alan ve Yahudilerin yaşadığı önemli bir ticaret ve ziraat merkeziydi. Hz. Peygamber, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra, Hayber'in Müslümanlar için arzettiği tehlikeyi düşünmeye başladı. Çünkü Medine'den çıkarıldıktan sonra Hayber'e yerleşen Benî Nadîr Yahudileri buradaki soydaşlarıyla birlikte Medine'ye karşı büyük bir düşmanlık faaliyeti içine girmiş, Mekkeli müşriklerin yanı sıra bazı Arap kabileleriyle de anlaşarak bir ittifak meydana getirmişlerdi. Hendek Gazvesi onların bu faaliyetlerinin bir sonucuydu. Rasûlullah, Hudeybiye'den döndükten kısa bir süre sonra Hayber üzerine yürümeye karar verdi ve 200'ü süvari olmak üzere 1600 (veya 300'ü süvari 1500) kişilik bir kuvvetle Medine'den ayrıldı (Muharrem sonu 7/Haziran 628). Durumdan haberdar olan Hayberliler, Müslümanlara karşı hazırlık yapmaya başladılar. Rivayetlere göre 20.000 veya en az 10.000 savaşçıları vardı. Ayrıca sağlamlığıyla ünlü kalelerinde savunma avantajına sahiptiler ve silahları da boldu. Bir ay kadar süren ve bazan çok çetin mücadelelere sahne olan kuşatma sonunda Hayber'deki yedi müstahkem kalenin dördü savaşla, üçü de sulh yoluyla ele geçirildi. Hayber kalelerinin en büyüğü olan Kamûs'u fetheden Müslümanların Hz. Ali başta olmak üzere büyük kahramanlık gösterdiği savaşta doksan üç Yahudi öldü. Müslümanlardan şehit olanların sayısı ise 15-20 kadardı.

Savaşta Yahudilerin savaşçıları, kadın ve çocukları dahil olmak üzere çok sayıda kişi esir alınmıştı. Muhammed Hamidullah'ın da belirttiği gibi eğer fetihten sonra Tevrat'a göre hüküm verilseydi bütün yetişkin erkekler kılıçtan geçirilecek, kadın ve çocuklar da köle yapılacaktı. Ancak Hz. Peygamber önce halkın tamamının hayatını bağışlayarak kendilerine

memleketlerini terk etme izni verdi. Buna karşılık onlar önemli miktarda hurma yetiştirilen arazilerinde yarıcı olarak kalmalarına müsaade edilmesini istediler. Hz. Peygamber bu teklifi kabul etti. Hayber'den sonra Vâdilkurâ ve Fedek halkıyla da benzer anlaşmalar yapıldı.

Hayber'de çok sayıda hayvan, ev eşyası, tekstil ürünleri ve mücevherat ele geçirildi. Bu ganimetler sayı, çeşit ve maddi değeri açısından Hz. Peygamber dönemindeki en zengin ganimetlerden biriydi. Kaynaklarda menkul ve gayrimenkul ganimetlerin miktarı ve paylaşımı konusunda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Ganimetler arasında yer alan Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ın nüshaları Hz. Peygamber tarafından sahiplerine iade edildi.

Kuşatma devam ederken Hayberli bir Yahudinin kölesi siyahi bir çoban Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek İslamiyet hakkında bilgi aldı ve iman edip Müslümanlar safında savaşa katılmaya karar verdi. Bu sırada güttüğü koyunların kendisine emanet olduğu bilinciyle Hz. Peygamber'e koyunları ne yapacağını sordu. Bunun üzerine Rasûlullah ona İslam'ın emanete riayeti emrettiğini belirtip sürüyü sahibinin kalesine doğru sürerek serbest bırakmasını emretti. Adının Yesâr olduğu kaydedilen çoban Hz. Peygamber'in dediği gibi yaptı ve sürünün kaleye girdiğinden emin olduktan sonra dönüp mücahidler safında savaşa katıldı. Kısa bir süre sonra da şehid oldu. Hz. Peygamber, şehidin yanına geldi ve ashabına onun cennetlik olduğunu bildirdi. Böylece Müslüman olduktan sonra bir vakit namaz dahi kılma imkânı bulamadan şehit düşen çoban ashab arasında "hiç namaz kılmadan cennete giren kişi kimdir?" sorusunun cevabı olarak hatıralarda yer etti.

Hayber'in fethi sırasında Yahudi reislerinden Sellâm b. Mişkem'in hanımı Zeyneb bint Hâris bir koyun keserek Rasûlullah'ı ziyafete davet etti. Fakat asıl maksadı onu zehirlemekti. Hz. Peygamber yanına Bişr b. Berâ'yı da alarak bu davete gitti. Ancak ilk lokmada yemeğe zehir karıştırıldığını anladı ve lokmasını yutmadan çıkardı. Kendisiyle beraber bulunan Bişr b. Berâ ise zehirlenmenin etkisiyle öldü.

Hz. Peygamber, Hayber esirleri arasında bulunan Yahudi reislerinden Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye'yi azad edip eş olarak almıştır.

32. Mûte Savaşı

Mûte, Lût gölünün güneyinde Kudüs'e 50 km. mesafededir. Hz. Peygamber 8. yılın başında (m. 629) Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi İslam'a davet mektubuyla birlikte Bizans'a bağlı Busrâ valisine gönderdi. Elçi hıristiyan Gassânî Emiri Şürahbîl b. Amr'ın topraklarından geçerken adı geçen emir tarafından öldürüldü. Hâris b. Umeyr Hz. Peygamber'in öldürülen tek elçisidir. Hz. Peygamber elçi dokunulmazlığını öngören uluslararası hukukun bu açık ihlali karşısında 3.000 kişilik bir ordu hazırladı ve kumandanlığına Zeyd b. Hârise'yi tayin etti. Ardından Zeyd'in öldürülmesi halinde kumandayı Ca'fer b. Ebû Tâlib'in, Ca'fer'in öldürülmesi durumunda da Abdullah b. Revâha'nın ele almasını, şayet o da şehid düşerse Müslümanların kendi aralarından birini seçmelerini emretti. Hz. Peygamber elçinin öldürüldüğü yere kadar gidildikten sonra oradakilerin önce İslam'a davet edilmesini, bu davete olumlu cevap

verilmesi halinde savaşılmamasını istedi. Bu arada çocuk, kadın ve yaşlılar ile manastırlara çekilmiş insanlara dokunulmamasını, hurmalıklara zarar verilmemesini, ağaçların kesilmemesini ve binaların yıkılmamasını tembih etti.

İslam ordusu, Vâdilkurâ ve Maân üzerinden Mûte'ye ulaştı. Burada bölgede bulunan Bizans orduları kumandanı Theodoros'un genel idaresinde, Şürahbîl b. Amr kumandasındaki Hıristiyan Arap kabileleri de dahil, sayıları 100.000 veya 200.000 kişiye ulaştığı rivayet edilen büyük bir orduyla karşılaştı (Cemâziyelevvel 8/Eylül 629). Zeyd b. Hârise savaşın başında şehit düşünce sancağı Ca'fer b. Ebû Tâlib aldı. Sağ eli kesilen Ca'fer sancağı sol eline aldı, sol eli de kesilince iki koluyla göğsü arasında tuttu, fakat bir mızrak darbesiyle şehid oldu. Ardından kumandayı devralan Abdullah b. Revâha da şehid düşünce sancak Hâlid b. Velîd'e teslim edildi. Rivayete göre bu sırada Hz. Peygamber, Mescid-i Nebî'de savaş alanında cereyan eden gelişmeleri, bu arada kumandanların birer birer şehid oluşunu ashabına nakletmekteydi. Cephede kumanda Hâlid b. Velîd'e verilince şöyle dedi: "...En sonunda sancağı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç aldı. Nihayet Allah Müslümanlara fethi müyesser kıldı". Hâlid b. Velîd sağ kanattaki askerleri sol kanada, sol kanattakileri sağ kanada, geridekileri öne, öndekileri de geriye almak suretiyle yeni takviye birlikleri gelmiş izlenimi uyandırdı. Geri çekilirken zaman zaman düşmana zarar verip bir miktar ganimet de ele geçirerek İslam ordusunu, fazla zayiat vermeden Medine'ye getirmeyi başardı.

Mûte'de Müslümanlar on beş şehit verdiler. Hz. Peygamber, şehitlerin ardından ağlamış ancak ağıt yakıp feryat etmeyi yasaklamış, yakınlarının ve komşularının şehit ailelerine üç gün süre ile yemek götürmesini ve işlerine yardımcı olmasını istemiştir. Kendisi de amcasının oğlu Ca'fer'in ev halkına üç gün yemek göndermiş, daha sonra çocuklarını yanına alarak bakımlarını üstlenmiştir.

Mûte'de İslam askerleri kendilerinden çok güçlü olan düşman ordusuna karşı metanetle savaştılar. Mûte savaşından altı ay önce Hz. Peygamber'in umretü'l-kaza için Mekke'ye gittiği sırada İslam'ı kabul eden ve ilk defa Müslümanlar safında bir savaşa katılarak kumandanlık yapan Hâlid b. Velîd bu savaşta gösterdiği üstün kahramanlık sebebiyle Rasûlullah tarafından övülmüş ve "Allah'ın kılıcı" (Seyfullah) unvanını almıştır. Kendisinden nakledildiğine göre o gün elinde dokuz kılıç parçalanmış ve yalnız ağzı enli Yemânî bir kılıç dayanabilmiştir. Savaşa katılanlardan Abdullah b. Ömer ve arkadaşları, şehit düşen Ca'fer b. Ebû Tâlib'in göğsünde elliden fazla kılıç, ok ve mızrak yarası saydıklarını ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber, Ca'fer'in kesilen iki eline karşılık cennette çift kanatla uçacağını müjdelemiş, bu sebeple, Ca'fer-i Tayyâr diye anılmıştır.

Mûte savaşı, Hz. Peygamber'in bizzat katılmaması dolayısıyla bir "seriyye" olmakla birlikte bazı kaynaklarda muhtemelen büyüklüğü, önemi ve meydan savaşı olması itibariyle "gazve" olarak da isimlendirilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in orduyu gönderirken üç kumandan tayin etmesinden dolayı "ceyşü'l-ümerâ/ba'sü'l-ümerâ" diye de adlandırılmıştır.

Bu savaşla İslam ordusu, dönemin en büyük imparatorluklarından biri olan Bizans ordusuyla ilk defa karşılaşmış oldu. İslam ordusunun, kendisinden sayı ve güç bakımından kat kat üstün olan Bizans ordusu karşısında daha fazla zayiat vermeden geri çekilerek Medine'ye dönebilmiş olması bir başarı olarak değerlendirilmelidir.

Prof. Dr. Mustafa Fayda bu savaşın Müslümanlar açısından önemini şöyle ifade etmektedir: "Mûte savaşı ile Hâlid ve Müslümanlar Bizans ordusunu, savaş üslubunu, taktiklerini ve silahlarını çok yakından tanıma imkânı elde ettiler. Yaşanmış bu tecrübenin, başta Yermûk olmak üzere ileride Bizans ordusuyla yapılacak savaşlarda faydası görülecektir. Ayrıca Suriye ve Filistin bölgesindeki Araplar, Müslümanların iman, şecaat ve kahramanlıklarını görmüşler, yeni dini ve onun mensuplarını tanımaya başlamışlardır." (bk. Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid, s. 168.)

33. Mekke'nin Fethi

Mekke çevresinde yaşayan Benî Bekir b. Abdümenât ile Huzâalılar arasında Cahiliye döneminden beri devam edegelen kan davası, Hudeybiye Antlaşması'yla ortadan kaldırılmış, Benî Bekir Kureyş ile, Huzâalılar da Hz. Peygamber'le ittifak kurmuşlardı. Ancak Benî Bekir, Kureyşlilerden de destek alarak Huzâalılara bir gece baskın düzenlemiş ve kabilenin reisi Ka'b b. Amr ile bazı kabile mensuplarını öldürmüştü. Huzâalılar Medine'ye bir heyet göndererek Hz. Peygamber'den yardım istediler. Aslında Huzâalılar Rasûlullah'a ve O'nun tebliğ ettiği dine başlangıçtan itibaren sıcak bakmış, Müslümanlara özellikle istihbarat alanında önemli yardımlarda bulunmuş ve Hudeybiye Antlaşması'na kadar kabilenin tamamı İslamiyet'i benimsemişti. Rasûl-i Ekrem, Kureyşlilere bir mektup yollayarak Benî Bekir ile ittifaktan vazgeçmelerini veya öldürülen Huzâalıların diyetini ödemelerini istedi. Aksi takdirde antlaşmanın ihlal edilmiş olması sebebiyle kendilerine savaş açabileceğini bildirdi. Kureyşliler hem diyet ödemeyi hem de Bekiroğulları'yla ittifaklarını bozmayı reddedip Hudeybiye Antlaşması'nı yenilemek üzere Ebû Süfyân'ı Medine'ye gönderdiler. Ancak Ebû Süfyân, Medine'deki girişimlerinden olumlu bir sonuç alamadan Mekke'ye döndü.

Mekke seferine karar veren Hz. Peygamber, kan dökmemek ve düşmanı hazırlıksız yakalamak için, gideceği yeri gizli tutarak hazırlıklara başladı; Müslüman kabilelere haber gönderip onların Medine'de toplanmalarını istedi. Ordusunun gerçek gücünü saklamak amacıyla bazı kabilelerin yol boyunca orduya katılmasını emretti. Medine'den çıkış yasaklandı ve Medine-Mekke arasındaki önemli geçitlere nöbetçiler yerleştirilerek Mekke'ye gidişe izin verilmedi. Yapılan hazırlıkları Kureyşlilere bildirmek isteyen Hâtıb b. Ebû Beltea'nın gönderdiği haberci, bu durumdan vahiy yoluyla haberdar olan Resûlullah'ın görevlendirdiği sahabeler tarafından yakalandı. Ayrıca Mekkelileri şaşırtmak için Mekke-Medine yolu üzerinde bulunan Batn-ı Idam'a Ebû Katâde el-Ensârî kumandasında bir keşif birliği gönderildi.

Medine'de idari işler için Ebû Rühm'ü, imamet için Abdullah b. Ümmü Mektûm'u vekil bırakan Hz. Peygamber, ordusuyla 13 Ramazan 8 (4 Ocak 630) tarihinde şehirden ayrıldı. Askerî harekatın hedefini gizli tuttuğundan mîkat yeri Zülhuleyfe'de ihrama girmeyerek yola

devam etti ve Mekke yakınındaki Merrüzzahrân'da konakladı. İslam ordusu, yol boyunca katılanlarla birlikte 10.000 kişiye ulaşmıştı. İslam ordusunun Mekke kapısına dayandığını bu sırada öğrenip paniğe kapılan Kureyşliler, Ebû Süfyân başkanlığında bir heyeti Rasûlullah'a gönderdiler. Heyeti bir gece karargâhında tutup ordusunun resmi geçidini seyrettiren Hz. Peygamber, onları Müslüman olmaya çağırdı. Böyle bir orduyla savaşmayı göze alamayan Ebû Süfyân ve heyet üyeleri İslam'ı kabul etmiş olarak Mekke'ye döndüler. Bu durum karşısında Mekke halkı İslam ordusuna karşı konulamayacağını anladı. Ebû Süfyân, Kâbe'nin avlusunda toplanan Kureyşlilere kendisinin Müslüman olduğunu ve teslim olmaktan başka çarelerinin kalmadığını, Mescid-i Harâm'a veya kendi evine sığınmalarını tavsiye etti. Bu bir bakıma Mekke'nin teslimi anlamına geliyordu. Hz. Peygamber başta Ebû Süfyân olmak üzere Ümmü Hânî, Hakîm b. Hizâm, Ebû Ruveyha ve Büdeyl b. Verkâ gibi Mekkelilerin evine sığınanlara himaye hakkı verip bu kişileri onurlandırdı ve gönüllerini İslam'a ısındırmak istedi. Ebû Süfyân'dan sonra Mekke'ye gelen Hz. Peygamber'in amcası Abbas da Mekkelilere aynı şeyleri söyledi; onlar da Mescid-i Harâm'ın içerisine ve evlerine dağıldılar.

Dört koldan aynı anda Mekke'ye girilmesini planlayan Rasûl-i Ekrem, kumandanlarına mecbur kalmadıkça savaşmamalarını, kaçanları takip etmemelerini, yaralı ve esirleri öldürmemelerini ve Safâ tepesinde kendisiyle buluşmalarını bildirdikten sonra ilk önce sağ kol birliğinin kumandanlığını yapan Hâlid b. Velîd'in harekete geçmesini emretti. Mekke müşriklerinin Safvân b. Ümeyye kumandasında İkrime b. Ebû Cehil ve Süheyl b. Amr gibi Mekke eşrafı ile çoğunluğu müttefik kabilelerin kuvvetlerinden oluşan birliğinin yerleştirildiği güneydeki Lît adı verilen yerden şehre giren Hâlid b. Velîd bu kuvvetleri bozguna uğratarak şehrin fethi sırasındaki tek mukavemeti kırmış oldu. Canlarını kurtaranlar evlerine kapanarak ya da silahlarını bırakarak emân dilediler. Çatışmalarda Mekkeliler'den on iki veya yirmi sekiz kişi ölmüş, Müslümanlardan ise iki veya üç kişi şehit düşmüştü. Kumandanlığını Sa'd b. Ubâde'nin yaptığı Ensâr birliği Mekke'nin batı tarafından, Zübeyr b. Avvâm'ın kumanda ettiği Muhacirlerden oluşan sol kol birliği de kuzeyden şehre girdi. Merkezî birliğin başında bulunan Hz. Peygamber ise Mekke'nin yukarı kısmından kuzeybatıdaki Ezâhir yolunu takib edip etrafındaki Muhacirîn ve Ensârla birlikte, Allah'a hamd ve şükürler ederek Mekke'ye girdi; Hacûn'da konakladı ve diğer birliklerle Safâ tepesinde buluştu (20 Ramazan 8/11 Ocak 630).

Daha sonra Mescid-i Harâm'a giden Hz. Peygamber, Hacer-i Esved'i selamlayıp öptü ve Kâbe'yi tavaf etti. Yaptığı konuşmada Mekke'nin harem olduğunu ve bu statüsünün devam edeceğini; hac ve Kâbe idaresiyle ilgili hicâbe (sidâne) ve sikâye dışındaki bütün görevleri ilga ettiğini, hicâbe görevini Osman b. Talha'ya, sikâyeyi de amcası Abbas'a bıraktığını belirtti. Arkasından umumi af ilan etti. Mescid-i Harâm'a, daha önce belirtilen kişilerin evlerine ve kendi evine sığınanlarla silahlarını bırakanların emniyette olduğunu, esir alınanların öldürülmeyeceğini ve hiç kimsenin takibata uğramayacağını bildirdi. Rasûlullah, cezalandırma imkânı eline geçtiği halde, yirmi yıldır her fırsatta kendisine ve Müslümanlara düşmanlık yapmış olan Kureyşlileri affederek insanlık tarihinde eşine az rastlanır bir merhamet örneği gösterdi. Fetih günü aynı zamanda gerçek bir "merhamet günü" oldu. Kimsenin malına dokunulmadı ve esirler serbest bırakıldı. Sadece"demi heder edilenler" diye anılan ve Hz.

Peygamber ile Müslümanlara karşı şiddetli düşmanlıklarıyla tanınan on kadar kişi umumi af kapsamının dışında bırakıldı. Bu on kişiden yakalanan üç kişi öldürülmüş, İkrime b. Ebû Cehil gibi bir kısmı Mekke'den kaçmış, bir kısmı da affedilmiştir.

Hz. Peygamber, Tevhid inancının sembolü olan Kâbe'nin içindeki ve çevresindeki putları ve diğer şirk alametlerini temizlettikten sonra Kâbe'nin içinde iki rekat namaz kıldı. Bilâl-i Habeşî'den Kâbe'nin damına çıkıp ezan okumasını istedi. Bilâl i Habeşî'nin ezan okumasıyla Kureyşliler, kadınlı erkekli Rasûl-i Ekrem'in huzuruna gelerek Müslüman oldular. Kendilerine esir muamelesi yapılmayarak serbest bırakılan bu kişilere "tulekâ" denilmiştir. Bu arada Safvân b. Ümeyye gibi süre isteyenlere de dört ay mühlet verilmiştir.

Rasûl-i Ekrem, Mekke'de kaldığı sürece Hacûn'da kurulan çadırda ikamet etti. Kendisine evinde kalması teklif edilince Medine'ye hicretinden sonra, henüz Müslüman olmayan amcasının oğlu Akîl b. Ebû Tâlib'in evini satmış olduğuna işaret ederek "Akîl bize ev mi bıraktı!" şeklinde serzenişte bulundu ve şehrin fatihi olmasına rağmen evini geri almayı düşünmedi. Hz. Peygamber "Fetihten sonra hicret yoktur" (Tirmizî, "Siyer", 33) sözüyle Mekke'nin fethiyle birlikte Medine'ye hicretin sona erdiğini ve bir zorunluluk olmaktan çıktığını ifade etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in 110. suresi olan Nasr suresine adını veren "nasr" (yardım) kelimesinin bütün Araplara üstün gelmeye, aynı suredeki "feth" kelimesinin Mekke'nin fethine işaret ettiği kaydedilmektedir. Feth suresi de Hudeybiye antlaşmasına ve dolayısıyla Mekke fethine işaret etmektedir.

Fetihten sonra bir süre daha Mekke'de kalan Hz. Peygamber, Attâb b. Esîd'i Mekke'ye vali tayin edip Muâz b. Cebel'i de yeni Müslüman olanlara Kur'ân'ı ve dinî esasları öğretmekle görevlendirdikten sonra Hevâzin kabilelerine karşı aşağıda bahsedilecek olan Huneyn Gazvesi'ni gerçekleştirdi. Ardından Muhacirlerle birlikte Medine'ye döndü. Mekke'nin fethiyle birlikte Kureyş müşriklerinin Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı olan düşmanlığı sona ermiş, yarımadanın Hicaz bölgesinde İslam'ın yayılışı önündeki engeller kalkmıştı.

Hz. Peygamber, Mekke'de kaldığı süre içinde bazı sahabeleri şehrin çevresindeki kabilelere ait putları yıkmak üzere görevlendirdi. Yıkılan putlar arasında Menât, Süvâ' ve Uzzâ da bulunuyordu. Ardından yine şehre yakın bazı kabileleri İslamiyet'e davet etmek için seriyyeler düzenlemeye başladı. Şevval 8 (Şubat 630) tarihinde Hâlid b. Velîd'i 350 kişilik bir birliğin başında, Mekke'nin güneyinde yaşayan Cezîme b. Âmir kabilesine gönderdi. Hâlid onlardan silahlarını bırakıp Müslüman olmalarını istedi. Tartışmalardan sonra silahlarını bırakmaya rıza gösterdiler ve Müslüman olduklarını ifade etmek üzere "dinimizi değiştirdik" anlamında "sabe'nâ" dediler. Ancak onların bu sözleriyle net bir tavır ortaya koymadıklarını düşünen Hâlid daha önceki düşmanlıklarını da hesaba katarak kendilerini esir alıp askerleri arasında taksim etti, ertesi sabah da öldürülmelerini emretti. Süleymoğullarına mensup askerler emri yerine getirerek otuz kadar esiri öldürdü. Muhacir ve Ensâra mensup sahabeler ise Müslüman olduklarına kanaat getirerek esirlerini serbest bıraktılar. Bu gelişmeleri Mekke'ye kaçıp gelen bir esirden öğrenen Hz. Peygamber çok üzüldü; Hâlid'i, onların Müslüman olup olmadıklarının tesbit hususunda acele etmekle suçladı ve "Allahım, ben

Hâlid'in yaptıklarından berîyim!" buyurarak onun bu davranışını tasvip etmediğini gösterdi. Hz. Ali'yi Cezîme kabilesine gönderip öldürülenlerin diyetlerini ödetti ve uğradıkları maddi zararı fazlasıyla tazmin ederek gönüllerini aldı.

34. Huneyn (Hevazin) Gazvesi

Mekke'nin fethinden sonra Rasûl-i Ekrem'i meşgul eden kabile topluluklarından biri de Hevâzinliler'di. Birçok kola ayrılan Hevâzin, Mekke ile Necid arasında ve güneyde Yemen'e kadar uzanan bölgelerde yaşıyordu. Kabilenin önemli bir kolunu oluşturan Sakîfliler, Tâif'te bulunuyordu. Hevâzin kabile topluluklarıyla Kureyş arasında ticari münasebetlerin de tesiriyle Cahiliye döneminden beri süregelen düşmanlık, Kureyş kabilesinden olan Rasûlullah'a ve O'nun getirdiği İslamiyet'e de yönelmişti. Kabilenin bazı kolları Hudeybiye Antlaşması'nın yol emniyetiyle ilgili hükümlerini ihlal ettiklerinden Hz. Peygamber, onlar üzerine bazı küçük seriyyeler göndermişti. Ancak kin ve düşmanlıkları artarak devam ettiği için Hevâzinliler, Mekke fethi sırasında Resûlullah'ın Kureyş'ten sonra en önemli hedeflerinden biri haline gelmişti. Mekke'de bulunduğu sırada Rasûl-i Ekrem, ele geçirilen bir casustan Hevâzinlilerin Müslümanlara karşı savaşa girişmek üzere büyük bir hazırlık yaptıklarını öğrendi. Diğer taraftan Sakîfliler de Tâif yolu üzerindeki Uzzâ putunun yıktırılması üzerine kendi putları Lât'ın da tahrip edileceğinden korkup Evtâs'ta toplanan Hevâzinlilere katıldılar. Hevâzin ordusunun kumandanlığını otuz yaşlarındaki Mâlik b. Avf en-Nasrî yapıyordu. Mâlik b. Avf tecrübeli kişilerin muhalefetine rağmen askerlerini savaş meydanında tutabilmek için kadın, çocuk, mal ve hayvanların da cepheye getirilmesini emretmişti. Böylece Müslümanlara karşı topyekûn bir savaş durumu ortaya çıkmıştı.

İstihbarat için gönderdiği Abdullah b. Ebû Hadred el-Eslemî'nin, Hevâzin ve Sakîf kabilelerinin Evtas vadisinde toplandıkları haberini doğrulaması üzerine Hz. Peygamber, savaş hazırlıklarına başladı. Ardından Mekkeli Müslümanlardan yeni katılan 2.000 kişi ile birlikte asker sayısı 12.000'e ulaşan ordusuyla Mekke'nin fethinden on yedi gün sonra 6 Şevval 8 (27 Ocak 630) tarihinde yola çıktı. İslam ordusunda Ümmü Umâre, Ümmü'l-Hâris ve Ümmü Süleym gibi sahabe hanımlar da bulunuyordu.

11 Şevval 8 (1 Şubat 630) Perşembe günü Evtâs'a yönelen İslam ordusu geceleyin Huneyn'e ulaştı ve burada şafak sökünceye kadar bekledi. Fecir vakti Süleymoğullarından 100 süvarinin oluşturduğu Hâlid b. Velîd kumandasındaki öncü birliğin arkasından harekete geçti. Huneyn vadisine Müslümanlardan önce gelip vadinin en dar ve kumlu yerine pusu pusu kuran Hevâzinlilerin öncü birliğini oka tutmasıyla savaş fiilen başladı. Havanın henüz karanlık olması yüzünden pusudaki düşmanların yerini tesbit etmek çok zordu. Bunun yanı sıra ürken at ve develerin meydana getirdiği karışıklık ve panik havası öncü birliğin dağılmasına, merkezdeki birliklerin de düzensiz bir şekilde geri çekilmesine sebep oldu. Öyle ki Hz. Peygamber'in etrafında çok az sayıda asker kaldı. Kur'ân-ı Kerîm'de bozgunun sebebi olarak Müslümanların sayı bakımından kendilerini üstün görmesine, dolayısıyla Allah'a tevekkülün tam manasıyla gerçekleşmemiş olmasına dikkat çekilmiş fakat yaşanan acı tecrübeden sonra Allah'ın manevi desteğiyle zaferin kazanıldığı ifade edilmiştir (et-Tevbe 9/25-26). Dağılan ordu, Rasûlullah'ın

uyarısı, cesur ve kararlı müdahalesiyle kısa zamanda toparlandı ve şiddetli bir savaştan sonra zafere ulaşıldı. Hevâzinlilerin büyük bir kısmı, kumandanlarıyla birlikte Tâif'e bir kısmı da Evtâs'a sığındı, geri kalanlar ise Nahle'ye kaçtı. Böylece bedevi Arapların Müslümanlara karşı mücadelelerinin son zirvesini teşkil eden bu savaş da Müslümanların zaferiyle sonuçlanmış oldu.

Bu savaşta dört Müslümanın şehid olduğu, düşman askerinden de meşhur şair ve cengâver Düreyd b. Simne'nin de aralarında bulunduğu 70 kişinin öldüğü rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber; ashabına çocuk, kadın, hizmetçi ve kölelerin öldürülmemesini emretmiş ve o gün öldürülen bir kadına çok üzülmüştü.

Yenilginin ardından kaçan Hevâzinlilerin büyük kısmı kumandanları Mâlik ile birlikte Tâif'e bir kısmı da Evtâs'a sığındı geri kalanlar ise Nahle'ye yöneldiler. Rasûl-i Ekrem savaşın ertesi günü kendisi Tâif üzerine yürürken Evtâs ve Nahle'ye de birer birlik gönderdi. Nahle'ye gönderilen birlik, kaçanların dağa çıkmaları üzerine takipten vazgeçerek geri döndü. Evtâs'a gönderilen Ebû Âmir el-Eş'arî kumandasındaki birlik ise burada Hevâzinlilierle yaptığı savaşı kazandı. Ancak Ebû Âmir şehid düştü. Kumandayı alan Ebû Mûsâ el-Eş'arî, ele geçirdiği esirlerle ganimetleri Hz. Peygamber'in talimatı gereği Huneyn Gazvesi'nde elde edilen ganimetlerin toplandığı Ci'râne'ye getirdi.

35. Tâif Kuşatması

Huneyn Savaşı Müslümanlar tarafından kazanılmışsa da savaştan kaçanlar İslam karşıtı başka kabilelerle birleşerek yeni bir tehlike arz etmeye başlamıştı. Bunların başında Tâifliler geliyordu. Tâif halkı İslam'a karşı olan tavrını zaman zaman küstahlığa varacak şekilde ortaya koymuştu. Hz. Peygamber'i ve Müslümanları hicveden şairler, İslamiyet aleyhine tertip kurmaya çalışanlar başları sıkıştıkça Tâif'e kaçıp sığınıyordu. Dolayısıyla Tâif, düşmanın bir yığınak yeri haline gelmişti. Nitekim Evtâs'ta yenilgiye uğrayan Hevâzinliler de buraya sığınmışlardı. Rasûlullah Huneyn Savaşı'nın hemen ardından kendisinin başında bulunduğu bir askerî güçle Tâif üzerine yürümeye karar verdi. Hâlid b. Velîd kumandasında 1.000 kişilik bir öncü kuvvetin ardından Tâif'e gelen Hz. Peygamber kalelere sığınan Sakîfliler ve diğer Hevâzinlileri bir ay kadar muhasara etti. Tâifliler kalelerinde bulundukları için, açıktan hücum eden Müslümanları sürekli ok yağmuruna tutma avantajını kullanarak güçlü bir savunma yapıyorlardı. Çeşitli strateji ve taktiğin uygulandığı bu kuşatmada Müslümanlar mancınık ve debbâbe gibi askerî malzemelerden yararlanmışlardır. Rasûlullah, Tâiflilerin bir yıl yetecek kadar erzak depoladıklarının anlaşılması ve haram ayların yaklaşması üzerine muhasarayı kaldırdı ve ganimetlerin toplandığı Ci'râne'ye geldi. Tâif kuşatmasında Müslümanlar 12 şehit vermiş, öldürülen düşman sayısı ise 3 olarak zikredilmiştir.

Hz. Peygamber, Tâif'ten sonra esirlerin ve ganimetlerin bekletildiği Ci'râne'ye döndü. Esirlerin sayısı kadın ve çocuklar dahil 6.000 kişi idi. Ganimetler arasında 24.000'den fazla deve, 40.000'den fazla koyun, 4.000 ukıyye gümüş bulunmaktaydı. Elbise ihtiyacı bulunan esirlere elbise giydirilmesini emreden Hz. Peygamber ganimetlerin dağılımını hemen

yapmaksızın bir süre bekledi. Niyeti Müslüman olarak kendisine başvuracak Hevâzinlilere bu ganimetleri iade etmekti. Fakat Hevâzin heyeti geç kalınca bazı münafıklarla İslamî bir şuura sahip olmayan yeni Müslüman olmuş bir kısım bedevîler ganimetleri hemen dağıtması için Hz. Peygamber'i incitecek şekilde ısrarda bulundular.

Hz. Peygamber, ganimetten beytülmâl hissesi olarak beşte birini (humus) ayırdıktan sonra geri kalan esir ve ganimetleri bölüştürdü. Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmak için dört ay süre isteyen ve kaynaklarda "müellefe-i kulûb" diye anılan bazı Kureyşlilere gönüllerini İslam'a ısındırmak için daha fazla hisse verdi. Ganimetlerin taksiminden sonra Hevâzinlilerden gelen bir heyet Müslüman olduklarını söyleyerek esirlerin ve mallarının kendilerine iade edilmesini istedi. Hz. Peygamber kendilerine ganimet taksiminden önce bir süre beklediğini hatırlatarak bu aşamada isteklerini yerine getirmenin zor olduğunu ifade etti ve esirleriyle malları arasında tercih yapmalarını söyledi. Onlar esirlerini tercih edince ashabın rızasını alarak isteklerini yerine getirdi. Bedevilerden bazı Müslümanlar, ellerindeki esirleri vermek istemedilerse de Rasûl-i Ekrem kazanılacak ilk zaferde daha fazla hisse vereceği vaadiyle onları ikna etti. Bu arada Rasûl-i Ekrem'in müellefe-i kulûba fazla hisse vermesi, O'nun Kureyşlilere iltimas yaptığı hatta Mekke'de kalıp Ensârı terkedeceği yolunda bazı söylentilere sebep oldu. Bunun üzerine Ensârı toplayan Hz. Peygamber müellefe-i kulûba niçin fazla hisse verdiğini anlattı, ayrıca Ensârın faziletini dile getirerek daima onlarla birlikte olacağını söyledi, kendilerine ve çocuklarına dua etti. Bunun üzerine yaptıkları dedikodudan dolayı pişman olan Ensâr üzüntülerini dile getirip kendisinden razı olduklarını söylediler.

Ci'râne'de iki hafta kalan Rasûlullah ganimet taksiminden sonra burada ihrama girip Mekke'ye gitmiş; umreden sonra da Medine'ye dönmüştür.

Hz. Peygamber, Huneyn yenilgisinden sonra Tâif'e kaçmak zorunda kalan Hevâzin ordusu kumandanı Mâlik b. Avf'ın ev halkı ve mallarının Ümmü Abdullah bint Ebû Ümeyye'nin yanında bir müddet tutulmasını istemiş ve Mâlik'e haber göndererek Müslüman olduğu takdirde ailesini ve mallarını geri vereceğini, ayrıca 100 deve ihsan edeceğini bildirmişti. Bunun üzerine Mâlik b. Avf, Hz. Peygamber'in yanına gelerek İslam'ı kabul edince vaad edilenler kendisine verildi. Mâlik b. Avf'ı müellefe-i kulûba dahil eden Rasûlullah, onu kendi kabilesi ile Tâif ve çevresinde oturan bazı kabilelere âmil tayin etti. Sakîflilerin 9 (631) yılında Medine'ye gelerek Müslüman olmalarında Mâlik b. Avf'ın önemli katkısı olmuştur.

36. Tebûk Gazvesi

Hicret'in 9. yılında (m. 630) Bizans İmparatoru Herakleios'un, Lahm, Cüzâm, Âmile ve Gassânîler gibi müttefik Hıristiyan Arap kabilelerinin de desteğini alarak Müslümanlara karşı savaş hazırlığına başladığına dair haberler Medine'ye ulaştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kuraklık ve kıtlık hüküm sürmesine rağmen savaş hazırlıklarına başladı. Amacı, düşman saldırılarını yerinde bastırıp muhtemel tehlikeyi savmaktı. Kur'ân-ı Kerîm'de (bkz. et-Tevbe 9/38-106) ve İslam tarihi kaynaklarında, İslam toplumundaki savaş hazırlıklarıyla ilgili haberlerden; Sâsânîlere karşı kesin bir üstünlük sağlamış olan Bizans'ın Müslümanlar

tarafından oldukça ciddi bir güç olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber genellikle sefer için gideceği yeri gizli tuttuğu halde bu defa hedefin Bizans ordusu olduğunu açıkça belirtti çünkü gidilecek yol uzun, düşman güçlü ve büyüktü. Ayrıca mevsim çok sıcaktı ve ürün toplama zamanıydı.

Sefer hazırlıkları sırasında Hz. Osman başta olmak üzere birçok sahabe İslam ordusunun donatımı için ciddi katkılarda bulundu. Hz. Osman 1.000 adet binek hayvanı verdiği gibi her birine birer altın harcayarak 10.000 askeri donattı. Abdurrahman b. Avf ve Talha b. Zübeyr yüklü miktarda bağışta bulundu. Hz. Ömer mal varlığının yarısını, Hz. Ebû Bekir de tamamını bağışladı. Hemen herkes elinden gelen gayreti gösterip İslam ordusuna yardım yarışına katıldı.

Samimi, fedakar ve gayretli Müslümanlar yanında her zaman olduğu gibi bu seferde de münafıklar bozgunculuk yapmaktan geri durmadılar. Bizans'ın gücünü hatırlatıp bu sıcak, kıtlık ve kuraklık mevsiminde sefere çıkmanın yersiz olduğunu söyleyerek Müslümanların morallerini bozmaya çalıştılar. Buna karşılık yoksul oldukları için binek bulamayan ve bu yüzden sefere katılamadığı için gözyaşı döken samimi Müslümanlar da vardı.

Rasûl-i Ekrem kendi döneminde hazırlanan orduların en büyüğünü teşkil eden, 10.000'i süvari olmak üzere 30.000 kişilik orduyla Medine'ye kuzeyden 700 km kadar uzaklıkta Suriye yolu üzerindeki Tebük'e kadar ilerleyip orada karargâh kurdu (Receb 9/Ekim 630). On beş-yirmi gün burada kalındı ancak Bizans ordusuna rastlanmadı. Tebük'te bulunduğu sırada Hz. Peygamber, İslamiyet'e davet amacıyla batı istikametinde çok geniş bir sahaya yayılan, çoğunluğu Hıristiyan ve bir kısmı Yahudi olan Cerbâ, Eyle, Ezruh, Maknâ ve Maan'a birlikler gönderdi. Onların temsilcileri gelip İslamiyet'i kabul etmeyeceklerini ancak vergi (cizye) ödeyeceklerini bildirdiler; böylece can, mal ve inanç hürriyetlerinin güvence altına alınması şartıyla İslam devletinin tebaası olmayı kabul ettiler. Rasûlullah bu yerleşim merkezlerinin her biri için birer antlaşma metni yazdırıp kendilerine verdi. Bu arada Hâlid b. Velîd'in kumandası altındaki 400 kişilik askerî birlik Irak yolu üzerinde önemli bir merkez olan Dûmetülcendel'e gönderilmişti. Hâlid, Dûmetülcendel kalesini ele geçirdi ve Müslümanlara düşmanlık eden Hıristiyan emiri Ukeydir b. Abdülmelik'i esir alarak Hz. Peygamber'e getirdi. Hz. Peygamber, Ukeydir ile cizye ödemesi şartıyla bir anlaşma yapmış ve onun memleketine dönmesine izin vermiştir. Böylece Dûmetülcendel halkının da cizye ödemek suretiyle İslam devletinin hakimiyetini kabul etmesi sağlanmıştır.

Tebûk'te bulunan Hz. Peygamber'in, o sırada Hıms veya Dımaşk'ta olduğu belirtilen Bizans İmparatoru Herakleios'a, Dihye b. Halife el-Kelbî vasıtasıyla ikinci kez İslam'a davet mektubu gönderdiği nakledilir. Mektupta imparatora İslam'a girme, cizye ödeme veya savaş alternatifleri teklif edilmekte, bunun yanında hiç olmazsa halkından İslam'ı seçecek olanlara engel olmaması istenmekteydi. Mektubu alan imparator dinî ve askerî çevresiyle istişare ettikten sonra Hıristiyan Arap kabilelerinden Benî Tenûh'a mensup bir elçiyi Hz. Peygamber'e gönderdi. Elçi sefer şartlarının müsaade ettiği ölçüde ağırlanmış ve kendisine Hz. Osman tarafından kıymetli bir elbise hediye edilmiştir.

Hz. Peygamber’in bizzat katıldığı son gazve olan Tebûk seferi, Müslümanlar için ciddi bir sınav olmuş, zor bir zamanda (sâʻatü’l-usra) yapıldığına işaret eden Ayetten (et-Tevbe 9/117) hareketle, sefere katılan orduya “zor zamanların ordusu” anlamında “ceyşü’l-usra” denilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de bu sefere katılan veya mazeretine binaen ya da mazeretsiz katılamayan Müslümanlar ile savaşa destek vermedikleri gibi katılmak isteyenleri de vazgeçirmeye çalışan münafıkların tavrı hakkında birçok ayet yer almaktadır (bk. et-Tevbe 9/38-106, 117-118).

Hz. Peygamber, Tebûk seferinden Medine’ye dönünce Mescid-i Nebevi’ye gidip şükür namazını kıldıktan sonra mazeretleri sebebiyle savaşa katılamayanların tebriklerini kabul etti. Çeşitli mazeretler ileri sürerek sefere katılamadıklarını beyan eden münafıkların tebriklerini de kabul eder göründü. Aslında onlar sahte mazeret uyduruyor ve yalan söylüyorlardı (et-Tevbe 9/94-97). Bu arada Resûlullah’ın meşhur şairlerinden biri olan Kaʻb. Mâlik ile Bedir gazilerinden Hilâl b. Ümeyye ve Mürâre b. Rebî’, malî durumu ve sağlığı elverişli olup hiçbir meşru mazereti bulunmadığı halde ihmalkâr davranarak sefere katılmamışlardı. Bunlar Hz. Peygamber’e gelip durumu itiraf ettiler. Hz. Peygamber onlara son derece soğuk davranıp haklarında Allah’ın hükmü gelinceye kadar beklemelerini söyledi; diğer Müslümanların onlarla konuşmasını yasakladı ve bir süre sonra da hanımlarından ayrı durmalarını istedi. Bu duruma düşmek onlara oldukça ağır geldi. Toplum içine çıkamaz, insan yüzüne bakamaz oldular. Öyle ki “yer yarılsa da içine girip kaybolsak” diyorlardı. Bu şekilde yemekten içmekten kesilip günlerce gözyaşı dökerek Allah’a yalvardılar. Nihayet elli gün süren boykottan sonra nazil olan ayetlerde onların bu süreçteki ruh halleri tasvir edilerek Allah’ın kendilerini bağışlayıp tevbelerini kabul ettiği bildirildi (et-Tevbe 9/118). Bu ilahî af başta bu üç sahabe olmak üzere Hz. Peygamber’i ve diğer Müslümanları çok sevindirdi. Kaʻb b. Mâlik, tevbesinin kabul edilmesi üzerine bütün mal varlığını fakirlere bağışlamak istedi ancak Rasûlullah, malının bir kısmını elinde tutmasının daha hayırlı olacağını söyledi. O da Hayber’deki arazisini kendine ayırıp diğerlerini dağıttı.

Hz. Peygamber’in Tebûk dönüşü yaptığı faaliyetlerden biri, münafıkların Müslümanlara karşı bir komplo merkezi olarak inşa ettikleri ve Mescid-i Dırar adıyla meşhur olan binayı yıktırmasıdır. Tebûk seferinin son hazırlıklarıyla meşgul olduğu sırada münafıklardan bir grup Hz. Peygamber’e gelip yağmurlu ve soğuk gecelerde yaşlı, hasta ve özürlü olanların namaz kılması için bir mescid inşa ettiklerini söylediler ve kendilerine namaz kıldırarak burayı ibadete açmasını istediler. Hz. Peygamber sefere çıkmakta olduğunu belirtip dönüşte namaz kıldırabileceğini ifade etti. Tebûk seferi dönüşü Rasûlullah, ordusuyla Zûevan’da konakladığında bazı münafıklar gelerek onu mescidlerine götürüp namaz kıldırmak istediler. Bu sırada bu sözde mescid ve onu yapanların niyetleri hakkında ayetler nazil oldu (et-Tevbe 9/107-110). Bu ayetlerde, mescidi inşa edenlerin yalancı oldukları beyan edilip niyetlerinin müminlere zarar vermek, hakkı inkâr etmek ve müminlerin arasını ayırmak olduğu vurgulanıyordu. Ayrıca burası Mescid-i Dırâr (zarar, tefrika ve nifak mescidi) diye tavsıf edilerek Hz. Peygamber’e burada asla namaza durmaması, buna karşılık takva üzerine kurulmuş mescidde (Mescid-i Kubâ veya Mescid-i Nebevî) namaz kılmasının daha uygun

olacağı bildiriliyordu. Böylece burasının mescid adı altında Müslümanlara karşı inşa edilmiş bir komplo ve fesat yuvası olduğu ortaya çıkınca Hz. Peygamber iki sahabeyi görevlendirerek bu binayı yıktırdı.

37. Arap Kabile Temsilcilerinin Medine'ye Gelişi

Hicretin 9. (630-631) yılı "elçiler yılı" (senetü'l-vüfûd) olarak bilinir. Mekke'nin fethedilmesi, ardından büyük ve güçlü bir kabile olan Hevâzinlilerin İslamiyet'i benimsemesi, bir yıl sonra, Tâif'te yaşayan Sakîflilerin Medine'ye gelerek biat etmesi ve Kuzey Arabistan'ın Tebük Seferi ile İslam hakimiyeti altına girmesi, yarımadanın çeşitli yerlerinde yaşayan Arap kabilelerinin Medine'ye heyetler gönderip itaatlerini arzetmeleri sonucunu doğurmuştur. Bu gelişmeler arasında Mekke'nin fethiyle birlikte Kureyş kabilesinin Müslüman olmasının ayrı bir yeri vardır. Arap kabileleri, çok değer verdikleri ve Müslümanların en ciddi muhalifi olan Kureyş'in İslam'ı kabul etmesiyle kendi güç ve tutumlarını gözden geçirerek Allah'ın dinine girmeye başladılar. Nasr suresinde bu hususa şöyle işaret edilmektedir: "Allah'ın yardımı ve zaferi (Mekke'nin fethi) gelip de insanların Allah'ın dinine dalga dalga girmekte olduklarını görünce Rabbine hamd ederek O'nu tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, çok bağışlayıcıdır" (en-Nasr 110/1-3). Kabileleri adına Medine'ye gelip Hz. Peygamber'le görüşen heyetler, Müslüman olduklarını bildiriyor, kendileri ve kabileleri adına biat ediyor, dini bizzat tebliğcisinden öğrenmek istiyor, bazan da kabile mensuplarına öğretmen gönderilmesini talep ediyordu. Bu heyetler arasında Sakîf ve Hanîfe kabilelerinin temsilcileri gibi İslam'ın bazı temel ibadetlerinden muaf olup yasaklarından kaçınmamaya yönelik kabul edilemeyecek şartlar ileri sürenler veya menfaat elde etmek isteyenler de bulunabiliyordu. Bu arada Necranlı ve Tağlib kabilesine mensup Hıristiyanlarda görüldüğü üzere Müslüman olmaksızın cizye vermek suretiyle İslam devletinin hâkimiyeti altına girenler de vardı. Kabile heyetlerinin Medine'ye gelişleri, İslamiyet'i anlatmak için Rasûl-i Ekrem'e iyi bir imkân sağlıyordu. Sözü edilen heyetler Abdurrahman b. Avf, Remle bint Hâris, Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Hâlid b. Velîd gibi sahabelerin evlerinde, bazan da ashâb-ı Suffe'nin yerinde veya mescidin avlusunda kurulan çadırlarda ağırlanıyordu. Rasûlullah, heyet üyelerine değer veriyor, kendilerine Kur'ân okuyup öğretiyor, dinin esaslarını ve ahlâk kurallarını anlatıyordu. Medine'den ayrılırken çeşitli hediyelerle uğurlanan heyetlere, dikkat edilmesi gereken hususlara dair bilgiler veriliyor, ayrıca vali, zekât veya cizye tahsildarı olarak ya da İslamiyet'i öğretmek üzere görevliler tayin ediliyor, bu hususlara dair yazılı belgeler düzenleniyordu. Elçi ve heyetlerin bu ziyaretleri Arabistan'ın çeşitli yerlerinde yaşayan kabilelerin Müslüman olduğunu ve Medine'nin, yarımadanın başşehri olarak benimsendiğini göstermektedir. İbn Sa'd, eserinde, 9 (630) ve 10. (631) yıllarda Arabistan'ın muhtelif yerlerinden gelen yetmiş bir heyeti bir arada zikretmiş, bunların her biriyle ilgili çeşitli bilgiler vermiştir.

Çok sayıda Arap kabilesinin Müslüman olmasına rağmen başta Gatafân ve çeşitli kolları ile Hanîfe ve Esed gibi bedevi kabileleri arasında İslamiyet'in tamamen yerleşmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara düşman olan bedeviler eleştirilmiş, onların büyük çoğunluğunun takındığı olumsuz tavırlara daha çok

“a‘râb” kelimesi etrafında temas edilmiştir (bk. et-Tevbe 9/90, 93-99, 101-102, 107-110, 120; el-Ahzâb 33/20; el-Feth 48/11-17; el-Hucurât 49/14-18). Bedeviler, Hendek Gazvesi’nden itibaren İslamiyet’e karşı tavır almaya başlamıştı (el-Ahzâb 33/20). Rasûlullah umreye giderken (6/628) Cüheyne, Müzeyne, Eşca‘ ve Eslem gibi Medine çevresinde yaşayan bedevî kabilelere haber göndererek kendisine katılmalarını istemiş fakat onlar İslam’a ve Rasûlullah’a bağlılıklarını tam olarak özümseyemediklerinden emrini yerine getirmemiş, umreden sonra da özür dilemişlerdir (bk. el-Feth 48/11-12, 16). Benzer bir durum Tebük Gazvesi sırasında da yaşanmıştır (bk. et-Tevbe 9/90, 97, 101, 120). Bedevi Gatafânoğulları’na mensup çeşitli kollar, hicretin 3. (624) yılından itibaren Medine çevresinde çeşitli yağmalama ve öldürme olaylarına karışmış, bu kabilenin İslamlaşması ancak elçiler yılında (9/630-631) sathi bir şekilde gerçekleşmiştir. Nitekim Rasûl-i Ekrem’in vefatından sonra Fezâre kolunun reisi Uyeyne b. Hısn irtidad ederek peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha b. Huveylid el-Esedî ile birleşti. Bunlardan başka büyük çoğunluğu bedevi hayatı yaşayan Benî Hanîfe de İslamiyet’ten uzak durmaya çalıştı. Bu kabilenin Seleme b. Hanzale başkanlığındaki heyeti, Hicret’in 10. yılında (631) Medine’ye gelerek Müslüman oldu. Ancak siyasi ve ekonomik emellere sahip bu kabile mensupları, Rasûl-i Ekrem’in rahatsızlığı esnasında, Hz. Muhammed (sav)’in peygamberliğe kendisini de ortak ettiği yalanını ileri sürerek peygamberlik iddiasında bulunan Müseylimetülkezzâb’ın etrafında toplanarak irtidad ettiler.

Öte yandan Benî Esed, Uhud Gazvesi’nden sonra Hz. Peygamber ve Müslümanların güç kaybettiklerini düşünerek Medine’ye ani bir saldırı yapmayı tasarladığı gibi Hendek Gazvesi esnasında da Tuleyha b. Huveylid kumandası altında bir birlikle düşman grupların ittifakı içinde yer aldı. 9 (630) yılında ise aralarında Tuleyha’nın da bulunduğu bir heyetle Medine’ye gelerek Müslüman görünmek zorunda kaldılar; kıtlık sebebiyle malî yardım talebinde bulundular ve zekâtlarını kendi aralarında toplayıp dağıtmak için izin istediler. Onların bu görüşmeler esnasında kaba tutum ve davranışlar sergilemeleri, menfaatlerini ön plana almaları, iman etmedikleri halde öyle görünüp Rasûl-i Ekrem’i minnet altında bırakmak istemeleri üzerine Hucurât suresindeki ayetler nâzil oldu (49/14-18). Hz. Peygamber’in rahatsızlığı sırasında Tuleyha peygamberliğini ilân etti, ardından da kendi kabilesinin dışında Fezâre, Zübyân, Tay ve Abs gibi bedevi kabilelerinden bazı kimselerin desteğini alarak Hz. Ebû Bekir’in halifeliği döneminde ayaklandı.

38. Müşriklere Son Çağrı

Mekke’nin fethiyle şehrin ve Kâbe’nin idaresi Müslümanların eline geçmiş ve birçok müşrik Arap kabilesi İslam’a girmiş olmakla birlikte putperest inançlarını devam ettirenler hâlâ mevcuttu. Bu müşrik kabilelerin bir kısmı Müslümanların müttefikiydi. Mekke’nin fethinden sonra, Hz. Peygamber, Hicret’in 1. yılından itibaren iyi münasebetler kurduğu Medine’ye komşu Damre, Gıfâr, Cüheyne ve Eşca‘dan başka Huzâa ve Müdlic gibi müşrik kabilelerle, hac ve umre amacıyla Kâbe’yi ziyarete gelenlere engel olunmayacağına ve haram aylarında kimsenin korku içinde bulunmayacağına dair antlaşmalar yapmıştı. Tebük Seferi’nden döndükten sonra Mekke’de hâlâ müşriklerin bulunacağını ve bazılarının âdetleri olduğu

üzere çıplak bir şekilde Kâbe'yi tavaf edeceğini bildiğinden, bu yıl içinde farz olan hacca bizzat gitmeye gönlü razı olmadı. Hz. Ebû Bekir'i emîr-i hac tayin ederek 300 kadar sahabe ile birlikte Mekke'ye gönderdi (Zilkade-Zilhicce 9/ Mart 631). Ardından müşriklerin genel konumu ve onlarla Hz. Peygamber arasındaki antlaşmalar hakkında Tevbe suresinin ilk yirmi sekiz ayeti nazil oldu. Rasûl-i Ekrem, bu ayetlerin hükümlerini tebliğ için -antlaşmalar üzerinde başkan veya ailesinden birinin söz sahibi olabileceği şeklindeki yaygın Arap geleneğine uyarak- Hz. Ali'yi görevlendirdi. Ali, Mekke'ye gitmekte olan Ebû Bekir'e yolda ulaşıp durumu anlattı ve kendisine emîr-i hac olarak vazifeye devam edeceğini bildirdi. Hz. Ali, 10 Zilhicce yani bayramın birinci günü Mina'da toplananlara, Tevbe suresinin müşriklere "ihtar" mahiyetindeki ilk ayetlerini okudu ve şu hususları açıkladı: "Kâfirler ebedî kurtuluşa eremeyecek ve cennete giremeyecektir. Bu yıldan sonra müşrikler haccedemeyecek ve Mescid-i Harâm'a yaklaşamayacaktır; kimse Kâbe'yi çıplak tavaf edemeyecektir, Hz. Peygamber'le antlaşmaları bulunanlar, antlaşmanın süresi nihayete erinceye kadar haklarını kullanabilecekler, daha sonra Müslüman olmadıkları takdirde can güvenlikleri kalkacaktır." Bu bildiri etkisini göstermiş, orada bulunan müşriklerin bir kısmı itiraz etmişse de ardından "Kureyş bile Müslüman oldu" diyerek dört ay beklemeye gerek duymaksızın hemen hepsi Müslüman olmuştur. Böylece Arap yarımadasındaki putperestlik ortadan kaldırılmış, Kâbe Hz. İbrâhim ile Hz. İsmail'in kurduğu esasa uygun olarak yalnızca tevhid inancına sahip müminlere tahsis edilmiş oldu. Aynı surenin 29. ayetiyle de başta Ehl-i kitap olmak üzere diğer din mensuplarına cizye ödemeleri şartıyla can ve mal güvencesi sağlanması ve kendi dinlerinde kalma hürriyeti verilmesi şeklindeki temel İslami anlayış uygulamaya konulmuştur.

39. Veda Haccı ve Veda Hutbesi

Rasûl-i Ekrem'in Ramazan aylarında her gece Cebrâil ile buluştuğu ve o zamana kadar nazil olan ayetleri okuduğu bilinmektedir. Hicret'in 10. yılı Ramazan ayında ise (Aralık 631) Cebrâil kendisine Kur'ân-ı Kerîm'i iki defa tilavet ettirdi. Resûlullah bunu ecelinin yaklaştığına işaret olarak gördü ve bu hususu kızı Fâtıma ile de paylaştı. Diğer taraftan her yıl Ramazan ayında on gün itikâfa giren Rasûlullah hayatının bu son Ramazan ayında yirmi gün itikâfta kaldı.

Aynı yıl (10/632) Rasûlullah hacca gitmek için hazırlığa başladı ve bütün Müslümanların katılmasını istedi. 26 Zilkâde 10 (23 Şubat 632) tarihinde yanında hanımları ve kızı Fâtıma da olduğu halde, Muhâcirler, Ensâr ve Medine'ye gelen kabilelerden oluşan Müslümanlarla birlikte yola çıktı. Zülhuleyfe'de ihrama girdi. Yolda kendisine katılanlarla birlikte 4 Zilhicce'de Kasvâ (Kusvâ) adlı devesinin üzerinde olduğu halde Mekke'ye ulaştı; umre yaptıktan sonra Ebtah mevkiinde kendisi için kurulan çadırda kaldı. 8 Zilhicce Perşembe günü Mekke'den ayrılıp Mîna'ya gitti ve orada geceledi; 9 Zilhicce Cuma günü güneş doğduktan sonra, Müzdelife yoluyla Arafat'a hareket etti ve kendisi için Nemire'de kurulmasını emrettiği çadıra yerleşti. Öğle üzeri Arafat vadisinde sayıları 120.000'i aşan ashabına Veda Hutbesi diye anılan konuşmasını yaptı.

Hz. Peygamber, konuşmasında Allah'a hamd ü senâdan sonra bütün insanların Allah'ın kulu olup aynı anne-babadan türediklerini hatırlattı; ırk, renk, dil ve sınıf farkı gözetilmeksizin

bütün insanların eşit olduğunu, Allah katında üstünlük ölçüsünün “takva” olduğunu belirtti. Genellikle insan hakları üzerinde duran Rasûlullah can, mal ve ırz güvenliğine vurgu yaparak kul hakkı konusunda dikkatli davranılmasını, zulümden ve haram lokmadan kaçınılmasını, emanete riayet edilmesini, eşler arasında karşılıklı hak, görev ve sorumlulukların gözetilmesini istedi. Bütün Müslümanların kardeş olduğunu ifade ederek birlik ve beraberliğin önemine dikkat çekti. Kur’ân ve Sünnet’in vazgeçilmez hidayet kaynağı olduğunu belirten Rasûl-i Ekrem namaz, oruç, zekât ve hac gibi dinî ibadetlerin yerine getirilmesi ve ahlak kurallarına uyulması konusunda hassasiyet gösterilmesini istedi. Hz. Peygamber Cahiliye dönemine ait bazı anlayış ve geleneklere de işaret ederek ribânın ve kan davasının yasaklandığını, hacılara su temini vazifesi (sikâye) ile Kâbe’nin perdedarlığı ve anahtarlarının muhafazası (sidâne) dışında kalan, başta nesî (ayların yerlerini değiştirmek) olmak üzere Mekke ve hac idaresine dair Câhiliye çağı kurumlarını ve uygulamalarını kaldırdığını ilan etti. Kendisini dinleyen ashabına sık sık “Tebliğ ettim mi?” diye sorup söylediklerini tasdik ettiren Hz. Peygamber, “Şahit ol yâ Rab! Şahit ol yâ Rab!” diyerek konuşmasını tamamladı. Hz. Peygamber, Arafat’tan ayrılmadan önce nazil olan ayette de dinin kemale erip tamamlandığı ve Hakk’ın rızasına uygun dinin İslam olduğu açıkça zikredilmektedir: “Bugün size dininizi kemale erdirip nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam’ı seçtim” (el-Mâide 5/3).

Rasûlullah, devesinin terkisinde Üsâme b. Zeyd olduğu halde Arafat’tan indi. Muzdelife’ye ulaştığında akşam ve yatsı namazlarını burada kıldı. Sabah namazını da burada eda ettikten sonra Cemretü’l-Akabe’ye vardı ve her defasında tekbir getirerek yedi taş attı (şeytan taşlama). Oradan Mina’ya geçti ve burada da ashabına bir konuşma yaptıktan sonra kurbanını kesti. Sonra tıraş olup ihramdan çıktı ve Kâbe’ye gelerek tavaf yaptı. Tekrar Mina’ya dönüp cemreleri (şeytan taşlamayı) tamamladı. Ertesi gün Mekke’ye döndü ve güneş doğmadan önce veda tavafını yaptı. Bayramın beşinci günü Hz. Peygamber’in müsadesiyle Mekke ve Medine dışından gelen hacılar memleketlerine gitmek üzere ayrıldı. Ardından Rasûlullah, Muhâcirler ve Ensârla birlikte hac vazifesini ifa etmiş, aynı zamanda bu ibadetin nasıl yapılacağını Müslümanlara öğretmiş olarak Medine’ye döndü.

Hz. Peygamber’in Arafat’ta yaptığı konuşmada, “Bu yıldan sonra sizinle burada belki de bir daha buluşamayacağım” buyurması ve bir süre sonra da vefat etmesi dolayısıyla onun bu haccına “Veda Haccı”, hutbeye de “Veda Hutbesi” denilmiştir. Esasen Hz. Peygamber’in bu hac sırasında çeşitli yer ve zamanlarda birden fazla konuşma yaptığını da belirtmek gerekir.

40. Hz. Muhammed (sav)'in Son Günleri, Hastalığı ve Vefatı

Rasûl-i Ekrem, Veda Haccı’ndan Medine’ye döndükten sonra sağlığı bozuldu. Rahatsızlandığı günler içinde Uhud şehitlerini ziyaret edip cenaze namazı kıldı. Yine bir gece evinden çıkarak Cennetü’l-bakî‘ mezarlığına gitti ve orada yatanlara Allah’tan mağfiret dileyip evine döndü. Aynı günlerde Yemen’de Mezhic kabilesine mensup Esved el-Ansî, peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktı.

Kabilesinden topladığı 600 kadar süvari kuvvetiyle San'a üzerine yürüyen Esved; kendisine karşı çıkan, buranın ilk Müslüman valisi Bâzân'ın yerine tayin edilen oğlu Şehr'i öldürdü ve karısı Âzâd'la zorla evlenip bölgeye hakim oldu. Hz. Peygamber bölgenin valileri ile ileri gelenlerine onun ortadan kaldırılması için mektup gönderdi. Sonunda Esved, Âzâd'ın yardımıyla öldürüldü (8 Rebîülevvel 11/3 Haziran 632). Öte yandan Medine'ye bir heyet gönderen Benî Hanîfe'ye mensup Müseylimetülkezzâb, heyetin Yemâme'ye dönüşünde irtidad ederek peygamberlik iddia etmeye başladı. Rasûlullah bir mektup göndererek onu yeniden İslam'a davet etti. Müseylime, yazdığı cevabi mektupta Rasûlullah'a ortaklık teklif etti ve yeryüzünün yarısının kendisine yarısının da Kureyş'e ait olduğu iddiasında bulundu. Rasûl-i Ekrem; cevabında yeryüzünün Allah'a ait olduğunu, ona kullarından dilediğini vâris kılacağını bildirdi. Müseylime, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde ortadan kaldırıldı.

Hicretin 11. yılı Safer ayının sonlarında (Mayıs 632) Hz. Peygamber, Mûte Savaşı'nın yapıldığı Bizans topraklarına Üsâme b. Zeyd kumandasında bir ordu göndermeye karar verdi. Hazırlanan ordu Medine'nin dışında Cürüf mevkiinde karargâh kurdu. Bu sırada Rasûlullah'ın hastalığı ağırlaşınca Üsâme harekete geçmeyip beklemeyi tercih etti.

Rasûl-i Ekrem bu arada zaman zaman şiddetlenen baş ağrısı ve yüksek ateşten mustaripti. Hastalığı sırasında yakınlarının yardımıyla Mescid-i Nebevî'ye gelip namaz kıldırıyordu. Bir gün minbere çıkıp "Allah kulunu dünya ile kendisine kavuşmak arasında muhayyer kıldı ve kulu da ona kavuşmayı tercih etti" buyurdu. Söz konusu kulun Hz. Peygamber olduğunu anlamakta gecikmeyen Hz. Ebû Bekir "Anamız babamız sana feda olsun yâ Rasûlallah!" diyerek ağlamaya başladı. Hz. Peygamber onu teskin etti ve kendisinden memnun olduğunu söyledi. Ardından Ensâr ve Muhacirlerin karşılıklı fedakârlıklarını ve faziletlerini hatırlatarak birlikte hareket etmeleri konusunda nasihatte bulundu. Daha sonra kimin kendisine hakkı geçmişse gelip almasını istedi. Kul hakkı konusunda hassas davranılması, borçların zamanında ödenmesi ve tarihte bazı örnekleri görüldüğü gibi kabrinin tapınak haline getirilmemesine dair uyarılarda bulundu.

Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma ve halası Safiyye'ye yaptığı şu vasiyet de dikkat çekicidir. "Allah katında değer taşıyan güzel işler yapınız. Yoksa helal haram konularında Allah'ın sorgusundan ben sizi kurtaramam".

Rasûlullah'ın Müslümanlara son vasiyetlerinden biri de sorumlulukları altındaki insanlara iyi davranmaları, ahirette Allah huzurunda hesaba çekilecekleri bilinciyle gerekli hazırlığa özen göstermeleri ve yabancı elçilerin güzel bir şekilde ağırlanıp hediyeler verilmesi gibi husuları içermektedir.

Son günlerini Hz. Âişe'nin yanında geçiren Hz. Peygamber, vefatına üç gün kala hastalığı ağırlaşınca namazları Hz. Ebû Bekir'in kıldırmasını emretti. Kendisini iyi hissettiği bir sırada Hz. Ali ve Fazl b. Abbas'ın yardımıyla mescide gitti; halka namaz kıldırmakta olan Ebû Bekir geri çekilip mihrabı kendisine bırakmak isteyince devam etmesi için işarette bulundu ve yanında namaza durdu. Vefat ettiği günün sabah namazından sonra Ebû Bekir kendisini

ziyaret etti ve hastalığının hafiflediğini görünce izin isteyip evine gitti. Fakat Hz. Peygamber'in durumu birden ağırlaştı. Hz. Âişe'nin söylediğine göre Rasûlullah vefat etmeden önce hafif bir sesle "Lâ ilâhe illallah, ruh teslimi ne zor şeymiş!" dedi ve onun kolları arasında "Maa'r-refîki'l-a'lâ" (en yüce dosta) sözüyle ruhunu teslim etti (13 Rebîülevvel 11/8 Haziran 632 Pazartesi).

Hz. Peygamber'in vefatı, bütün Müslümanları derinden üzdü, hatta münafıkların sevindiğini hisseden Hz. Ömer gibi bazı sahabeler şaşkınlık içinde onun ölmediğini söylüyordu. Durumdan haberdar olan Hz. Ebû Bekir doğruca Peygamberimiz'in naaşının başına geldi, yüzündeki örtüyü kaldırıp öptü ve "Anam babam sana fedâ olsun ey Allah'ın elçisi! Sağlığında güzeldin, ölümünde de güzelsin" dedi. Ardından mescide giderek şunları söyledi: "Ey insanlar! Muhammed'e tapan biri varsa bilsin ki Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyorsa bilsin ki O ölümsüzdür. (İbn Hişâm, II, 655-656). Sonra da şu ayeti okudu: "Muhammed sadece bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçmiştir. O ölür veya öldürülürse gerisin geriye mi döneceksiniz? Şunu da bilin ki geriye dönecek kimse Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah takdirine rıza gösterenlerin mükâfatını verir" (Âl-i İmrân 3/144). Rasûlullah'ın cenazesi, amcası Abbas'ın oğulları Fazl ve Kusem ile Üsâme b. Zeyd'in yardımıyla Hz. Ali tarafından salı günü yıkandı ve bulunduğu odada muhafaza edildi. Cenaze namazı cemaatle kılınmadı; önce erkekler, ardından kadınlar, daha sonra çocuklar cenazenin bulunduğu yere sığabilecek gruplar halinde girip tek başlarına cenaze namazı kıldılar. Naaşı, Hz. Ebû Bekir'in Rasûlullah'tan naklettiği bir hadise dayanılarak vefat ettiği yerde kazılan mezara Hz. Ali, Fazl, Kusem ve Üsâme tarafından indirildi.

Sade bir hayat yaşayan, elde ettiği maddi imkânları Allah yolunda harcayan Rasûl i Ekrem'den geriye son derece mütevazi bir miras kalmıştır. Zira kendisi "Biz peygamberler zümresi miras bırakmayız. Bizim geride bıraktığımız her türlü servet sadakadır" buyurmuştur (İbn Sa'd, II, s. 314; Buhârî, "Humus", 1). Vefatında mülkiyetinde beyaz bir katır, silahları ve bir miktar arazisi vardı. Arazilerinin gelirinin ailesi için harcanmasını ve kalanının devlet hazinesine devredilmesini emretmişti. Ölümünden kısa bir süre önce bununla Allah'ın huzuruna çıkmaktan hayâ edeceğini söyleyerek elinde kalan 7 dirhemin fakirlere dağıtılmasını istedi. Kendisine ait bir zırh da borcu karşılığında bir Yahudinin elinde rehin olarak bulunuyordu.

Hz. Peygamber'in manevi mirası ise gerek ümmeti ve gerekse bütün insanlık için son derece büyük ve değerlidir. O, Veda Hutbesi'nde de belirttiği üzere Kur'ân ve Sünnet'i en değerli miras olarak bırakmış, bu iki temel kaynak etrafında şekillenen İslam dini ve medeniyeti asırlar boyunca geniş bir coğrafyada etkisini hissettirerek insanlık tarihindeki yerini almıştır.

"Hz. Muhammed (sav)'in Hayatı"	
Yazan Doç. Dr. Casim Avcı	Seslendiren Mesud Uz
Yayın Danışmanı Fatma Ekinci	Yapım Turgay Bakırtaş, Ayşe Şeyma Bilgen, Hatice Sarı, Nergihan Yeşilyurt